

VƏTƏNDAŞLIQ

ŞAĞİRD KİTABI

II HISSƏ

11

Qrif Gürcüstan Təhsil və Elm Nazirliyi tərəfindən

2024-cü ildə verilmişdir.

CEED
NƏŞRİYYATI

Nino Talaxadze
Nikoloz Meqrelişvili

Vətəndaşlıq 11, II hissə
On birinci sinif şagirdləri üçün Şagird kitabı
Tbilisi, 2024
Birinci nəşr

Müəlliflər: Nino Talaxadze, Nikoloz Meqrelişvili

Redaktor: Teona Bekişvili
Texniki dizayner: Daçi Koçauri

© CEED nəşriyyatı, 2024
Bütün hüquqlar qorunur

“CEED” nəşriyyatı MMC
Ünvan: Tbilisi, Nonesvili prosp.2/5/169
Telefon: 599623610
İnternet səhifə: www.ceed.ge
Elektron poçt: info@ceed.ge
ceedgeorgia@yahoo.com
[https://www.facebook.com/CEED nəşriyyatı](https://www.facebook.com/CEED%20nashriyyati)

Citizenship 11
Student's Book
© Ceed Publishing, 2024
all rights reserved.
2/5/169 Noneshvili Ave., Tbilisi, Georgia, 2024

ISBN 978-9941-8-6520-6

Əziz on birinci sinif şagirdləri!

Qarşınızdakı Vətəndaşlıq dərslidir. Onda çox vacib və maraqlı mövzular təqdim edilir: “Sahibkarlıq və biznes” və “Siyasət və siyasi mədəniyyət”.

Bütün insanlar firavanlığa can atırlar, bu firavanlıq haqqında fərqli təsəvvürlərimiz olsa da, bir qayda olaraq, daha çox ortaq cəhətlər tapmaq olar. Biznes və sahibkarlıq olmadan firavanlığa çatmaq olmaz. Firavanlığı da düzgün siyasətsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. Gələcəkdə siz sahibkarlığın və biznesin, yaxud da siyasətin ən çətin buruqlarından keçərək yolunuzu tapmalısınız. Bunun üçün də, sizə bilik və bacarıq lazımdır.

Kitabda verilən məlumatlar, vəziyyətlər, əhvalatlar, həqiqi xəbərlər, modelləşdirmə, müxtəlif fəallıqlar, göstərilən elektron vəsaitlər sizi birbaşa real həyat vəziyyətləri ilə əlaqələndirəcək. Bu əhvalatları müxtəlif növ fəallıqlar ilə müzakirə və təhlil etməli olacaqsınız.

Özünü dünya maqnatları, sahibkarlar, innovativ biznes kəşflərinin müəllifləri, istehlakçılar, siyasətçilər və siyasət nəzarətçiləri kimi təsəvvür edə bilərsiniz. Dərsdə məsuliyyəti üzərinizə götürə, risk edə və uduza da bilərsiniz, sinif otağında yaşanan və təhlil edilən məğlubiyyət gələcəkdə imkana çevrilə bilər. Bir sözlə, kitabla birlikdə sizi həyatın labirentlərindən keçməni asanlaşdıracaq maraqlı təcrübə gözləyir.

İnsanlar bu labirentləri özləri yaradıblar, çünki Yer kürəsinə, ətraf mühitə yalnız istifadəçi kimi baxır, gücdən istifadə edirdilər, indi isə bütün bunlardan necə yaxa qurtaracaqlarını düşünməyə başlayıblar. Siz də düşünün!

Dərslərdə hər biri dörd alt fəsildən ibarət 2 mövzu verilir. 29 paragrafdan ibarətdir. Ənənəvi rubrikalar, çoxlu infoqrafika, müxtəlif əyani materiallar sizə bu yolu getməkdə kömək etsə də, əsas şərt aktivliyiniz və iştirakınızdır.

Dərslərdə istifadə edilən rubrikalar

MÜZAKİRƏ EDİN	BU, MARAQLIDIR	YADINIZA SALIN
QRUPLARDA İŞLƏYİN	ARAŞDIRMA	 SUAL
CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN	FAYDALI RESURLAR	 LÜĞƏT

Yaxşı olardı ki, kitaba elə qulluq edəsiniz ki, gələn illərdə başqa uşaqlara da xidmət etsin.

Uğurlar arzu edirik!

M Ü N D Ə R İ C A T

II MÖVZU. SİYASƏT VƏ SİYASİ MƏDƏNİYYƏT

I FƏSİL. SİYASİ PROSES

Kompleks tapşırıq	6
21. Siyasət və fərdlər	7
22. Siyasi prosesin subyektləri	29

II FƏSİL. SİYASİ İDEOLOGİYALAR VƏ REJİMLƏR

Kompleks tapşırıq	46
23. Siyasi ideologiyalar	47
24. Siyasi rejimlər	61
25. Qeyri-demokratik rejimlər.....	70

III FƏSİL. DAVAMLI SİYASƏT

Kompleks tapşırıq	86
26. Ümumi məqsədlər üçün əməkdaşlıq	87
27. Təhlükəsiz davranış qaydaları fəvqəladə hallar zamanı	105

IV FƏSİL. VƏTƏNDAŞ İŞTİRAKI

Kompleks tapşırıq	118
28. Siyasətdə vətəndaş iştirakı	119
29. Özünüidarəetmədə vətəndaşların iştirakı	144

KOMPLEKS TAPŞIRIQ

Kompleks tapşırığın şərti

XX əsrin məşhur siyasətçisi Uinston Çörçil haqqında verilən məlumatla tanış olun (səh. 7-10), dərslərdə onun fəaliyyətini digər siyasətçilərin fəaliyyəti ilə müqayisə edin: Kristin Laqard (səh. 21), Ursula Fon Der Layen (səh. 22), Valeriya Novodvorskaya (s. 36-37).

Siyasətçilərin şəxsi xüsusiyyətləri və fəaliyyətlərinin təhlili əsasında yerli/qlobal ictimai problemlərin həllində siyasi liderin rolunu müzakirə edəcəyiniz esse yazın.

İdeyaların həyata keçirilməsi üçün ilkin şərt kimi, siyasi liderin şəxsi xassələrinə və iradələrinə diqqət yetirin.

İşinizdə/işinizin təqdimatında xüsusilə göstərməlisiniz:

- ▶ Nailiyyətli siyasi lider hansı xassələrə və dəyərlərə malik olmalıdır?
- ▶ Siyasi liderlər hansı ictimai ehtiyacların qayğısına qalırlar (nümunələrə əsasən)?
- ▶ Siyasətçinin öz ideyalarını gerçəkləşdirməsinə, müxtəlif ictimai qruplarla münasibətlərinə hansı amillər dəstək verir?

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Yarım əsr əvvəl zəngin təxəyyülə malik liderlər öz müasirlərini pragmatik ideya ilə ruhlandırırdılar ki, demokratik dövlətlərin unikal siyasi və iqtisadi birliyi olan Avropa İttifaqı (və ya Uinston Çörçil onu “Avropa Birləşmiş Ştatları” adlandırırdı) yaradılsın və gələcək nəsillər üçün sülh, sabitlik və maddi rifah əlçatan olsun. Bu üç məqsəddən irəli gələrək, ümumi ideallar Avropa İttifaqının qurucu atalarından ibarət təəssüratlı və kiçik olmayan qrupları birləşdirir, onların arasında Uinston Çörçili təqdim edirik.

Aşağıda verilən siyasətçinin qısa tarixi ilə tanış olun. Suallara cavab verin:

- ▶ Uinston Çörçili siyasətçi kimi necə xarakterizə edərdiniz? O, hansı xassələri ilə seçilirdi?
- ▶ Hansı qlobal və yerli problemləri ayırd etdiniz?
- ▶ Konkret olaraq, bu siyasətçi ölkəsinin siyasətinə və qlobal siyasətə nə kimi təsir göstərmişdir? Cavabı əsaslandırın;
- ▶ Uinston Çörçil faşizmə qarşı necə mübarizə aparırdı?
- ▶ Şərait dəyişiklikləri onu siyasi səhnədən necə çıxartdı?
- ▶ Siyasətçi kimi ona qarşı ictimai münasibət/dəstək necə dəyişirdi?
- ▶ Bu siyasətçilərin fəaliyyəti cəmiyyətin hər bir üzvünə necə təsir etdi?
- ▶ Çörçilin cəmiyyətə münasibəti necə idi?
- ▶ Mətnə əsasən, Çörçilin baş nazir seçildikdən sonra ictimaiyyətə ünvanladığı çıxışını necə qiymətləndirərdiniz?
- ▶ Nə üçün Uinston Çörçil Avropa İttifaqını yaratmağa çalışırdı? Bunun üçün hansı qlobal hadisə ilkin şərt idi?
- ▶ Bu siyasətçi üçün Avropa İttifaqının yaradılmasının əsas məsələsi nə idi?
- ▶ Siyasətçi kimi onun əsas nailiyyəti nə idi?
- ▶ Bu nailiyyətləri indiki perspektivdən necə qiymətləndirərdiniz?
- ▶ Siyasətçinin gücünü onun şəxsi xassələri nə dərəcədə müəyyən edir? Mühit? Rəqiblər?
- ▶ Sizcə, Çörçil hansı siyasəti yürüdüdü?

- ▶ Yaxşı siyasətçi necə olmalıdır?
- ▶ Sizcə, fərdin rolu nədən ibarətdir və o, ictimai siyasətin həyata keçirilməsində necə iştirak etməlidir?
- ▶ Bu şəxsin fəaliyyətindən bir neçə onilliklər keçib və onun fəaliyyətinin təhlili və müqayisəsi

Uinston Çörçil

Uinston Çörçil *

Uinston Çörçil – strateq, siyasətçi, natiq, rəssam, yazıçı (Nobel mükafatı laureatı), idmançı – bütün bu “titullar” bir nəfərə məxsusdur. Amma onun ən böyük titulu yenə də xalqın xidmətçisidir. Ser Uinston bu “titulu” xüsusilə İkinci Dünya Müharibəsi zamanı nümayiş etdirdi. Birinci Dünya Müharibəsinin yaxınlaşdığını hiss edirdi və buna görə də təcili olaraq donanmanı modernləşdirdi (kömür yanacağından neftə keçdi) və nəticədə neft hasilatı da birə iki artdı; dəniz və hərbi hava qüvvələrini yaratdı, təyyarələri özü sınaqdan keçirdi və təyyarə qəzasından da salamat çıxdı.

Cənubi Afrika müharibəsinin əsir düşərgəsindən qaçıqdan sonra vətənə qayıtdı və siyasətdə fəaliyyət göstərmək qərarına gəldi və 1915-1929-cu illərdə demək olar ki, bütün vacib nazir portfəllərini tutdu. 1929-cu ildən, Konservatorlar Partiyasından ayrıldıqdan sonra, yazıçı və publisist kimi geniş şöhrət qazandı. Bu dövrdə o, tez-tez Hitler tərəfindən artan təhlükəyə və gözlənilən silahlı münaqişəyə diqqət yetirirdi ki, bu da özünü doğrultdu və dünya İkinci Dünya Müharibəsinin alovuna büründü.

Luftvaffe (Almaniya Hərbi Hava Qüvvələri) Britaniyanı amansızcasına bombalayanda, Çörçil hələ də xalqın yanında idi və mümkün qədər həmrəylik nümayiş etdirməyə, vətəndaşların yanında qalmağa və orada olmağı ilə onlara təsəlli verməyə çalışırdı.

Çörçil nasist Almaniyasına qarşı əməli tədbirlər görməyə çağırır və işğalçının siyasətini kəskin tənqid edirdi. Lakin onun antifaşist çağırışları cavabsız qalırdı.

1940-cı ildə Çörçil baş nazir oldu və müharibənin çətin illərində Britaniyaya başçılıq edirdi. O, əvvəlcədən uğursuzluğu mümkün variantlar-

* Mənbə: <https://bit.ly/3kTct5>

dan biri hesab etməkdən imtina etdi və nasistlərlə hər cür sövdələşməni kökündən istisna etdi. Bu barışmaz əhval ölkəsinin Hitlerə qarşı təkbaşına qaldığı bir vaxtda, Britaniya müqavimətində mühüm rol oynayan döyüş ruhu göstərdi.

1940-cı il mayın 10-da Çörçil hökumətin başçısı oldu. Mayın 13-də isə ictimaiyyətə müraciət etdi: “ölkə tarixin ən böyük mübarizəsinin ilkin mərhələsindədir və mən xalqa qan, əmək, göz yaşı və tərdən başqa heç nə vəd edə bilmərəm”.

O, bu xidmətinə baxmayaraq, müharibədən sonra seçkidə məğlub oldu. Bununla belə, gələcək hadisələrin inkişafını düzgün proqnozlaşdırmaq qabiliyyətini itirməmiş və Fultondakı məşhur nitqində sovet kommunistlərinin gələcək təhlükəsindən geniş bəhs etmişdi. “Dəmir pərdə” ifadəsini ilk dəfə məhz orada işlədib. O, 1946-cı ildə Sürixdə məşhur nitqi ilə çıxış edərək, Avropa Birləşmiş Ştatlarının yaradılmasına çağırırdı.

Çörçil Avropaya integrasiyanı yeni dünya müharibəsinin qarşısını almaq mexanizmi kimi görür və bu yolda ilk addım kimi, Avropa Şurasının yaradılmasını müdafiə edirdi. Buna görə də 1948-ci ildə Avropanın Böyük Konqresinə Avropanın hər yerindən 800 nümayəndə toplaşanda, Çörçil tam layiqli fəxri prezident rütbəsində dəvət edilmişdi. Proses 1949-cu ilin mayın 5-də ilk iclasda Çörçilin şəxsən iştirak etdiyi Avropa Şurasının yaradılması ilə başa çatdı. O, Şurada 1955-ci ildə Messina Konfransında razılaşdırılan və iki il sonra, 1957-ci ildə Roma Müqaviləsinin imzalanması ilə başa çatan gələcək integrasiya istiqamətində növbəti addımların atılmasına çağırış edirdi.

Çörçilin nəzər diapazonu tükənməz idi. Birləşmiş Avropa Ordusu və Strasburq İnsan Hüquqlarının Avropa Məhkəməsinin yaradılması ideyaları da bundan irəli gəlib. İlk dəfə bu fikir səsləndirildikdən düz on il sonra, 1959-cu ildə məhkəmə yaradıldı.

Avropa xalqlarının faşizmə qarşı mübarizəsini ruhlandıran siyasətçi, haqlı olaraq Avropanın birləşməsinin aparıcı qüvvəsi hesab olunur. Çörçil əzmkarlığı, unikal yanaşmaları və saysız-hesabsız xidmətləri sayəsində Avropaya integrasiyanın müdafiəsi uğrunda fəal mübarizənin simvoluna çevrildi.

Çörçil olmasaydı, bu gün dünya tamamilə yad, çətinliklə tanınacaq - qaranlıq, bədbəxt, əzablı olardı... Qələbə üçün, ilk növbədə, bir insan lazım idi və o, olmasaydı, döyüş bəri başdan uduzulardı. Ona Uinston Çörçil lazım idi.

*Çarlz
Krauthammer,
“Əhəmiyyətli
olan”*

İstənilən böhran -
yeni bir imkandır!

Pis hökuməti seçkiyə
getməyən yaxşı
adamlar seçir.

Uinston Çörçil

Uinston Çörçilin Milad müraciəti (1941-ci il). Qərribə bir Milad bayramıdır. Demək olar ki, bütün dünya ölüm-dirim mübarizəsinə qoşulub və dövlətlər elmin bizə vermək istədiyi ən dəhşətli silahlarla bir-birini məhv edir. Nə başqalarının sərvətinə, torpaqlarına göz dikmək hərisliyinin, nə bayağı təkəbbürlərin, nə də başqalarının hesabına qazanc əldə etmək üçün natəmiz ehtirasın bizi döyüş meydanına soxmadığına sarsılmaz inamımız olmasaydı, bu Milad kədərli olardı. Burada, müharibənin, quruda və dənizdə tüğyan edən, amansızcasına evlərimizə və qəlblərimizə yürüş edən müharibənin ortasında, burada, bu qasırğanın ortasında, bu gecə hər bir ailədə, genişqəbli xalqımızın ürəyində əmin-amanlıq hökm sürəcəkdir. Buna görə də, bu gecə bizə rahatlıq verməyən bütün qayğı və təşvişləri bir kənara qoyub, uşaqlarımıza fırtınalı dünyada xoşbəxtlik axşamı bəxş edə bilərik. Gəlin, biz böyüklər, tutqun dünya və qarşıda bizi gözləyən tikanlı illərlə qarşılaşmadan öncə, onların məsum sevinclərinə tam şərik olaq ki, bizim qayğımız və fədakarlığımız sayəsində, heç kim bu uşaqların irsini, azad və ləyaqətli dünyada yaşamaq hüquqlarını əlindən almasın!”

Müharibə zamanı Çörçil bütün çıxışlarında latın hərfi V (Victory - qələbə) jestindən istifadə edirdi. Bu jest orta əsrlərdən məlum olsa da, məhz Çörçilin sayəsində qələbə simvolu kimi bütün dünyaya yayıldı. Bu ilkin “V” jesti müharibədən sonra evə qayıdanda heç də qələbə demək deyildi. Bu jestlə sağ olduqlarını, işlərində əsas alət olan barmaqlarının bütöv olduğunu göstərirdilər.

CÜTLÜKDƏ İŞLƏYİN

Mətnə bir də baxın – “Uinston Çörçil” (səh. 8-10), müəyyən edin:

- ▶ Çörçil aşağıdakı emosional-sosial bacarıqlardan hansına malik idi?
- ▶ Bu bacarıqlara sahib olması onun uğurlu siyasi fəaliyyətinə nə dərəcədə səbəb olub. Fikrinizi əsaslandırın.

Emosional-sosial bacarıqlar	Bu bacarıqların Çörçilə öz məqsədlərinə çatmasına necə kömək etdiyini əsaslandırın
Ünsiyyət	
Kollaborasiya	
Etika	
Məsuliyyət	
Empatiya	
Xarakter/dözümlülük	
Münaqişələrin idarə edilməsi	
Cəmiyyətə qarşı səmimiyyət	
İctimai fikrin nəzərə alınması	

Siyasət dövlət hökumətinin, partiyanın və ya ictimai qrupun ölkənin daxili və xarici əlaqələrinin (iqtisadi siyasət, səhiyyə siyasəti, xarici siyasət və s.) idarə edilməsi sahəsində fəaliyyətidir.

Siyasi fəaliyyətləri müxtəlif meyarlara görə qruplaşdırmaq olar. Siyasət ictimai həyatın müxtəlif sahələrini tənzimləyir.

Siyasətin yayılma sahəsinə görə, daxili və xarici siyasəti ayırırlar.

Miqyasa əsasən, yerli, regional, beynəlxalq və dünya siyasətləri fərqləndirilir.

Etibarlılıq müddətinə əsasən ayırırlar: cari, uzunmüddətli və perspektiv siyasətlərini.

Eləcə də siyasət hansısa məqsədə çatmaq üçün insanlarla ünsiyyətin idarə olunmasıdır. Müasir demokratiyada dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi ədalətli və rəqabətli seçki sistemi ilə təmin edilməlidir.

Siyasət - ümumi-ictimai məsələlərin həlli ilə bağlı dövlətin fəaliyyət sahəsi.

CÜTLÜKDƏ İŞLƏYİN

Aşağıda ictimai həyatın müxtəlif sahələri verilir. Hər bir sahəni cədvəlin sağ sütununda verilən müvafiq fəaliyyətlə uyğunlaşdırın.

Siyasi sahə	Cəmiyyətdə sosial qrupların qarşılıqlı asılılığını, səhiyyənin mühafizəsini, sosial təminatı əhatə edir.
İqtisadi sahə	Elm, təhsil, mədəniyyət, din, incəsənətlə bağlıdır.
Sosial sahə	Cəmiyyətdə asayışı təmin edir, qanunlar buraxır və onların icrasına nəzarət edir.
Mənəvi sahə	Mal və xidmətlərin istehsalını, mübadiləsini, istehlakı və paylanmasını əhatə edir.

Siyasət öz məzmunu ilə bir çox elementlərdən ibarətdir. Dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsi siyasi sistemin bərqərar edilməsini tələb edir. Hakimiyyətin bölünməsi prinsipinə əsasən: hakimiyyət icra, qanunverici və məhkəmə hakimiyyətlərinə bölünür. Hər bir hakimiyyət qolunun öz siyasi-hüquqi məqsədi var.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Dağ-xizək kurortu Qudauri Gürcüstanda turistlər üçün ən tələbatlı istiqamətlərdən biridir. Qudauri dağ-xizək kurortunda mövsüm xoşagəlməz gərginliklə başlayıb: yerli sakinlər qanuni yolla işə gələn əcnəbilərə müştərilərə xidmət göstərməyi qadağan edir, bəzən onları təhqir edir, hədələyirlər. Vəziyyəti sakitləşdirmək üçün heç kim məsuliyyət daşmır.

Mtiuletinin - Bedoni, Mleti, Araxveti, Seturebi, Kuşeti, Cağmiani, Zakatkari, Kaişauzebi, Pasanauri, Qudauri, Xadi Vadisi, Kazbeqi kəndlərindən olan gənclər ilin bütün fəsillərində paraplançı kimi işləyir, bəziləri isə qışda xizək təlimatçıları kimi işlə təmin olunurlar. Onların ailə gəliri Qudauridə təlimatçı işləyərək qazandıqları maaş idi.

2022-ci il iyulun 29-da sərhəd polisinə məxsus helikopter Qudauridə xilasetmə əməliyyatı zamanı qəzaya uğradıqdan və göyertəsində olan səkkiz nəfərin hamısı həlak olduqdan sonra,

daxili işlər naziri təkcə Qudauridə deyil, bütün Gürcüstanda paraplan uçuşuna qadağa qoydu. Ölkədə 250-dən çox pilot işsiz qaldı, onlardan azı yüz nəfəri isə Qudauridə işləyirdi. Xizək idmanı üzrə təcrübəsi olan və birinci səviyyəli hazırlıq kursunu bitirənlərin bir çoxu xizək üzrə təlimatçı kimi işləməyə davam etməyə çalışırdılar.

Aşağıda verilən əhvalatı nəzərdən keçirin – “Tayfa qanunları”*.

5 qrupa bölünün, hər qrupa aşağıdakı 5 məlumatdan birini öyrənməli, seçilmiş məlumata uyğun mövqeyə riayət etməli və sonda, hamı bir ümumi nəticə ilə razılaşmalıdır.

Aşağıdakı məlumatlarla tanış olun

I məlumat: yerli təlimatçıların mövqeyi

II məlumat: xarici təlimatçıların mövqeyi

III məlumat: xarici medianın mövqeyi

IV məlumat: Gürcüstan qanunvericiliyi haqqında

V məlumat: Rəqabət Agentliyi nümayəndəsinin rəyi.

Suallara cavab verin:

- ▶ Nə üçün yerli və xarici təlimatçıların arasında münaqişə yarandı?
- ▶ Sizcə, nə üçün polis əcnəbi təlimatçıların ərizələrinə reaksiya vermir?
- ▶ Təlimatçıların qanun qarşısında hansı hüquq və vəzifələri var?
- ▶ Bu istiqamətdə Gürcüstan hakimiyyətinə nə məsləhət görərdiniz?
- ▶ Dövlət tərəfindən əlavə qaydalar tətbiq etmək lazımdır mı?
- ▶ Bu istiqamətdə qanunvericilərə hansı qaydaları təklif edərdiniz?
- ▶ Təhlükəsizlik məqsədilə, paraplan uçuşuna qadağa qoymaq çıxış yoludur mu?
- ▶ Sizcə, təlimatçı hansı əsas və əlavə tələblərə cavab verməlidir?
- ▶ Dövlətlə fərd arasında (bu halda təlimatçıların dövlət arasında) münasibət necədir?
- ▶ Sözügedən məsələni siyasi məsələ, yoxsa iqtisadi sahənin bir hissəsi hesab edirsiniz?
- ▶ Nə üçün müəllif məqaləni “Tayfa qanunları” adlandırır?
- ▶ “Tayfa qanunları” cəmiyyətə necə təsir göstərir? – “Əjdaha qanunlarını” xatırlayın.
- ▶ Dövlət nə etməlidir ki, münaqişənin bütün iştirakçıları bu konkret halda öz hüquqlarını və vəzifələrini düzgün müəyyən etsinlər?

- ▶ Bu halda qanun nəyə imkan verir?
- ▶ Verilən 5 məlumatdan hansı sizin üçün məqbuldur? Hansını paylaşmırsınız?
- ▶ Qanunverici olsaydınız, hansı qərarı verərdiniz?
- ▶ Bu əhvalatı əczaçılıq bazarındakı vəziyyətlə əlaqələndirin (bax I hissə, səh. 76-80)

I məlumat: Yerli təlimatçıların mövqeyi

“Tbilisidən bizdə tayfa qanunlarının olduğu haqqında yazmaq asandır və bununla bizi təhqir edirsiniz. Sanki biz əcnəbiləri fiziki xəsarətlə hədələyirik, onlara hücum edirik, amma yerli sakinlərdən heç soruşmursunuz ki, nə üçün hakimiyyətdən problemi həll etməyi xahiş edirik, çünki xaricdən təlimatçıların kütləvi gəlişi ilə əlaqədar Mtiuletidə yaşayan, təcrübəsi və təlimatçı şəhadətnaməsi olan bizlər işsiz və gəlirsiz qalmamalı, buradan köçüb getməməliyik”.

“Qanun, qayda olmalıdır, hər şey dağın ətəyində və ya zirvəsində həll edilməməlidir. Bütün dünya kurortlarının öz tələbləri və qaydaları var. Təəssüf ki, bizdə heç nə yoxdur”.

“Dövlət burada, yerlərdə təlimatçıları yoxlayıb müvafiq sertifikatlar verəcək bir quruma səlahiyyət verməlidir. Bundan sonra dağ-mədən polisləri gəlib, sənədinizi göstərin deyə biləcəklər”, - təlimatçılardan biri deyir.

“Heç bir qurum gərginliyin həllinə görə məsuliyyət daşımır. Daxili İşlər Nazirliyi bildirir ki, bu mövzu onların idarəsinə aid deyil. Dağ Yolları Agentliyində bizə dedilər ki, onların səlahiyyətləri yalnız kanat və xizək yollarını idarə etmək, bu yollara qulluq etmək və sahib çıxmaqdır.

“Qubernatorun bu mövzuya nə aidiyyəti var...” – Msxeta-Mtianeti qubernatorluğundan bizə yazıar”.

II məlumat: xarici təlimatçıların mövqeyi “Burada işləyə bilməzsiniz!”

Marçin Polşadandır. Sentyabr ayında internetdə “Qudauri xizək məktəbində” təlimatçı vakansiyasını görüb. İxtisas sənədləri, sertifikatlar göndərüb, işə götürülüb. Məktəbin təlimatçıları komandasına Avstraliyadan Amerika Birləşmiş Ştatlarına qədər dünyanın hər yerindən, o cümlədən bir neçə gürcü də daxil olmaqla, 15-ə qədər xizəkçi daxildir.

Marçin təyyarə biletləri alıb, mehmanxana sifariş edib və yanvarın 1-də artıq Gürcüstana gəlib. İlk öncə, Ədliyyə Evinə gedib, fərdi sahibkar kimi qeydiyyatdan keçib. O, bank hesabı da açıb. Sanki hər şey işə başlamaq üçün hazır idi, amma indi

gürcü “xizək mafiyası” haqqında YouTube videolarını lentə alır.

Hər səhər 30-a yaxın gürcü xizək təlimatçısından ibarət qrup Qudaurinin əsas meydanına toplaşır. Bəziləri dağın başına qalxır, bəziləri aşağıda - kanat yolunun yanında qalır. Xarici dildə danışan qrup görən kimi, gedib söhbəti kəsirlər, - burada işləyə bilməzsiz!

“Biz gürcü olmadığımız üçün işləyə bilmirik”, - Marçin deyir və əlavə edir: “Bizə deyirlər ki, onların işlərini əllərindən alırıq, həm də deyirlər ki, biz Gürcüstanın təmiz havasını oğurlayırıq”.

III məlumat: xarici medianın mövqeyi

Gürcü və əcnəbi təlimatçılar arasında bir neçə il əvvəl başlayan və daha da şiddətlənən çəkişmə medianın diqqətini çəkdi və hətta Avstraliyaya qədər çatdı.

“Facebook”da 4 milyondan çox izləyicisi olan və Avstraliyanın ən etibarlı media qurumu kimi göstərilən ABC NEWS xəbər verir ki, bəzi avstraliyalılar da daxil olmaqla, onlarla əcnəbinin Şərqi Avropadakı xizək kurortunda işləməsinə qadağa qoyulub.

“Beynəlxalq təlimatçılar məşqə başlayan kimi o qədər təhqir olunurdular ki, dərs deyə bilmirdilər. Bizi fiziki olaraq qorxudur, hədələyir, icazəmizi əlimizdən almağa çalışır, avadanlıqlarımızı əlimizdən alır və müştərilərə dərs keçməyə imkan vermirlər. Son günlər vəziyyət daha da pisləşib”, - ABC xizək məktəbinin baş təlimatçısı Tristram Tod sitat gətirir ki, Qudauridəki 100-ə yaxın əcnəbi təlimatçı üçün çıxış yolunun tapılmasında nikbin gözləntisi yoxdur: “Düşünürəm ki, insanlar bu gülünc vəziyyətə görə yaxın illərdə buraya gəlməyə qərar versinlər”.

ABC yazır ki, beynəlxalq təlimatçılar yerli polisə müraciət etsələr də, heç bir nəticə verməyib. Bundan başqa, onlar səfirliklərə də məktublar göndərirlər. “Hamımız narahatıq, çünki qanuni işləmək hüququmuza və beynəlxalq səviyyədə tanınmış ixtisaslarımıza baxmayaraq, bu ölkədə işləməyə davam etsək, təhlükəsiz olacağımıza dair heç bir zəmanətimiz yoxdur”, - məktubda deyilir.

IV məlumat: Gürcüstan qanunvericiliyinə dair

Gürcüstan parlamentində dağ kurortlarında işin müxtəlif aspektlərini tənzimləməli olan “Turizm haqqında” yeni qanun artıq qeydiyyatdan keçib.

Qanun nə deyir?

Nəzəri biliklərin və praktiki bacarıqların inkişaf etdirilməsi məqsədilə, dinləyiciyə ali təhsilli və ya müvafiq sahədə ən azı 3 il iş təcrübəsi olan təlimatçı dərslər deyir.

Xüsusi peşə təhsili haqqında Gürcüstan Qanunu,

Maddə 11. Təlimatçı

Rəqabəti məhdudlaşdıran müqavilə, qərar və razılaşdırılmış hərəkət

1. İqtisadi agentlər arasında və ya iqtisadi agentlər assosiasiyası çərçivəsində məqsədi və ya nəticəsi müvafiq bazarda rəqabətin və ya razılaşdırılmış hərəkətin həyata keçirilməsini məhdudlaşdıran müqavilə bağlamaq, qərar qəbul etmək və ya yol verməmək (bundan sonra - müqaviləni) qadağandır, yəni:

a) alış və ya satış qiymətinin və ya digər ticarət şərtlərinin birbaşa və ya dolaylı müəyyən edilməsi (təsbit edilməsi);

b) istehsalın, bazarın, texnoloji inkişafın və ya investisiyaların məhdudlaşdırılması;

c) müştəri, ərazi və ya digər meyarlar əsasında bazarların və ya təchizat mənbələrinin bölüşdürülməsi;

d) müəyyən ticarət tərəfdaşları üçün eyni əməliyyatlara müxtəlif şərtlərin qoyulması və bununla da onların rəqabətdən kənar vəziyyətə salınması;

e) saziş predmeti ilə heç bir maddi və kommersiya əlaqəsi olmayan sazişin bağlanması tələf üçün əlavə şərtin/öhdəliyin müəyyən edilməsi.

Rəqabət haqqında Gürcüstan Qanunu, Maddə 7.

Kurortda turizm, müalicə-profilaktika və ya digər obyekt qurmuş və ya onun istismarı ilə məşğul olan fiziki və ya hüquqi şəxs kurort istifadəçisidir və qanunla müəyyən edilmiş vergini ödəyir.

“Turizm və kurortlar haqqında” Gürcüstan Qanunu, Maddə 3. Gürcüstanın kurort ehtiyatları

V məlumat: Rəqabət Agentliyinin nümayəndəsinin rəyi.

Rəqabətin qarşısını alan və ya gələcəkdə qarşısını alacaq istənilən hərəkət qanun pozuntusu hesab olunur. Məsələn, bu gün Polşada taksi sürücülərinin bir hissəsi Gürcüstan vətəndaşlarıdır, onların sürücülük hüququ Polşa dövləti tərəfindən tanınır, bunun nəticəsində Gürcüstan vətəndaşları, taksi sürücüsü kimi işə düzəlir. Bu vəziyyətdə yerli sürücülərin rəqabət aparan sürücülərə etirazını necə təsəvvür edirsiniz?

Yaxud bir şəxs Kembridc, Oslo və ya hər hansı xarici universiteti bitirib, Gürcüstana işləməyə gəlibsə və onun diplomu Gürcüstanın Təhsil və Elm Nazirliyi tərəfindən tanınıbsa, onun müvafiq yerdə işləmək hüququ varmı?

Xarici təlimatçıların gəlişinin qanunsuz olub-olmadığını öyrənmək üçün aşağıdakıları müəyyənləşdirməlisiniz:

- ▶ Xarici təlimatçılara başqa ölkədə verilmiş sertifikat dövlətimiz tərəfindən tanınırmı;
- ▶ Təlimatçılar qanuni yolla pulu necə alırlar: onlar rəsmi olaraq sahibkar və ya başqa hüquqi formaya malik biznes kimi qeydiyyatdan keçiblərmə və müvafiq olaraq vergi ödəyirlərmə.
- ▶ Əgər yuxarıda qeyd olunan məsələlər həllini tapmasa, digər hallarda belə bir münaqişəni biznes, rəqabət və ya ölkəmizin yaxınlaşmağa çalışdığı Avropa İttifaqı qanunvericiliyi ilə heç bir əlaqəsi olmayan küçə mübahisəsi kimi qiymətləndirərdim.

Demokratik sistemdə siyasi hakimiyyətin əsas qayğısı insandır. Demokratik cəmiyyətdə fərdin təyinatı bu cəmiyyətin mövcud olması üçün ilkin şərtidir. Demokratik dövlət və şəffaf idarəetmə sistemi şəxsiyyətin və insanın önə çəkildiyi yerdə qurulur.

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıdakı məlumatlara əsaslanaraq suallara cavab verin:

- ▶ İlk demokratik Gürcüstan Respublikasını dövlətin xalqı ön plana çıxarması nümunəsi hesab edirsinizmi?
- ▶ Konkret olaraq hansı fəaliyyəti insan ləyaqəti, hüquq və azadlıqları üçün qayğı hesab edirsiniz?

İlk Gürcüstan Demokratik Respublikası üç ildən az müddətdə (1918-1921-ci illər) mövcud olub və ölkəmizin tarixində mühüm iz qoyub. Bu, elə bir demokratik respublika idi ki, keçmiş Rusiya imperiyası ölkələrindən və bir çox inkişaf etmiş ölkələrdən əvvəl

- ▶ hər iki cinsdən olan vətəndaşların iştirakı ilə ümumi seçkilər keçirdi;
- ▶ konstitusiya qəbul etdi;
- ▶ dövlət qurumları yaratdı;
- ▶ milli və dini azlıqları qorumaq üçün qanunvericilik işləyib hazırladı;
- ▶ qadın hüquqlarına yer verdi;
- ▶ çoxpartiyalı sistem idarəçiliyinin yaxşı nümunəsini yaratdı;
- ▶ siyasi fikir və müzakirələr mədəniyyətini formalaşdırdı;
- ▶ mətanətlə böyük qəddar imperiyaya qarşı çıxdı və ölkənin müstəqilliyini son damla qanına qədər müdafiə etdi.

MÜZAKİRƏ EDİN

İnsanda onu siyasi varlıq edən motivlər və istəklər var. Siyasi varlıqlar kimi, insanlar müxtəlif dərəcədə siyasi fəaliyyət nümayiş etdirirlər. Politoloqlar hesab edirlər ki, insanların yalnız 10-20%-i real olaraq siyasi fəaldır, 80-90%-i isə laqeyddir və onları siyasi teatr tamaşaçısı adlandırırlar.

Aşağıda verilən fikirləri diqqətlə oxuyun və onlara cavab verin:

- ▶ Öncəki biliklərdən istifadə edərək və tarix dərslərində öyrəndiyiniz materiallara əsasən, Lenin, Hitler, Stalinin hakimiyyətə necə gəldiyini xatırlayın?
- ▶ Sizcə, tarixin hansı məqamlarında daha çox siyasi teatr aktyorları meydana çıxır və hansı hissədə tamaşaçılar üstünlük təşkil edir?
- ▶ Yuxarıda sadalanan rəhbərlər insanlara necə təsir edir?
- ▶ Rassel və Makiavelliyə əsasən, hakimiyyət hökmranlığa necə nail olur?
- ▶ Sizcə, müəllif burada adları çəkilən yollardan istifadə etməklə nəyi nəzərdə tuturdu?
- ▶ Şəxsiyyətin siyasi istəkləri cədvəlini Maslou piramidası ilə əlaqələndirin.

Bertrand Rasselin fikri

İngilis filosofu Bertrand Rassel (1872-1970-ci illər) iddia edirdi: dövlət insana təsir edə bilər:

- ▶ ona birbaşa fiziki güc tətbiq etməklə (həbs, ölüm cəzası);
- ▶ mükafat və ya cəza sisteminin təsiri ilə (yəni iş vermək və ya ondan imtina etməklə);
- ▶ insanların nəzərlərinə və fikirlərinə təsir etməklə, yəni geniş mənada təbliğatla.

Makiavellinin fikri

İntibah dövrünün siyasətçisi və filosofu (1469-1527-ci illər) Makiavelli də hakimiyyətə çatmağın dörd yolunu müəyyən etmişdi:

- ▶ şəxsi ləyaqətindən istifadə etmək;
- ▶ başqasının ləyaqətindən istifadə etmək;
- ▶ sui-istifadə;
- ▶ camaata müvəqqəti təsir göstərmək.

İnsanın siyasi istəklərini əsas və ikinci dərəcəli qruplara bölmək olar.

Əsas qrup

Buraya sağ qalmaq üçün lazım olan hər şey daxildir: qida, sığınacaq, geyim. Bu ehtiyacların ödənilməməsi sosial təlatümlərə (igtişaşlar, üsyanlar, inqilablar və s.) gətirib çıxarır.

İkinci dərəcəli qrup

Buraya insanın tam təmin edə bilmədiyi ikinci dərəcəli istək və meylləri daxildir. Bu, şöhrət arzusu, hökmranlıq sevgisi.

Cəmiyyət üzvlərinin siyasi fəaliyyəti və ya fəaliyyətsizliyi nədən asılıdır?

Siyasətlə məşğul olmasanız, siyasət sizinlə məşğul olacaq.

Şarl Montalembert

Cəmiyyət üzvlərinin siyasi mədəniyyəti vətəndaşların təhsilindən, siyasi həyat haqqında biliklərindən, bu cəmiyyətdə yayılan davranış qaydalarından, vətəndaşların həyat səviyyəsindən, dövlət idarəetmə formalarından və siyasi rejimdən asılıdır.

Gender bərabərliyi və siyasət

Siz dünya tarixində bir çox görkəmli insanlarla rastlaşacaqsınız, onların arasında adlarını tarixə əbədi yazdırmış çoxlu güclü, müstəqil və uğurlu qadınlar da var və ya onların hazırkı işləri gələcək nəsillər üçün qürur hissi olaraq qalacaq.

Bu gün cəmiyyət hələ də kişi və qadın arasında gender tarazsızlığından danışır. Güclü və uğurlu qadınların karyeraları bariz nümunədir ki, cinsindən və qədd-qamətindən asılı olmayaraq, qadınlar öz uğurları ilə dünyada sərbəstliklə ad qazana bilirlər.

Bununla belə, qadınların uğur qazanmasına və karyera pilləsində yuxarı qalxmasına mane olan bir çox gender maneələri hələ də mövcuddur.

Gender kvotası -
siyasi qurumlarda
- qanunvericilik və ya
icra hakimiyyətlərində
qadınların iştirakını
aktivləşdirmək
məqsədilə, qanunla
müəyyən edilmiş norma.

Gender kvotasının artırılması və qadınların siyasətə cəlb edilməsinin həvəsləndirilməsi

Qadınların siyasi iştirakı ölkənin inkişafının mühüm indikatorudur. Qadınların qərar qəbul etmə səviyyəsində iştirakı ölkədə problem olaraq qalır. Parlamentlərarası İttifaqın (IPU) 2020-ci il məlumatlarına əsasən, qadınların parlamentdə təmsil olunmasına görə, dünyanın 193 ölkəsi arasında Gürcüstan 144-cü yerdədir, Malta, Macarıstan və Lixtenşteyndən başqa, Avropada demək olar ki, bütün dövlətlərdən geri qalır. Son 25 ilin məlumatlarına görə, qadınların siyasətdə iştirakı baxımından Gürcüstan irəliləsə də, çox yavaş tempə və qeyri-ardıcıl bir şəkildə irəliləyir.

2023-cü ilin fevralında Gürcüstan parlamenti Seçki Məcəlləsində düzəlişlər paketini, o cümlədən məcburi gender kvotalarını təsdiqləyib. Konkretləşdirilib ki, 2024-cü il oktyabrın 26-da və 2028-ci ilə qədər keçiriləcək parlament seçkilərində partiya siyahılarının hər dördüncüsü qadın olmalı, Gürcüstan Parlamentinin 2028-ci il 28 oktyabr seçkilərində və 2032-ci ilə qədər keçiriləcək növbəti parlament seçkilərində isə - partiya siyahısında hər üçüncü qadın olmalıdır.

Son ümummilli seçkilərdə qadın seçicilərin payı təxminən 51% təşkil etmişdir.

Gürcüstanda hakimiyyətin üç qoluna görə, gender fərqləri kifayət qədər qeyri-bərabərdir

BU, MARAQLIDIR

Kristin Laqard

Hazırda fransalı siyasətçi və hüquqşünas Kristin Laqard Avropa Mərkəzi Bankının prezidentidir. Kristin 2019-cu ilin noyabrın 1-dən bu vəzifəni tutub.

Laqard 2007-2011-ci illərdə Fransanın maliyyə naziri mövqeyini tutan yeganə qadın idi. 2011-2019-cu illərdə fransalı xanım Beynəlxalq Valyuta Fondunun direktoru da olub. Demək olar ki, Laqard heç vaxt aşağı vəzifəyə uyğun olmayıb və nüfuzlu cəmiyyət həmişə onun üçün cəlbedici və uyğun olub.

Uğurlu karyerasından kənarda, Kristinin həyatında çoxlu qalmaqallar yaşanıb. 2016-cı ildə Laqard fransız iş adamı, ictimai xadim və siyasətçi Bernard Tapis ilə maliyyə mübahisəsinə girdikdən sonra, Kristin səhlənkarlıqda ittiham olunub.

Bernard Kristini səhmləri satmaqda və digər maliyyə xətlərində ittiham edirdi. Siyasətçi ona külli miqdarda pul ödəyib və bu, Fransada xaosa səbəb olub.

Müsahibələrin birində Laqarddan uğurun onun üçün nə demək olduğunu soruşduqda o, bu sözlərlə cavab verib: “Bir məqsəd seçin və hər gün onun uğrunda mübarizə aparın, yeni-yeni pillələrə qalxın. Uğur budur və bunda mənə ailəm və uşaqlarım kömək edirdilər”.

Ursula Fon Der Layen

Dünyaya məlum olan digər alman siyasətçisi, Ursula Fon Der Layendir. Bu gün o, Avropa Komissiyasının prezidentidir və bundan öncə, Almaniya tarixində Almaniya Əmək və Sosial Məsələlər üzrə Federal Nazirliyinin və federal müdafiə sisteminin naziri olmağı bacaran ilk qadın olub.

Bu gün Ursula tarixdə Avropa Komissiyasının ilk qadın prezidentidir. Layen Müdafiə Nazirliyinə rəhbərlik edəndə, ictimaiyyətdən mənfi reaksiya gəldi, insanlar qadının müdafiə sisteminin öhdəsindən gələ bilməyəcəyini düşünsələr də, Ursula nazirliyə ayrılan xərcləri artırdı, Almaniyanın müdafiə sistemini gücləndirdi və ordu üçün daha çox tank və döyüş texnikası aldı.

Həyatımız bir teatrdir, biz isə onda oyunçularıq.

Şekspir

Siyasət subyektləri

Biz artıq siyasətlə teatrı müqayisə etdik. Siyasi teatrda əsas və ya ikinci dərəcəli rollara iddialı aktyorlar çoxdur. Bu teatrda da tamaşaçılar var.

Siyasi subyekt siyasi həyatda bu və ya digər şəkildə iştirak edən şəxsdir. O, vətəndaş, partiya, təşkilat, dövlət, etnik qrup və s. ola bilər.

Vətəndaşların siyasətdə iştirakını nəzərdən keçirək.

Siyasi teatr iştirakçılarının 3 qrupu fərqləndirilir.

- ▶ Tamamilə şüursuz iştirak;
- ▶ Qismən şüurlu iştirak;
- ▶ Şüurlu iştirak.

MÜZAKİRƏ EDİN

- ▶ Aşağıda verilən vəziyyətin qəhrəmanı siyasi teatr iştirakçılarının 3 qrupundan hansına aiddir?
- ▶ Sizcə, oxşar mitinqin təşkilində kim maraqlıdır?
- ▶ Sülhün qorunması uğrunda təşkil edilən mitinqdə bu tip insanların çıxışı siyasi məsələlərin həllinə nə dərəcədə dəstək verir?
- ▶ Sizcə, bu mitinqin məqsədi nə idi?
- ▶ Nə üçün zal cənab Koteinin çıxışına gülmədi?
- ▶ Nə üçün birinci şəxs natiqin çıxışını bəyəndi?
- ▶ İştirakçıların nəyə etiraz etdiklərini, nəyi və ya kimi dəstəklədiklərini bilmədikləri aksiyalar haqqında heç eşitmisinizmi?
- ▶ Belə mitinqlərin təşkili demokratiya prinsiplərinə nə dərəcədə uyğundur?
- ▶ Siz tez-tez ictimai fəallıq göstərirsinizmi?
- ▶ Şəhərin, vətənin aqibəti üçün məsuliyyət daşımağa hazırlşırsınızmi?
- ▶ Yaşınızı nəzərə alsaq, siyasi teatrda kimsiniz?
- ▶ Politoloqlar hesablayıblar ki, liderin uğurunun yalnız 7%-i onun dediklərindən, 55%-i isə buraxdığı təəssüratdan asılıdır. Sizcə, niyə? Bu hal politoloqların fikrini təsdiqləyirmi?
- ▶ Siz cənab Koteinin hərəkətini onun şəxsi ləyaqətinin alçaldılması hesab edirsinizmi? Dinləyicilərə hörmətsizlik etmək?
- ▶ Sizcə, mitinqə hansı qrup toplaşmışdı?
- ▶ Hansı siyasətçini bəyənersiniz və niyə?

VƏZİYYƏT

Cənab Kote dövlət qulluqçusudur. Şənbə günü o, bir az sərxoş vəziyyətdə evdə arvadı ilə oturmuşdu ki, gəlib onu mitinqə apardılar. Sonra əlinə kağız verdilər ki, çıxış mətnini oxusun.

Mətn belə idi: “...İsrailin hərbi hərəkətləri bütün dünyada məlumdur! Bir ana və qadın olaraq, onlardan cavab almalıyam! Mən uzun illər dul qalmışam və mənim üçün xoşbəxtlik yalnız sülhdədir! Mən ölkəmin təhlükədə olmasını istəmirəm! Mən sülh istəyirəm!”

Cənab Kote bu sözləri oxudu və az qala ürəyi dayandı: bu axmaqlar mətni

İnsan təbiətə siyasi məxluqdur, buna görə də qarşılıqlı yardıma ehtiyacı olmayan insanlar da, şüursuzcasına birgəyaşayış üçün can atırlar.

Aristotel

• səhv salıblar, utanaraq düşündü. O, çətinliklə dinləyicilərə baxa bilirdi və
• “tam birincilərin” necə reaksiya verdiyi ilə maraqlanırdı. Sakitləşdi, birinci
• şəxs də razılıq əlaməti olaraq başını tərpətdi, camat da qışqırmırdı.

• İndi isə, vəziyyəti düzəltmək üçün, cənab Kote tanış ifadələrlə danışmağa
• başladı, sözünü bitirdikdən sonra hamı eyni anda əl çaldı, birinci şəxs onun
• əlini sıxdı, sonra hamının gözü qarşısında onu təriflədi: “Afərin, qardaş,
• zəhmətkeş kişiyə layiq bir çıxış etdin, vəziyyəti çox düzgün işıqlandırdın!”

Gürcüstan Konstitusiyasına əsasən, Gürcüstan vətəndaşlarının siyasi hüquq və vəzifələri var. Onlar siyasi subyektdir və siyasi həyatda iştirak edirlər.

Siyasətçi kimdir?

Siyasətçi, siyasi xadim, siyasi həyatda fəal iştirak edən şəxsdir. Partiya işçisidir və ya hər hansı siyasi vəzifə tutur.

Siyasətçilər siyasi vəzifəyə namizəd olan insanlardır.

Siyasətçilər dövlətin idarə olunmasında fəal iştirak edirlər.

Siyasətçilər iştirak edirlər

- ▶ Siyasi debatlarda;
- ▶ Əhali ilə görüşür, onların problemlərini dinləyirlər,
- ▶ İcra və qanunvericilik orqanlarının həyata keçirilməsi prosesində iştirak edirlər;
- ▶ Onlar xüsusi qaydada hüquqi aktlar və qanunlar təşəbbüs edir və qəbul edirlər.

Seçimli və təyinatlı siyasi vəzifələr var. Seçki qurumunun yaranmasına və bərqərar edilməsinə qədər uzun bir tarixi dövr olub. Bu dövrdə müxtəlif növ və xarakterli seçkilər formalaşmışdı. Prezident seçkiləri birbaşa və ya dolay yolla keçirilə bilər; birbaşa seçkilər zamanı prezident birbaşa ölkə vətəndaşları tərəfindən seçilir; dolay seçkilər zamanı prezident parlament mandatı olan şəxslər tərəfindən seçilir və ya prezident seçkiləri üçün birdəfəlik xüsusi seçki tərkibi tərəfindən seçilir.

Dolay seçkilər zamanı seçicilərin iradəsi birbaşa aşkar edilmir, xüsusi seçki tərkibi seçicilərin rolunu oynayır. Bəzi mülahizələrə görə, dolay seçkilər seçicilərin iradəsini ifadə etməsə də, bununla belə, nəzərə alsaq ki, xüsusi seçki tərkibinə xalq tərəfindən seçilən nümayəndələr (ölkə parlamentinə və müxtəlif nümayəndəlik orqanlarına seçilmiş deputatlar) daxildir, bu halda seçilmiş konstitusiya orqanına etimad mandatı yaradır.

Nümayəndəlik demokratiyası ali dövlət qərarlarının qəbulu prosesində xalq tərəfindən seçilən nümayəndələrin mandatını öz üzərinə götürür. Nümayəndələr xalq üçün və xalqın adından çıxış edirlər.

Dolayı seçkilər iki növdür: dolayı və çoxmərhələli.

Dolayı seçkilərdə seçicilər xüsusi mandata malik səlahiyyətli şəxsləri (ABŞ prezident seçkiləri - Seçicilər Kollegiyası) seçirlər, onlar daha sonra onların adından yüksək səviyyəli siyasi məmurları seçirlər.

Çoxpilləli seçkilər halında isə, vətəndaşların iradəsini xüsusi orqan ifadə edir və bu da parlament üzvlərindən, parlament palatasının birindən və ya digər seçilmiş nümayəndəlik orqanlarından ibarətdir (İtaliya prezidentinin seçki qaydası).

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıdakı məlumatlarla tanış olun və suallara cavab verin:

Sizcə, dövləti kim idarə etməlidir: parlament, hökumət, yoxsa prezident? Cavabınızı əsaslandırın.

Aşağıdakı seçkilərdən hansı daha azad və şəffaf idi?

Ekskursiyanın hər bir mərhələsini (1918-ci ildən müasir dövrə qədər) təsvir edin və ən yaxşılarını qeyd edin;

Aşağıdakılardan hansı Gürcüstanın siyasi həyatında dönüş nöqtəsidir?

Müxtəlif mərhələlərin beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən necə qiymətləndirildiyinə dair nə eşitmisiniz?

Gürcüstan siyasətinə qısa ekskursiya

1918-1921-ci illərdə Müstəqil Gürcüstan Respublikasının prezidenti yox idi. Hökumətin sədri parlament tərəfindən dolayı yolla seçilirdi.

1921-ci ildən, Gürcüstan Sovet Rusiyası tərəfindən işğal edildikdən sonra bu ölkə nə birbaşa, nə də dolayısı ilə dövlət başçısını seçməyib. Sovet İttifaqında demokratik seçkilərə ehtiyac yox idi, çünki sistem liderin və

onun partiyalarından birinin (rəhbər, partiya, fəhlə sinfi, ata) zorakı hakimiyyətinə əsaslanırdı.

1991-ci il aprelin 14-də Gürcüstanın Ali Şurası Gürcüstan prezidenti vəzifəsini təqdim etdi. Həmin gün Ali Şura açıq səsvermə yolu ilə dolayı yolla Zviad Qamsaxurdiyanı

Gürcüstan prezidenti vəzifəsinə seçib.

1991-ci il mayın 26-da ilk prezident seçkiləri təyin edildi. Əhalinin böyük əksəriyyəti (86,14%) Zviad Qamsaxurdiyanı Gürcüstan prezidenti seçdi.

Gürcüstanın 1995-ci il Konstitusiyası qəbul edildikdən sonra hər dörd prezident (Eduard Şevardnadze 1995-2003, Mixail Saakaşvili 2004-2013, Qiorqi Marqvelaşvili 2013-2018, Salome Zurabişvili 2018-ci ildən indiyə kimi) birbaşa qaydada seçilmişdir.

Gürcüstanda 1995-ci il Konstitusiyasının qəbulundan sonra **dövlətin idarəetmə forması** bir neçə dəfə dəyişib ki, bu da yeni demokratiya və inkişaf etməkdə olan dövlətlər üçün xarakterikdir. Dövlətin inkişafının bu mərhələsində hökumət və cəmiyyət ayrı-ayrılıqda ən yaxşı sistemin axtarış prosesindədir.

Hakimiyyətin möhkəmlənməsinin müəyyən yollarını axtarmaq, konstitusiyadan silah kimi istifadə etmək hakimiyyətə xasdır. **Prezident, qarışıq və parlamentli idarəetmə formaları** Gürcüstanın yaxın tarixinin və hazırkı gününün bir hissəsidir.

Parlament respublikasının hesablanma nöqtəsi 2012-ci il oktyabrın 1-də parlament seçkilərindən sonra başlayır. Bu tarix iqiqat vacibdir:

- ▶ İlk dəfə hakimiyyət seçki yolu ilə ötürülürdü;
- ▶ Dövlət yeni problemlə - parlament respublikasına dəyişməklə üzləşdi.

2024-cü il Gürcüstan dövləti və ədaləti tarixində Gürcüstan parlamentinin və prezidentinin seçki qaydasının dəyişəcəyi çox mühüm tarix olaraq qalmalıdır.

Prezident respublikası – belə ölkələrdə prezident birbaşa seçki yolu ilə seçilir. Prezident həm dövlətin başçısı, həm də icra hakimiyyətinin (hökumətin) başçısıdır. Prezident beynəlxalq münasibətlərdə ölkəni təmsil edir və silahlı qüvvələrin ali komandanıdır. Ölkə parlamenti qanunvericilik (qanunların qəbulu) və prezidentin vəzifədən kənarlaşdırılması (impiçment) prosesini həyata keçirmək səlahiyyətinə malikdir. Parlamentin qəbul etdiyi qanunu prezident imzalayır. (ABŞ, Meksika)

Parlament respublikası – dövlət başçısının (prezidentin) prezident

Dövlətin idarəetmə

formasını - dövlət hakimiyyətinin ali orqanlarının strukturu və sistemi, onların formalaşmasının xüsusi qaydası və səlahiyyətlər məcmusu. Dünyada ən çox yayılmış idarəetmə formaları monarxiya və respublikadır.

Respublika - ən

çox yayılmış dövlət idarəetmə formasıdır. Prezident, parlament və qarışıq respublikalar mövcuddur.

respublikasında olduğu kimi geniş hüquqlara malik olmadığı idarəetmə formasıdır, çünki bu hüquqların əksəriyyəti icra hakimiyyətinin başçısına (hökumət başçısına, onu adətən baş nazir adlandırırlar) verilir. Prezident, bir qayda olaraq, dolaylı qaydada, xüsusi seçki kollegiyası tərəfindən seçilir. Əksər hallarda, prezident yalnız simvolik nümayəndəlik funksiyalarının daşıyıcısıdır (Almaniya, İtaliya, İsrail). Baş nazir, adətən, ən böyük parlament partiyasının və ya partiyalar koalisiyasının namizədidir və icra hakimiyyətinin baş naziridir.

Qarışıq respublika - belə respublikada prezident və parlament respublikası elementləri qorunub saxlanılır. Qarışıq idarəetmə modeli icra hakimiyyətinin elə bir bölgüsünü nəzərdə tutur ki, hakimiyyətin bir nəfərin əlində cəmləşməsinin qarşısı alınsın. İcra hakimiyyəti kollegial orqan - baş nazirin sədrlik etdiyi hökumət/nazirlər kabineti tərəfindən həyata keçirilir. Prezident isə, öz tərəfindən, baş naziri təyin edir, amma bu təyinat parlament çoxluğu ilə razılaşdırılır, çünki parlament baş naziri, hökuməti və hökumət proqramını təsdiqləyir. Hökumət parlament qarşısında hesabat verir və ona etimad göstərilmədiyini elan edə bilər. Prezident həm parlament, həm də xalq qarşısında cavabdehdir. Bir qayda olaraq, prezident qanunu imzalayır və dərc etdirir.

BU, MARAQLIDIR

Almaniya Federativ Respublikasının Prezidenti ölkə konstitusiyasında xüsusi yer tutan, həm siyasi, həm də vətəndaş dairələrində yüksək nüfuza malik olan qüdrətli dövlət qurumudur. O, konstitusiya orqanı olan Federal Məclis tərəfindən seçilir.

Federal Məclis xüsusi olaraq prezidentin seçilməsi üçün toplanır və Bundestaqın (Almaniya parlamentinin aşağı palatası) deputatlarından və əyalətlərin parlament üzvlərindən ibarətdir.

2022-ci ildə Almaniyada keçirilən prezident seçkilərində Federal Məclisin 1472 nümayəndəsi iştirak edib*. Almaniyada Federal Məclisin formalaşmasına nümayəndəlik prinsipi (prezident xalq tərəfindən seçilən nümayəndələr arasından seçilir) və federal prinsip (federativ əyalətlərin parlamentlərinin nümayəndələri və ölkənin parlament nümayəndələri seçkilərdə bərabər iştirak edir) təsir göstərir. Almaniya prezidenti dövlət başçısıdır.

* İnformasiya Agentliyi „GHN”, internet sahifəsi: <https://bit.ly/3kRUI26>

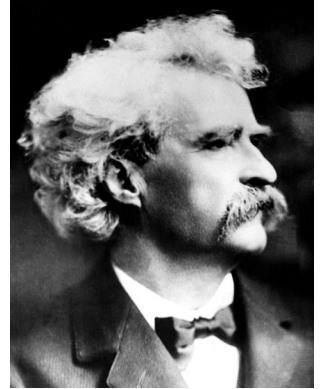
MÜZAKİRƏ EDİN

Amerika yazıçısı Mark Tvenin “Qubernator seçkiləri” eskizi ilə tanış olun.

- ▶ Mark Tvenin digər namizədlərdən hansı üstünlüyü var idi?
- ▶ Nə üçün seçkilərdə iştirak etməkdən tərəddüd edirdi?
- ▶ Sizcə, Mark Tvenə qarşı ittiham kampaniyasının müəllifləri kimlər idi?
- ▶ Nə üçün müəllif sonda nəəsinin fikrini bölüşmədi?
- ▶ Nəəsinin fikrini bölüşməməklə, səhv edirdimi?
- ▶ Media Mark Tven haqqında hansı yalan məlumat yayıb?
- ▶ Namizədi gözdən salmaq üçün kampaniyanı necə qiymətləndirərdiniz?
- ▶ Mark Tvenin təslim olmasını necə qiymətləndirərdiniz? O nə etməli idi?
- ▶ Sizcə, seçkilər zamanı siyasi mübarizənin qaydaları necə olmalıdır?
- ▶ Hökumət belə hallarda necə davranmalıdır?
- ▶ Sağlam müxalifət necə olmalıdır?
- ▶ Siyasi etikanı necə izah edərdiniz?
- ▶ Bu tarixdə siyasi etikanın əlaməti varmı?
- ▶ Sizcə, dövlət nə üçün insanı (namizəd və şəxs kimi) qorumadı və ya qoruya bilmədi? Dövlət onu necə qoruya bilərdi?
- ▶ Təqdim edən partiya öz namizədini necə müdafiə edə bilərdi?
- ▶ Bu işdə media hansı rolu oynadı?
- ▶ Medianın ictimai rəyə təsiri nə dərəcədə ayırd edilirdi?
- ▶ Bir siyasətçi kimi Mark Tvenə nə məsləhət görərdiniz? Mark Tven bu eskizlə nə demək istəyirdi?
- ▶ Nə üçün hər bir detalı xırdalıqları ilə təsvir edir?
- ▶ Bu hekayənin davamını necə təsəvvür edirsiniz?
- ▶ Bənzər bir vəziyyətdə namizəd olsaydınız, necə hərəkət edərdiniz?

Qubernator seçkiləri

Bir neçə ay əvvəl Müstəqillər Partiyası məni Nyu-York böyük ştatının qubernatorluğuna namizəd kimi təqdim etdi. Mən başqa partiyalar

Mark Tven (1835-1910-cu illər) - Amerika yazıçısı və yumoristi. “Tom Soyerin sərgüzəştləri” və “Haklberi Finnin macəraları” uşaq kitabları ilə ad qazanıb. O, bir çox hekayələrin müəllifidir, onu “Amerika ədəbiyyatının atası” adlandırırlar.

tərəfindən irəli sürülən cənab Con Smit və cənab Blankın əleyhinə səsvərmədə iştirak etməli idim.

Hiss edirdim ki, bu cənablara nisbətən mənim bir böyük üstünlüyüm var - qüsursuz ad-sanım. Sadəcə qəzetlərə nəzər salsanız, başa düşərdiniz ki, rəqiblərimin yaxşı adı olduqları zaman artıq keçib: son illərdə onlara min ləkə vurulub. Üstünlüyümlə fəxr edirdim və xoşbəxt idim. Bununla belə, məni bir şey narahat edirdi - saxtakarlarla bərabər mənim soyadım da çəkilə bilər. Bu fikir məni getdikcə daha çox narahat edirdi. Qalxıb nənəmə məktub yazdım ki, iş belə-belədir.

Cavabı çox gözləməli olmadım, nənəm mənə yazırdı: “Bütün günlərini, illərini namusla, vicdanla keçirmisən; sənin namussuzluğunu xatırlayan insan oğlu tapmazsan. Rəqiblərini görürsən də, necə insanlardı - qəzetlərə bax, başa düşəcəksən. Özün fikirləş, özünü alçaltmağa və belə insanlarla mübarizə aparmağa dəyərmimi?”

Elə məni də narahat edən bu deyildimi?! Bütün gecə oyaq qaldım, gözümü yummadım. Amma geri çəkilə bilməzdim və razılaşmalı oldum, qələbəyə qədər mübarizə aparmaq qərarına gəldim.

Səhər qəlyanaltı edirdim və təsadüfən qəzetlərə baxanda, birdən belə bir yazı gördüm və şoka düşdüm.

“Yalançı şahid. Bəlkə indi cənab Mark Tven qubernatorluğa namizəd kimi vicdanla etiraf edəcək ki, 1863-cü ildə Kohin Çaynanın Vakavak şəhərindəki otuz dörd şahid onun saxtakarlığını və yalan şahidliyini ifşa edib: çarəsiz bir dul qadının əlindən bir neçə banan ağacı olan bir torpaq parçasını almağa çalışıb. Bu, yazıq qadının tamamilə məhvi olardı, çünki onun kasıb ailəsi o cüzi torpaqdan asılı idi, başqa heç nəyi yox idi. Cənab Tven bunu seçkidə dəstəyini gözlədiyi insanlara izah etməlidir. Cəsarət edərmimi?”

Ürəyim qırıldı! Nə dəhşətli, qeyri-insani böhtandır! Kohin Çaynanı gözlərimlə görməmişdim! İlk dəfə idi ki, Vakavak haqqında eşidirdim! Banan ağacı və kenquru mənim üçün eyni anlayış idi.

Nə edəcəyimi bilmirdim. Qəzəbdən gücüm qalmamışdı. O gün elə keçdi ki, heç nə edə bilmədim.

Ertəsi gün həmin qəzet yazırdı: “Vacib xəbər!” - Qeyd edək ki, cənab Tven Kohan Çaynanın yalan andı ilə bağlı şübhəli şəkildə susur (bu gündən davam edən seçki kampaniyasının sonuna qədər bu qəzet onu “rüsveyçı and pozan” adlandırırdı).

Bunun ardınca başqa bir qəzetdə belə bir xəbər yayıldı: “Qubernatorluğa yeni namizədin öz seçicilərinə (ona etibar edən səs verənlərə!) izah edib-etməyəcəyini bilmək yaxşı olardı ki, Montana ştatında baş verən xırda əhvalatı öz seçicilərinə başa salsın. Onun ordu yoldaşları min cür şey itirirdilər, sonra da həmişə ya cənab Tvenin cibində, ya da bəzən onun çamadanında tapırdılar. Axırda yoldaşlar “mehriban xidmət göstərmək” və ona dərs vermək qərarına gəldilər – qətrana buladılar, ətrafına lələk düzdülər, dirəyə sarıdılar və bütün şəhəri gəzdirdilər, sonra isə məsləhət verdilər ki, başqa otağa köçsün. Görəsən, cənab Tven bunu izah etmək istərdimi?

Belə iyrənclik duymusunuzmu?! Mən heç vaxt Montanada olmamışam (o gündən bəri bu qəzet həmişə Tvenə “Montana oğrusu” deyə xitab edir).

Bundan sonra yatağında zəhərli ilan gizlənən adamın yorğanı dartdığı qorxu və ehtiyatla qəzeti əlimə alırdım.

Bir dəfə belə bir qeyd eşitdim: “Böhtançı ifşa olundu! Fayv Pointdən olan eskvayer Maykl Osflanaqan və Uoll Stritdən cənab Ketli Maliqan və cənab Rafferti and içirlər ki, bizim layiqli namizədimiz cənab Con Smitin babasının soyğunçuluğa görə boğulduğuna dair cənab Tvenin yaydığı şayiə tamamilə yalandır. Bəzi karyeristlərin öz eqoist məqsədlərini həyata keçirmək və hətta ölüləri rüsvey etmək üçün hər şeyə əl atmaları dəhşətli deyilmi! Vicdanlı insanlar buna dözə bilməzlər. Təhqir edilmiş və alçaldılmış insanlara böhtan atandan layiqli şəkildə intiqam almağı məsləhət görürük!”

Sonuncu cümlə tezliklə öz bəhrəsini verdi və həmin gecə yatağımdan gizlicə qalxıb arxa qapıdan çıxmağa məcbur oldum. “Təhqir edilmiş-alçaldılmışlar” evimə soxulmuşdular. Pəncərələr sındırılıb, bəzi əşyalar oğurlanmışdı.

Allah bilir ki, mən heç vaxt mister Smitin atasına böhtan atmamışam. Əgər

Yazmaq asandır.
Etməli olduğunuz
yeganə şey səhv
sözlərin üstündən
xətt çəkməkdir.

Mark Tven

Əgər özünü
əksəriyyətin
tərəfində görsəniz,
dayanıb düşünməyin
vaxtıdır.

Mark Tven

həqiqəti istəyirsinizsə, ölkədə belə bir adamın olduğundan xəbərim belə yox idi. Həmin gündən etibarən bu qəzet məni “qəbirləri təhqir edən” Tven adlandırırdı.

“Həsrətlə gözlənilən namizəd. Cənab Mark Tven dünən gecə qalmaqallı çıxış edəcəkdi, lakin Müstəqillər Partiyasının geniş mitinqində görünmədi! Onun həkimi teleqramla arabanın altına düşdüyünü, ayağı iki yerdən sındığını, dəhşətli ağrılardan və digər zədələrdən əziyyət çəkdiyini bildirib. Müstəqillər Partiyasının üzvləri məsələnin mahiyyətini göstərməyə, rəhbər təyin edəcəkləri subyektə bəraət qazandırmağa çox çalışıblar.

Ancaq dünən gecə sərxoşluqdan halı dəyişmiş bir nəfərin cənab Tvenin mehmanxanasına necə sürünərək girdiyini görüblər. Müstəqillər bu əyyaşın Mark Tven olmadığını sübut etməlidirlər. Nəhayət ki, maska çıxarıldı! Bu faktı necə gizlədəcəklər! Xalqın səsi tüğyan edir, cavab tələb edir – bu adam kim idi?”

İnanılmaz idi, təsəvvür edilməz! Mənim haqqımda necə belə düşünə bilərdilər! Üç il elə keçib ki, ağzıma bir damcı şərab, pivə və ya başqa içki dəyməyib. Amma zaman həqiqətən də öz işini gördü – “düzəlməyən əyyaş Tven”-i oxuyanda, seçkilər bitənə qədər bu adda qalacağımı bilirdim.

Bu arada ünvanıma təxmini növbəti məzmunlu anonim məktublar gəlməyə başladı: “Səndən pənah istəyən, təpiklə qovduğun o bədbəxt qadın haqqında nə deyirsən?”.

Yaxud: “Sizin bəzi qaranlıq əməllərinizi məndən çox bilən yoxdur, mənə bir neçə dollar verməsəniz, bütün qəzetlər xəbər tutacaq. ”

Tezliklə respublikaçıların əsas qəzeti məni seçicilərə rüşvət verməkdə, Demokratlar partiyası isə məni rüşvət almaqda ittiham edirdi. Beləliklə, mən iki yeni ad qazandım: “Tven - azğın” və “Tven – müftəxor”.

Nəhayət, qəzetlər o qədər hay-küy saldılar, mənim ittihamlara cavab verməyimdə israrlı oldular ki, susmaq artıq mümkün deyildi və siyasi karyeram son olaraq məhv olacaqdı. Ertəsi gün qəzetlərdən biri həqiqətən belə bir qeyd çap etdi: “Bu cənaba baxa bilməzsiz! Müstəqillər

Partiyasının namizədi israrlı şəkildə sükutu seçir.

Yaxud nə edə bilər, bütün ittihamlar öz təsdiqini tapıb. Bəs nə üçün belə susur?! Bu cənaba, bu rüsvayçı andı pozana, oğruya, qəbirləri təhqir edən, azğın, alçaq fırıldaqçıya baxa bilməzsən! Yaxşı baxın, hər tərəfdən baxın, sonra özünü qərar verin - qara əməlləri ilə bu qədər çirkin ləqəblər qazanmış, heç olmasa bir ittihamı inkar etmək üçün ağzını belə açmayan bu əclafa yenə də səs verəcəksinizmi”.

Başqa yol yox idi, oturub cavab məktubları yazmağa başladım. Amma yeni bir dəhşətli böhtanla gündəmə gələndə yazımı bitirmədim: məni evimin qarşısındakı psixiatriya xəstəxanasını yandırmaqda günahlandırıldılar və sanki pəncərəmdən mənzərəni təhrif edir, içəridəkilər də o cümlədən. Çox acıqlandım. Daha sonra doğma əmimi soyğunçuluq məqsədilə zəhərləməkdə ittiham olundum. Onlar meyitin yarılmasını tələb edirdilər. Qorxudan dəli olmuşdum. Bu da kifayət etmədi, bir gün seçkiqabağı iclasların birində rəngli paltar geymiş uşaqları masaya gətirdilər. Bu uşaqlar ayaqlarımdan yapışib, “ata, ata!” deyə qışqırırdılar.

İmtina etdim! Bayrağı endirib silahı yerə qoydum. Məlum oldu ki, seçki kampaniyasının aparılması mənim qüvvəmdən yuxarı idi. Oturub namizədliyimi geri götürdüyümü yazdım və imzaladım. Hörmətlə, bir zamanlar dürüst olan Mark Tven.

Mark Tvenin abidəsi, ABŞ

QRUPLARDA İŞLƏYİN

- ▶ 6 qrupa bölünün və bir karikatura seçin.
- ▶ Karikatura məzmununu müəyyənləşdirin.
- ▶ Karikaturanın əsas ideyası nədir?
- ▶ Müəllif öz fikrini təsvir etmək üçün hansı təsviri vasitələrdən istifadə edir?
- ▶ Karikatura hansı siyasi vəziyyətə uyğun ola bilər?
- ▶ Bu karikaturanın məqsədi və təyinatı nədir?
- ▶ Bu karikatura nəyin əleyhinədir?

Siyasi partiya, azad demokratik cəmiyyətin zəruri konstitusiya-hüquqi hissəsi kimi, seçkilər və qanunla icazə verilən digər vasitələrlə vətəndaşların siyasi iradəsinin formalaşmasında və ifadəsində iştirak edir.

Siyasi hakim elitanın hakimiyyətə gəlməsi üçün o, birbaşa demokratiya forması (seçkilər) vasitəsilə dövlət və cəmiyyət üzərində qanuni nəzarəti əldə etməlidir. Demokratik dövlətdə hakimiyyətə gəlmək üçün düzgün seçki və siyasi sistem və şəffaf rəqabət qabiliyyətli mühit lazımdır.

Siyasi partiyaların əhaliyə, fərdlərə və onların ehtiyaclarına yönəlmiş sağlam seçki proqramı olmalıdır. Seçki proqramı boş vədlər üzərində qurulmamalıdır. Boş vədlər siyasi partiya üçün həddindən artıq gözləntilər yaradır və seçiciləri çaşdırır.

Namizədlərin bir növ siyasi etikaya əməl etməsi vacibdir. **Siyasi etika** siyasi davranış qaydalarını və siyasətçinin mənəvi dəyərlərini müəyyən edir.

Siyasi fəaliyyətlə məşğul olan insanın ləyaqəti hər hansı digər şəxsin ləyaqəti kimi toxunulmazdır.

İnsan ləyaqəti toxunulmazdır və dövlət tərəfindən qorunur.

Gürcüstan Konstitusiyası, Maddə 9.

Gürcüstanın 40 siyasi partiyası 2020-ci il parlament seçkilərindən əvvəl siyasi partiyaların davranış məcəlləsini imzalayıb. Sənədi imzalamaqla, tərəflər könüllü olaraq məsuliyyət götürürlər:

- ▶ seçkiqabağı rəqabət prinsiplərinə riayət etmək;
- ▶ müəyyən normalara riayət etmək;
- ▶ bir-birinə və seçicilərə hörmət etmək;
- ▶ etik qaydaları pozacaq hər hansı hərəkətdən çəkinmək.

Siyasi partiya – ümumi dünyagörüşü və təşkilat əsasında yaradılmış, “Vətəndaşların siyasi birlikləri haqqında” Gürcüstanın Ali Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada dövlət qeydiyyatından keçmiş və fəaliyyətini qanun çərçivəsində həyata keçirən vətəndaşların könüllü, müstəqil birliyidir. Gürcüstan Konstitusiyası və digər qanunvericilik və qanunvericilik aktları.

Siyasi etika
- siyasi davranışın mənəvi tərəfi.

Dissident - müəyyən fikirlərə, siyasətlərə və ya sistemlərə qarşı çıxan şəxs. Daha çox avtoritar rejimlərə qarşı mübarizə aparən siyasi dissidentləri təsvir etmək üçün istifadə olunur.

MÜZAKİRƏ EDİN

Valeriya Novodvorskaya rusiyalı siyasətçi, **dissident**, hüquq müdafiəçisi, jurnalist, “Demokratik Birlik” partiyasının yaradıcısı olub.

Onun qısa tərcümeyi-halı ilə tanış olun və suallara cavab verin:

- ▶ Hansı siyasi fəaliyyəti jurnalist işindən ayırdardınız? Nə üçün?
- ▶ Novodvorskayanı bütün hakimiyyətlərdə müxalifətçi hesab edirsiniz?
- ▶ Sizcə, nə üçün o, Gürcüstan vətəndaşlığını almağa layiq idi?
- ▶ Nə üçün Novodvorskaya Gürcüstanın müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünün bərpasını dəstəkləyirdi?
- ▶ Sizcə, Novodvorskaya kimi çoxlu sayda insan hakimiyyətin qeyri-demokratik qərarlarını dəyişə bilərmi? Məşhur jurnalistin fəaliyyəti yerli və dünya siyasəti üçün nə dərəcədə önəmli idi?
- ▶ Dünyaca məşhur müxalifətçilər haqqında nə eşitmisiniz? Gürcüstanda işləyən dissidentlər haqqında? Onların mübarizəsini birləşdirən nədir?
- ▶ Onun bütün fəaliyyəti dövlət qurumları ilə mübarizə ilə bağlı olub. Valeriya Novodvorskaya cəmiyyətdə hansı müsbət dəyişiklik yönümlü ideyaları lobbiləşdirib müdafiə edirdi?

Valeriya Novodvorskaya

O, 1969-cu ildə Sovet İttifaqının Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi (DTK) tərəfindən antisovet agitasiya-təbliğatında - sovet qoşunlarının Çexoslovakiyaya daxil olmasına qarşı etiraz bəyanatları yaymaqda ittiham edilərək həbs edilib. 1970-1972-ci illərdə ona “şizofreniya, paranoid davranış” diaqnozu qoyulub və xüsusi xəstəxanada müalicə olunmağa məcbur olub.

O, 1972-ci ildə iştirak edirdi

- ▶ yeraltı nəşrlərin dövriyyəsi və yayılmasında,
- ▶ Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasına qarşı gizli siyasi partiya yaratmağa çalışırdı, “İşçilərin Azad Peşəkarları İttifaqını” yaradıb.
- ▶ O, hakimiyyət tərəfindən daim təqiblərə məruz qalıb: dəfələrlə psixiatriya xəstəxanasına yerləşdirilib, sorğu-suala çəkilib, mənzilində

axtarış aparılıb. 1978, 1985 və 1986-cı illərdə Valeriya Novodvorskaya dissident fəaliyyətinə görə mühakimə olunub;

- ▶ 1987-1991-ci illərdə Moskvada antisovet mitinqləri təşkil etdiyinə görə 17 dəfə həbs edilib və repressiv inzibati tədbirlərə məhkum edilib;
- ▶ “Demokratik Birlik” partiyasını yaradıb;
- ▶ 1990-cı ildə “Azad söz” qəzetində – “Salam, Qorbaçov!” – məqaləsini dərc etdikdən və çıxış etdikdən sonra o, ictimai şəkildə Qorbaçovun portretlərini məhv etdi və buna görə də, Sovet İttifaqı Prezidentinin ləyaqət və şərəfini ləkələməkdə, dövlət bayrağını təhqir etməkdə ittiham olundu;
- ▶ 1992-ci ildə Gürcüstan Prezidenti Zviad Qamsaxurdiya Valeriya Novodvorskaya Gürcüstan vətəndaşlığı verdi (eyni zamanda insan hüquqlarının müdafiəsi məsələləri üzrə müşavir təyin etdi);
- ▶ 1991-1995-ci illərdə Novodvorskaya qarşı bir neçə dəfə cinayət işi başlansa da, cinayəti əhatə edən elementlərin olmadığı üçün tezliklə iş bağlandı.
- ▶ 1995-ci ildə Rusiya Dövlət Dumasına seçkilərdə Valeriya Novodvorskaya İqtisadi Azadlıq Partiyasının siyahısında iştirak etsə də, məğlub olur. 1996-cı ildə Dövlət Dumasının deputatı Konstantin Borovoyun köməkçisi olur;
- ▶ O, 2008-ci ildə Litvanın maraqlarını qoruduğuna görə Cəngavər Xaçı ilə təltif edilib. O, fəal jurnalist və maarifçilik fəaliyyəti ilə məşğul olub.

Novodvorskaya ömrünün sonuna kimi Gürcüstanın müstəqilliyi və ərazi bütövlüyünün fəal tərəfdarı olub. Valeriya Novodvorskaya 2014-cü ilin iyulunda ağır xəstəlikdən sonra vəfat edib.

Dövlət Duması -

Rusiya Federasiyası Federal Məclisinin aşağı palatasıdır. Onun üzvlərinə deputatlar deyilir.

Siyasi müxalifət – dövlətdə çoxluğun fikri və siyasətinə qarşı çıxan hər hansı bir təşkilatın tərkibində yaradılmış siyasi partiya, ictimai birlik və ya qrup.

Siyasət müharibə qədər təhlükəlidir. Halbuki müharibədə bir dəfə öldürülürsən, siyasətdə isə hər gün öldürülə bilərsən. Nailiyyət - həqiqətdə, optimizmi və entuziazmi itirmədən bir məğlubiyyətdən digərinə keçmək bacarığıdır!

Uinston Çörçil

Dövlət idarəetməsi yalnız hakim siyasi partiya və onunla əlaqəli qurumlar və ya şəxslər tərəfindən dövlətin idarə olunması deyil. Mürəkkəb siyasi sistemdə siyasi müxalifət də ən mühüm rola malikdir.

Müxalifət

MÜZAKİRƏ EDİN

- ▶ Çörçilin əhvalatını yadınıza salın. Çörçilin ömrünün sonunda müxalifətçiliyi nə üçün təəccüblü ola bilər?
- ▶ Bu fəallığı Uinston Çörçilin hekayəsi ilə əlaqələndirin (səh. 8-10), hər iki halda cəmiyyətin siyasi teatrda rolunun necə işıqlandırıldığını müəyyənəldirin?
- ▶ Verilən tarixdə demokratiyanın rolunu necə gördünüz?
- ▶ Bu əhvalat Böyük Britaniyanın demokratiyasını necə xarakterizə edir?
- ▶ Əsl dövlət qulluqçusu necə olmalıdır?
- ▶ Nə üçün o dövrün mediası Çörçili “böyük siyasətçi, centlmen və cəngavər” adlandırırdı?
- ▶ Siyasətdə humanizmin təzahürü necə ifadə olunur? Məişət həyatında?

Müxalifətçi ser Uinston Çörçil

Müxalifətin rolunu Uinston Çörçilin nümunəsində görmək olar. Çörçil parlaq karyerası ərzində dəfələrlə müxalifətdə olub və heç vaxt Britaniyanın qayğısına qalmaqdan və düşünməkdən əl çəkməyib. Demokratik dövlətdə hakimiyyət dəyişkəndir və hər bir müxalifət lideri dövlət üzərində nəzarəti ələ almağa çalışır. Müxalifətdə olan artıq qocalmış Çörçilin məqsədi hakimiyyətə qayıtmaqdan çox, Avropa birliyinə nail olmaq idi.

O, Almaniya və Fransa rəhbərlərinə müraciət edərək, köhnə düşmənçiliyi unutmğa çağırıb. Konservatorların tanınmış lideri yeni seçkilərə fəal hazırlaşdı. 1949-cu ildə Çörçilə insult diaqnozu qoyulsa da, o, xəstəliyə qalib gəldi və həkimlərin israrlı tələblərinə baxmayaraq, siyasi işdən əl çəkmədi. “Heç bir halda!” - Çörçil qətiyyətlə bəyan etdi.

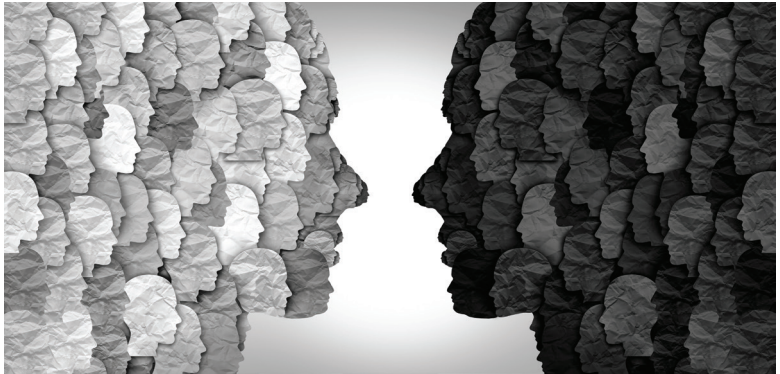
Siyasi müxalifət – dövlətdə çoxluğun fikri və siyasətinə qarşı çıxan hər hansı bir təşkilatın tərkibində yaradılmış siyasi partiya, ictimai birlik və ya qrup.

Konservatorlar Çörçilin başçılığı ilə 1950-ci il seçkilərində qalib gəldilər.

Uinston yenidən baş nazir oldu. “Qoca şir qayıtdı!” - fransız qəzeti yazırdı. Amerika mətbuatı Çörçilin qayıdışını belə qiymətləndirirdi: “Ser Uinstonun timsalında böyük siyasətçi, centlmen və cəngavər qayıdır!”.

Sağlam hakimiyyət daim çalışmalıdır ki, güclü siyasi müxalifət formalaşsın. Demokratik dövlətdə müxalifət iqtidarın rahatlamasına imkan verməyən ayıq gözdür.

Demokratik hakimiyyət hər zaman müxalifətə və ictimaiyyətə şəffaf idarəetmə hesabatı təqdim etməyə çalışmalıdır. Yaxşı hökumət universal şəffaf idarəetmə prinsipini həyata keçirməyə çalışır, qeyri-demokratik hökumət isə mütləq nəzarətə və hökmranlıq əldə etməyə yönəlib.

Siyasət və ictimai xidmət

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıdakı vəziyyəti öyrənin və suallara cavab verin:

- ▶ Qrup yaratmaq ideyası ilə razısınız mı?
- ▶ Tədbirin hazırlanmasına bütün sinfi cəlb etmək daha yaxşı olmazdı mı? Nə üçün?
- ▶ Qrup üzvlərini necə seçəcəksiniz? Nə üçün?
- ▶ Şura üzvlərinin iş sahələrini bölməsi lazım olacaqmı? Nə üçün?
- ▶ Sinfin vaxtaşırı olaraq qrupun və ümumilikdə tədbirin təşkilinin yaxşı olub-olmaması ilə maraqlanması lazım olacaqmı? Nə üçün?
- ▶ Qrup üzvlərini dəyişmək istərdiniz mi? Nə üçün?

VƏZİYYƏT

Təsəvvür edin ki, məktəbiniz ilin sonunda yaşlılar üçün böyük bir bayram

Dövlət qulluğu –
hökumət orqanlarında,
dövlət və yerli
özünüidarəetmə xəzinə
(büdcə) qurumlarında
fəaliyyət.

Vəzifə - öhdəlik, öhdəliyinə uyğun deməkdir.

- planlaşdırır - diskoteka, tədbirlər, banket və konsertlə.
- Bu tədbirin hazırlığında sinifinizin 10 şagirdi də cəlb olunmalıdır.
- Bu təşkilati qrup gündəlik olaraq digər sinif qrupları ilə görüşür və sinifiniz adından:
- 1. Tədbirin necə olması barədə fikirlərini təqdim edir;
- 2. Əyləncə tədbirlərinin cədvəlini hazırlayır, musiqi və menyu seçir;
- 3. Sinifinizin digər şagirdlər və müəllimlər qarşısında hansı musiqi və ya əyləncə nömrələrini ifa edəcəyini müəyyənləşdirir;
- 4. Bu musiqi nömrələrinin dərstdə vaxtında hazırlanmasını və sinif şagirdlərinin ümumi məktəb məşqlərində iştirakını təmin edir;
- 5. Tədbirin ümumi büdcəsini işləyib hazırlayır, sinifdə gecənin təşkilinə sərf olunacaq pulun yığılmasını təmin edir.
-

Dövlət xəzinəsi - dövlət sektorunda (həm dövlət, həm də muxtar respublikaların büdcələri və yerli özünüidarəetmə vahidlərinin büdcələri) mühasibat uçotu və hesabatın tənzimlənməsi Gürcüstan Maliyyə Nazirliyinin Xəzinədarlıq Xidməti, yəni Dövlət Xəzinədarlığı tərəfindən həyata keçirilir.

Tutaq ki, ailəniz sizə ev işlərində kömək etmək üçün bir adam tutur. Siz ona maaş verirsiniz, bəzi əşyalarınızdan istifadə etməyə icazə verirsiniz, hətta bəlkə evinizin və ya anbarınızın açarını da ona verirsiniz.

Dövlət sistemi də eyni şəkildə təşkil edilib. Ailənin köməkçisinin ailə üçün necə olduğu kimi, dövlət məmurları, vəzifəli şəxslər də cəmiyyət üçün eynidir.

Dövlət qulluqçusu cəmiyyət tərəfindən işə götürülür, çünki o, dövlət xəzinəsindən maaş alır və bu da hər birimizin vergisi ilə doldurulur.

Xalqa daha yaxşı xidmət göstərmək üçün dövlət qulluqçularına qanunla müəyyən imtiyazlar verilir (məsələn: mühafizə, sürücü xidməti, səyahət və s.).

Prezidentdən tutmuş, ən aşağı rütbəli məmur qədər dövlət qurumunda çalışan bütün məmurları dövlət məmuru adlandırırıq.

MÜZAKİRƏ EDİN

Gürcüstanın “Dövlət qulluğu haqqında” Qanunundan çıxarışı təqdim edirik.

- ▶ Aşağıdakı 3 termin arasında nə kimi fərq var: dövlət qulluğu, dövlət vəzifəsi, dövlət-siyasi vəzifəsi?
- ▶ Gürcüstanın “Dövlət qulluğu haqqında” Qanunu ilə tanış olun, Maddə 15. Sizcə, qanunun məzmunu insan hüquqlarının pozulması hesab edilə bilərmi?
- ▶ Nə üçün qanun dövlət qulluqçularına siyasi zövqləri bürüzə verməyi qadağan edir?

Dövlət qulluğu

Dövlət və yerli özünüidarəetmənin xəzinədarlıq (bütçə) qurumlarında, dövlət orqanlarında fəaliyyət.

Dövlət vəzifəsi

Dövlət qulluğu sistemində vətəndaşın yerini və sosial-əmək rolunu, ona həvalə edilmiş hüquq və vəzifələrini müəyyən edən dövlət hakimiyyəti orqanının ilkin struktur bölməsi.

Dövlət-siyasi vəzifəsi

Gürcüstanın Abxaziya və Acarıstan muxtar respublikalarının konstitusiyalarına görə, dövlət-siyasi xadimlərini aşağıdakılar təqdim edirlər: Prezident; Parlament üzvü; Baş nazir və hökumətin digər üzvü; Abxaziya və Acarıstanın ali nümayəndəlik orqanının üzvü; Abxaziya və Acarıstan muxtar respublikalarının hökumət başçıları.

Siyasi neytrallıq - dövlət qulluqçusunun öz vəzifəsindən partiya (siyasi) məqsədləri və ya maraqları üçün istifadə etmək hüququ yoxdur. Dövlət qulluqçusunun iş vaxtı və ya vəzifə səlahiyyətlərini həyata keçirərkən, təbliğatda və seçkiqabağı təşviqatda da iştirak etmək hüququ yoxdur. Dövlət qulluqçusunun hər hansı siyasi partiyayı, seçki subyektini, seçki subyektliyinə namizədi dəstəkləməsi və ya əleyhinə təşviqat prosesində inzibati resurslardan istifadə etməsi qadağandır.

“Dövlət qulluğu haqqında” Gürcüstan Qanununun 15-ci maddəsi.

22. SİYASİ PROSESİN SUBYEKTLƏRİ

Dövlət qulluğunda olmaq böyük məsuliyyət və yükdür. Dövlət qulluğunun spesifikliyi rəsmi səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi prosesində bütün vətəndaşlara bərabər yanaşma prinsipinin yaradılmasını tələb edir.

Konkret şəxsin siyasi simpatiyası onun təqibinin əsasına çevrilməməlidir. Dövlət qulluqçusu siyasi, etnik, milli, dini, cinsi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, bütün maraqlı şəxslərin dövlət qulluqçusudur. Siyasi zəmində ayrı-seçkilik dövlət idarəetməsi və yerli özünüidarəetmə anlayışını sarsıdır və nüfuzdan salır.

Dövlət qulluqçuları tez-tez öz həyatları barəsində vətəndaşları xilas etməyə çalışırlar. 2022-ci ilin iyulun 29-da Qudauri yaxınlığında paraplan ilə uçarkən 2 nəfər qayalıqlı yamaca düşüb. Sərhəd polisində məxsus helikopter xilasetmə əməliyyatına cəlb olunub və tədbirin gedişində idarəsini itirərək düşüb. Daxili İşlər Nazirliyindən verilən məlumata görə, helikopterin göyertəsində 4 ekipaj üzvü, o cümlədən Daxili İşlər Nazirliyinin Fövqəladə Halların İdarəetmə Xidmətinin 2 xilasedicisi və Səhiyyə Nazirliyinin Fövqəladə Halların Koordinasiyası və Fövqəladə Hallara Yardım Mərkəzinin 2 həkimi olub. Qəza nəticəsində 8 nəfərin hamısı həlak olub.

Vətəndaş siyasi prosesin mərkəzi iştirakçısıdır. Demokratik rejimdə siyasi proseslər fəal vətəndaşların iştirakı ilə aparılır. Vətəndaşlar birbaşa demokratiya formaları (referendum, seçkilər, plebissit) vasitəsilə xalq hakimiyyətini formalaşdırırlar.

Xalq suverenliyi dedikdə, hakimiyyətin xalq nümayəndələrinə (parlament üzvləri, Ali Şura üzvləri, Sakrebulo üzvləri) verilməsi nəzərdə tutulur, onlar daha sonra xalq adından və xalq üçün siyasi və qeyri-siyasi qərarlar qəbul edirlər. Fəal vətəndaş dövlət və yerli işlərdə iştirak etmədən tam siyasi prosesi həyata keçirilə bilməz.

Dimitri Uznadze deyirdi ki: “demokratik təşkil olunmuş dövlət nəinki şəxsiyyəti, eləcə də vətəndaşı da tərbiyə etməyə çalışır. Şübhəsiz ki, demokratiya dövlət həyatının inkişafı prosesinə yaradıcı şəkildə müdaxilə edə biləcək şüurlu vətəndaşlar yetişdirməkdə maraqlıdır...”

Vətəndaşlar siyasi proseslərdən kənarda qalanda, hakimiyyət tək qalır və hökmranlığından zövq almağa başlayır ki, bu da sonda, qeyri-demokratik rejimin formalaşmasına gətirib çıxarır.

MÜZAKİRƏ EDİN

- Bəzi dövlət qulluqçuları öz vəzifələrini layiqincə yerinə yetirmirlər. Bunun müxtəlif səbəbləri ola bilər. Aşağıda dövlət qulluqçusu tərəfindən öhdəliklərin yerinə yetirilməməsinin üç əsas forması verilir. Onların hər birinin hansı hərəkət və ya hərəkətsizliyin ifadə oluna biləcəyinə dair konkret nümunələr düşünün.

Səriştəsizlik

Məmur öz vəzifəsini necə yerinə yetirəcəyini bilmir, onun bacarıqları, biliyi vəzifəyə uyğun gəlmir

Biganəlik, diqqətsizlik

Vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə Vəzifəli şəxs bilərəkdən qanunu pozur

Əhalinin siyasi həyata laqeyd münasibəti - müxtəlif səviyyəli seçkilərdə iştirakdan imtina etməsi absenteizm adlanır. Absenteizm vətəndaşın qanun və əsəyiş hissinin aşağı olmasının göstəricisidir. İnsanlar sərbəstliklə dövlət proseslərinə qoşulmalı, suallar verməli, yerli və mərkəzi səviyyədə hökumətə nəzarət etməli, lazım gələrsə, toplantıda çıxış etməli, büdcənin xərclənməsi ilə bağlı ictimai məlumat tələb etməlidirlər. Yerli özünüidarəetmənin səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi prosesində vətəndaşların iştirakı xüsusilə səmərəlidir, çünki yerli özünüidarəetmə vasitəsilə Gürcüstan vətəndaşları yerli əhəmiyyətli məsələləri nümayəndəlik (Sakrebulo) və icraçı orqanlar (Şəhər meriyası) vasitəsilə təşkil edirlər.

Vətəndaş daha çox fəallıq göstərmək üçün fəal vətəndaş cəmiyyətinin üzvü, siyasi fəaliyyət üçün isə siyasi partiyanın üzvü ola bilər.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Nə üçün Sokrat demokratiyaya nifrət edirdi <https://bit.ly/3jWo2iz>
- ▶ Demokratiya / democracy <https://bit.ly/3YvhF4T>

ÖZÜNÜQİYMƏTLƏNDİRMƏ RUBRİKASI

Kompleks tapşırıq başa çatdıqdan sonra, zəhmət olmasa, nəticələrinizi özünüz qiymətləndirin!

Aşağıdakı suallara cavab verin:

1. Kompleks tapşırıq üzərində iş prosesinin necə getdiyini təsvir edin;
2. Kompleks tapşırıq vasitəsilə hansı məsələ ilə bağlı biliklərinizi nümayiş etdirdiyinizi izah edin? Yaradılan tapşırığın sizin və ya cəmiyyət üçün nəyə görə faydalı olduğunu düşünürsünüz?
3. Kompleks tapşırıq üzərində iş prosesini necə qiymətləndirərdiniz?
4. Öyrənilən məsələ ilə bağlı biliklərinizi hansı təsvirin daha yaxşı əks etdirdiyini qiymətləndirin (cavabı əsaslandırın):
 - ▶ öyrənilən məsələ ilə bağlı heç bir məlumatım yoxdur;
 - ▶ öyrənilən məsələ ilə bağlı yalnız bir, nizamsız/qarışıq assosiasiyam/təsəvvürüm var;
 - ▶ öyrənilən məsələ ilə bağlı yalnız bir neçə, bir-biri ilə əlaqəsiz, systemsiz assosiasiyam/təsəvvürüm var.
 - ▶ Bacarıram:
 - ✓ öyrənilən məsələ ilə bağlı fakt və hadisələri tənqidi və qarşılıqlı əlaqədə dərk etməyi və təhlil etməyi;
 - ✓ öyrənilən məsələ ilə bağlı məlumatları digər məsələlərlə əlaqələndirməyi.

5. Kompleks tapşırıq üzərində iş prosesində əldə edilmiş bilikləri cədvəldə verilmiş anlayış və alt anlayışlarla əlaqələndirin. Cavabınızı əsaslandırın. Cədvəli bir vərəqə köçürün və cədvəlin birinci sütununda qeydlər aparın.

Cəmiyyət		
Alt anlayışlar		
	Ailə	İctimai qrup
	İcma	
	Məktəb	
	Yoldaşlıq	
	Klub	
	İdeya (bütövləşdirici ideya)	
	Peşəkar Birlik	
	Vətəndaşlıq (ölkə, qlobal)	
	Ünsiyyət	Emosional-sosial bacarıqlar
	Kolaborasiya	
	Etika	
	Məsuliyyət	
	Empatiya	
	Xarakter/iradə	
	Münaqişənin idarə edilməsi	

KOMPLEKS TAPŞIRIQ

Kompleks tapşırığın şərti

Gürcüstan Daxili İşlər Nazirliyinin arxiv idarəsinin 2008-ci il No 2 “Arxiv xəbərləri” mətni (səh. 70-75) və nümunələr ilə tanış olun: müqayisə üçün Renyanın gündəliyi (s. 57-59), Ot rəngli adam (səh. 62-63).

Arqumentativ esse (sözlərin sayı - 250-300) yazın, burada qeyri-demokratik (totalitar) rejimlər şəraitində insanların hansı çətinliklərlə üzləşdiyini mənbələrə əsaslanaraq təhlil edəcəksiniz. Onların hüquqi statusu necədir?

Qeyri-demokratik rejim şəraitində qanunun aliliyi, hakimiyyət bölgüsü və demokratik dövlətin fəaliyyəti üçün zəruri olan digər prinsiplərin necə pozulduğuna diqqət yetirin.

İşdə/işin təqdimatında xüsusilə göstərin:

- ▶ Qeyri-demokratik siyasi rejim şəraitində insan hüquqları necə pozulur? Hansı hüquqlara laqeyd yanaşılır? Mixail Cavaxişvilinin və dərslərdə təqdim edilən rejimin digər qurbanlarının nümunəsinə cavab verin;
- ▶ Mixail Cavaxişvilinin “İş” nümunəsində, Sovet İttifaqında hakimiyyət bölgüsü, qanunun aliliyi və demokratiyanın digər prinsiplərinə nə dərəcədə hörmət edilirdi?

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıdakı mətni oxuyun və suallara cavab verin:

- ▶ Sosializm haqqında nə eşitmisiniz?
- ▶ Mətnə görə, bir ideologiya kimi, sosializm haqqında hansı təsəvvürünüz yaranıb?
- ▶ Kapitalizm haqqında nə eşitmisiniz?
- ▶ ABŞ-da sosializm tərəfdarlarının sayının artmasına hansı amillər səbəb oldu?
- ▶ Mətnə görə, Amerika siyasəti haqqında nə kimi təsəvvürünüz var?
- ▶ Bəzi siyasətçilərin və vətəndaşların çoxalan hissəsinin sosializmə münasibəti necədir?
- ▶ Hansı səbəblərə görə sosializm kommunizmlə əlaqələndirilir?
- ▶ Mətnə əsasən, Amerika iqtisadiyyatını necə təsvir edərdiniz?
- ▶ Sadə insanlar hansı səbəblərə görə sosializmə meyl edirlər?

Sosializmin yeni rəngləri — Amerika siyasətində sosialist ideyaları ayrılır*

Ənənəvi olaraq, Amerika Birləşmiş Ştatlarının tarixi boyunca sosializm təhqiramiz söz kimi qəbul edilirdi. Demək olar ki, onilliklər ərzində sosialist daha çox siyasi damğa idi, nəinki kiminsə siyasi ideologiyasının dəqiq təsviri. Amerika stereotiplərində ədalətsiz olaraq sosializm kommunizmlə əlaqələndirilirdi, mülkiyyət, istehsal və ya kənd təsərrüfatı ictimai mülkiyyətə bərabər tutulur və ideya da daha çox totalitarizmlə əlaqə yaradırdı.

Ancaq vaxt açıq-aydın dəyişir. Son sorğulara görə, ABŞ-da sosialist ideyaları daha da güclənir. Demokrat namizədlərin platformasında bir neçə ideya formalaşmış, xüsusilə iqtisadi, vergi və sosial proqramlar istiqamətində və bu da demək olar ki, kapitalizmdən daha çox sosializmə yaxındır.

İqtisadiyyat elmləri namizədi Riçard Vulfun sözlərinə görə, ABŞ-da “bir qayda olaraq, Amerika kimi zəngin ölkədə olmamalı olan” bir neçə problem yaranıb. Məsələn, o, son illərdə çox bahalaşan ali təhsili misal gətirir ki, “biz uşaqlarımızın

*Mənbə: <https://bit.ly/3XMxxj2>

kolleci necə, hansı yolla başa vuracaqlarını anlaya bilmirik”.

Son məlumatlara görə, Amerikada 44 milyon insanın belə adlanan tələbə borcları, yəni kolleci bitirmək üçün götürdükləri bank krediti var, çox vaxt onilliklər ərzində ödəyə bilmirlər. Tibbi ixtisaslar kimi peşələrə sahib olmaq üçün bəzən tələbələr 300 000 dollara qədər borc götürməli olurlar.

Problem o qədər kəskindir ki, hətta 2020-ci il seçkilərinin prezidentliyə namizədləri də bu barədə danışılar. Özünü demokrat sosialist adlandıran Vermontdan olan senator Berni Sanders iki il əvvəl 2016-cı il seçkilərində bu məsələni qaldırıb və çoxlu sayda gənc seçicini səfərbər edə bilib. Sanders daha sonra pulsuz ali təhsilin qəbul edilməsi ideyası ilə çıxış edirdi.

Berni Sanders Demokrat Partiyasının namizədliyini Hillari Klintonu udusda da, onun ideyaları o qədər məşhur idi ki, bu gün partiyanın yeni namizədləri də öz platformalarında Sandersin ideyalarından istifadə edirlər. Sanders prezidentliyə namizədliyini elan etməzdən öncə, demokratlar sıralarında daha çox sola meyl edən və ictimai səhiyyə və ya yeni vergi siyasətləri haqqında danışan prezidentliyə namizədlər artıq var idi.

Altı demokrat senatordan beşi amerikalılar üçün bir müddət əvvəl ağlasığmaz olan ictimai səhiyyə üçün mübarizə aparmağa söz verir.

Prezident Donald Tramp öz rəqiblərini getdikcə daha tez-tez sosialist adlandırır və beləliklə, onları amerikalıların gözündə alçaltmağa çalışırdı. Bu, demokratların yeni ulduzu, Nyu-Yorku təmsil edən və keçmişdə Berni Sandersin kampaniyasında işləyən Nümayəndələr Palatasının gənc üzvü Aleksandriya Okasio Korteza qarşı tez-tez işlədilən sözlər idi.

Prezident Tramp fevralın 5-də xalqa müraciətində “Amerika heç vaxt sosialist

ölkə olmayacaq” demişdi. Bir çox analitik bu ifadəni 2020-ci il prezidentlik kampaniyasının başlanğıcı kimi qiymətləndirirdi. Onlar elə bilirdilər ki, respublikaçı prezident öz rəqibləri ilə döyüşə hazırlaşır.

Sosializm elementləri Respublikaçılar arasında çox məşhur olmasa da, demokratların keçirdikləri “qalop” sorğusu əksini göstərir. Bu cür proqramlar getdikcə populyarlaşır və demokratların 57%-i onları dəstəkləyir.

Filadelfiyada yaşayan “Sosialist Alternativ” fəalı Lyal Harrison deyir ki, Berni Sandersin 2016-cı il prezidentlik kampaniyası bu ideyaların populyarlaşmasında və “sosializm” sözünün daha çox qəbul edilməsində böyük rol oynayıb. “İnsanlar, sırası, zəhmətkeş amerikalılar minimum əmək haqqının saatda 15 dollar olması haqqında danışmağa başlasalar da, mən işə ictimai səhiyyə istəyirəm. Mənə pulsuz kollec lazımdır. Mən sosialist olduğumu düşünürəm”, - Lyal Harrison deyir.

2016-cı ildən bu yana 60 min insanın “Amerikanın Demokratik Sosialistləri” təşkilatına qoşulması da maraqlıdır. Müqayisə üçün: 2015-ci ildə onlarda cəmi beş min artım olmuşdu.

Əgər indiyə qədər hamı sosializmin pis olduğunu qəbul edirdisə, indi konservatorların sosializmi ya diktator rejimi ilə, məsələn, Stalin Rusiyası və ya iqtisadi cəhətdən zəifləmiş Venesuela və ya Şimali Koreya ilə əlaqələndirmək cəhdlərinə baxmayaraq, demokratlarda sosializm elementləri daha möhkəmlənir. Onlar siyasi azadlıqlardan əl çəkmədən ən varlı təbəqədən vergiləri artırmağa və bunun müqabilində adi amerikalılar üçün səhiyyə və təhsili daha əlverişli hala gətirməyə hazırdırlar. Onlar hesab edirlər ki, bu, orta təbəqənin inkişafına kömək edəcək.

Riçard Vulf deyir: “Gənc nəsil, xüsusilə də **soyuq müharibə** təhlükəsindən yan ötənlər, rusların atom bombası atmaq qorxusu ilə böyüməyiblər”. Yanvarda keçirilən “Aksios” sorğusundan da məlum olub ki, 18-24 yaşlı amerikalıların 61%-i kapitalizmi sosializmdən üstün tutur. Bu, milli miqyasda əhalinin 61%-nin kapitalizmə üstünlük verdiyi haldır.

Aparıcı Respublikaçı telekanalı olan “Fox News” tərəfindən yanvar ayında aparılan sorğu təsdiq edib ki, amerikalıların 70%-i illik gəliri 10 milyon dolları keçən amerikalılar üçün vergilərin artırılmasının tərəfdarıdır. Deməli, sosialist ideyalarının gələcəkdə daha da populyarlaşaraq yaş

Soyuq müharibə - ABŞ və onun müttəfiqləri ilə Sovet İttifaqı və onun müttəfiqləri arasında II Dünya Müharibəsindən sonra başlayan və 1940-cı illərin ortalarından 1990-cı illərin əvvəllərinə qədər davam edən qlobal geosiyasi, iqtisadi və ideoloji münaqişədir.

qruplarından, partiya mənsubiyyətindən kənara çıxması mümkündür.

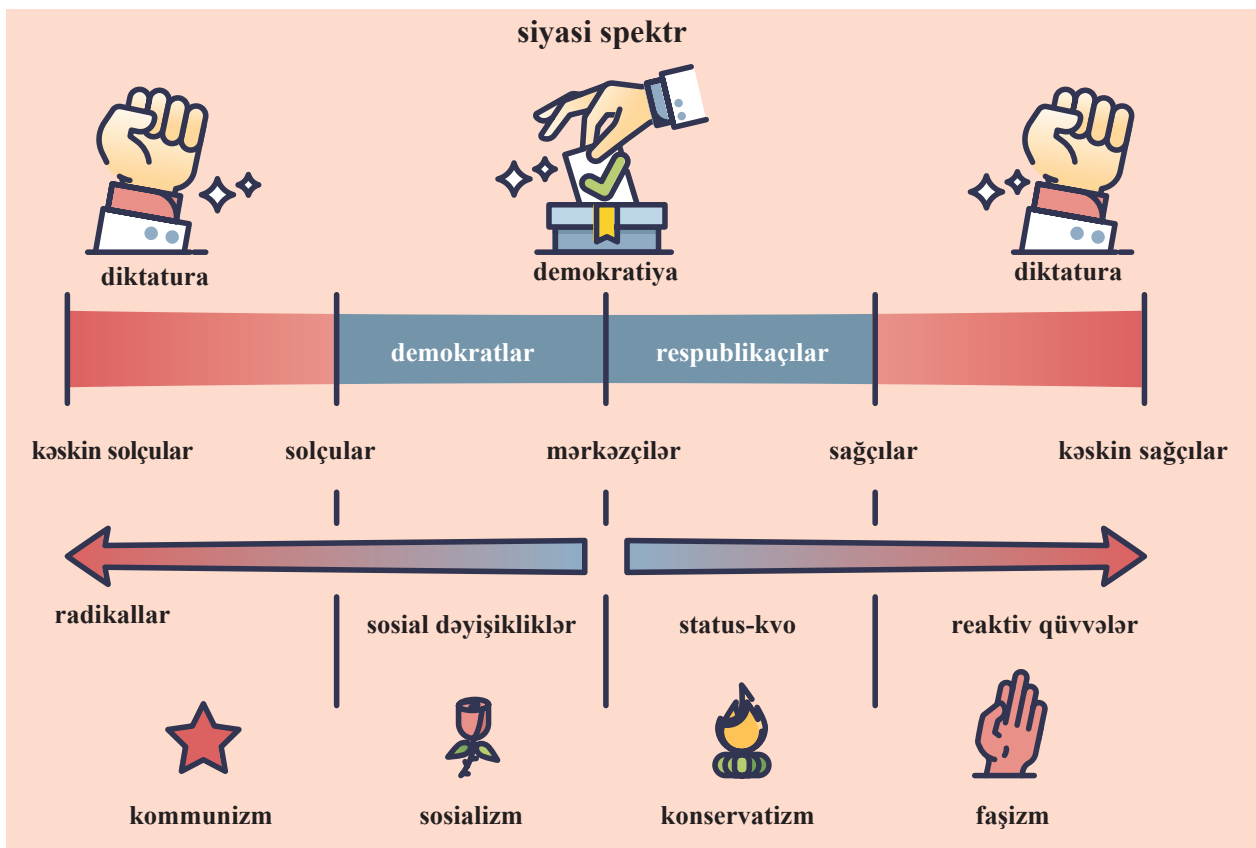
“26 yaşı tamam olanda valideynlərimin tibbi sığortasından çıxarıldım və az qala dəli oldum. Mən xəstəxanaların işini gördükdən, tibb müəssisələrinin sistemləri ilə tanış olduqdan sonra daha həkimə getməmək qərarına gəldim”, - özünü sosialist hesab etməyən Pensilvaniya Universitetinin məzunu Adriana Oritz deyir. O, sadəcə olaraq səhiyyə və təhsili orta amerikalı üçün nisbətən əlverişli etmək istəyir.

Ənənəvi siyasi ideologiyalar solçu, sağçı və mərkəzçi ideologiyalara bölünür.

Status-kvo – beynəlxalq hüquqda: müəyyən bir anda (keçmiş və ya indi) mövcud olan vəziyyət.

Tarixən solçu-sağçı terminləri Fransa İnqilabından (1789-cu il) sonrakı dövrlə əlaqələndirilir - yeni yaradılmış Milli Assambleyada (Parlament), kralın vetosu ilə bağlı müzakirələr zamanı, veto tərəfdarları - zadəganlar və kilsə nümayəndələri zalın sağında, əleyhdarları isə burjuaziya nümayəndələri - solda yerləşirdilər. Mərkəzçiliyə gəlcə, o, bir növ hibrid ideologiyayı, sağ və sol ideologiyaların qarışığını təqdim edir.

Solçular

Solçulara xas sosial bərabərliyin bərqərar edilməsi və sosial hüquqların ön plana çıxarılması.

Mərkəzçilər

Mərkəzçi ideologiya sağçı və solçu ideologiyaların kəsişməsi və onlardan götürülmüş müəyyən elementlərin birliyi.

Sağçılar

Sağçılar milli və ənənəvi dəyərlərlə xarakterizə olunur. Sağçılar dövlətin tarixi irsə söykənən gücünü dəstəkləyir. Onlar üçün qədim dəyərlərə istinad edən müasir dövlət qurmaq vacibdir.

Dünyada tarixi inkişafı yanaşı, konkret siyasi cərəyanlar formalaşdırılıb: liberalizm, konservatizm, sosial-demokratiya, kommunizm, faşizm və s.

Liberalizm

Liberalizmin əsas dəyəri fərdi və insan hüquqlarıdır.

- ▶ Hər bir insanın azadlığı ilə xarakterizə olunan bir cəmiyyət qurmağa çalışır.
- ▶ Liberallar insanın dövlət hakimiyyətindən tam müstəqilliyini dəstəkləyirlər.
- ▶ Onlar hesab edirlər ki, liberal demokratiya açıq və bərabər seçkilər vasitəsilə əldə edilir. Bütün insanların qanun qarşısında bərabərliyi və azadlığı liberalizmin əsas özəyidir.

Konservatizm

Konservatizm davamlı ənənələri qoruyub saxlamaq və köklü dəyişikliklərə müqavimət göstərmək məqsədi daşıyan siyasi cərəyandır. Konservatorlar üçün ailə, din və ənənələr dəyişməz və prioritet dəyərlərdir. Liberallardan fərqli olaraq, konservatorlar qədimliyindən asılı olmayaraq, köhnə adətlərin qorunmasının zəruri olduğuna inanırlar. Konservatorlar üçün adət-ənənə keçmişin yığılmış müdrikliyini əks etdirir. Onların fikrincə, keçmişdə formalaşmış qurumlar və adətlər zaman və məkanda dayana bilmiş və buna görə də onların qorunub saxlanması gələcək nəsillərin firavanlığı üçün zəruridir. Lakin müasir konservatorlar tərəqqinin əleyhinə deyillər.

BU, MARAQLIDIR

Marqaret Tetçer

Marqaret Tetçer 1979-1990-cı illərdə Böyük Britaniyanın görkəmli və məşhur baş nazirlərindən biri olub. Barışmaz və sərt xarakterinə görə ona “dəmir ledi” ləqəbi verilib. Marqaret Böyük Britaniyanın Konservatorlar partiyasını təmsil edib və onun lideri olub (1979-1990-cı illər).

Tetçerin adı yenilənmiş konservatizmlə əlaqələndirilir ki, bu da tetçerizm adlanır. Azad bazar iqtisadiyyatı tetçerizm üçün xarakterikdir. Tetçer fərdiyyətçiliyi dəstəkləyirdi və kollektivizmə qarşı idi.

Amerikalı iqtisadçı Milton Fridman bir dəfə müsahibəsində demişdi: “insanların görmədiyi odur ki, Marqaret Tetçer inanc etibarı ilə konservator deyil. O, 19-cu əsrin liberalıdır”.

Marqaret Tetçer vəzifədə olduğu müddətdə mühüm və uğurlu siyasi və iqtisadi islahatlar həyata keçirib və Böyük Britaniyanın əvvəlki şöhrətini qaytarıb.

Gürcüstan Respublika Partiyası Gürcüstanda liberal cərəyanı partiyasıdır. Partiya üçün insanın şəxsi azadlığı əsas siyasi dəyərdir.

Respublika Partiyası 1978-ci ildə yaradılıb və Gürcüstanda ən uzun tarixə malik partiyadır.

1993-1995-ci illərdə Gürcüstan Konstitusiyasının yaradılmasında fəal iştirak edib.

2003-cü ildə Milli Hərəkət və digər siyasi partiyalarla birlikdə Qızılgül İnqilabının həmmüəllifi olub.

2011-2016-cı illərdə “Gürcü arzusu” koalisiyasının üzvü olub. Əvvəllər partiya Gürcüstanın parlament həyatında fəal iştirak edib və bu günə qədər qanunverici orqanda təmsil olunur.

Sosial demokratiya tarixən islahatçı sosializmin bir formasıdır. XX əsrin əvvəllərində Avropanın əsas sosial-demokrat partiyaları marksizm elementlərini, inqilabi sosializmi və sinfi mübarizə ideyalarını rədd etməyə başladılar və daha etibarlı mövqə tutdular ki, bu da sosializmin siyasi islahatlar yolu ilə bərqərar oluna biləcəyinə inamı nəzərdə tuturdu. Əsasən müasir sosial demokratiya aşağıdakıları dəstəkləyir:

- ▶ xüsusi və dövlət mülkiyyət formalarından ibarət qarışıq iqtisadiyyatı;
- ▶ hər bir vətəndaş üçün təhsil, ictimai səhiyyə və digər sosial xidmətlərlə bağlı **subsidiya proqramlarını**;
- ▶ yoxsulluğa qarşı yönəlmiş inkişaf etmiş sosial təminat sistemini;
- ▶ dövlət xərclərinin maliyyələşdirilməsi üçün mütləq vergi sistemini;
- ▶ demokratiya və insan hüquqlarının inkişafını dəstəkləyən xarici siyasəti;
- ▶ sosial ədaləti, insan hüquqlarını, sosial, vətəndaş hüquqlarını və vətəndaş azadlıqlarını dəstəkləməyi.

Subsidiya

- dövlət və ya xüsusi fondlar tərəfindən yerli orqanlara, firmalara, fiziki şəxslərə və ya digər dövlətlərə göstərilən pul və ya maddi yardım.

BU, MARAQLIDIR

Gürcüstanın Təsisçi Məclisi (1919-1921-ci illər) Gürcüstanda müstəqillik elan edildikdən sonra 1919-cu il fevralın 14-17 tarixlərində ümumbəşəri, bərabərhüquqlu seçkilər nəticəsində seçilən nümayəndəli orqan idi. Gürcüstan sosial-demokratları 109 deputatla Təsisçi Məclis üzvlərinin əksəriyyətini təmsil edirdi.

Eləcə də Məclisin fəaliyyətlərində iştirak edirdilər:

- ▶ Milli Demokrat Partiyası – 8 deputat;
- ▶ Sosialist-Federalist İnqilab Partiyası - 8 deputat;
- ▶ Sosialist-inqilabçılar – 5 deputat.

Məclis 1919-cu il martın 12-də qocaman sosial-demokrat Silibistro Cibladzenin çıxışı ilə açıldı. Gürcüstanın Təsisçi Məclisi 1921-ci il fevralın 21-dək fəaliyyət göstərüb. Sovetləşmədən sonra onun üzvləri hökumətlə birlikdə emiqrasiyada fəaliyyətlərini davam etdirirdilər. 1921-ci il martın 24-də Gürcüstanın İnqilab Komitəsi Təsisçilər Məclisinin buraxılması haqqında dekret qəbul edib.

MÜZAKİRƏ EDİN

- ▶ Müasir siyasi partiya necə idarə olunmalıdır: ideologiyaya görə, yoxsa təkbəşinə - lider tərəfindən?
- ▶ Gürcüstanın ən yaxın tarixinin hakim partiyalarını necə xarakterizə edərdiniz?
- ▶ Mətnə görə partiyanın həyat qabiliyyəti nədən asılıdır?
- ▶ Sizcə, partiyanın canlılığı nədən asılı olmalıdır?
- ▶ Müasir siyasi partiya hansı əsas prinsiplərə əsaslanmalıdır?
- ▶ Liderlə partiya arasında bağlılığın səbəbini necə izah edirsiniz?

Gürcüce siyasi ideologiya

Müstəqillik qazandıqdan sonra Gürcüstanın siyasi meydanı ideoloji açıq yaşayır. Gürcüstanda 250-yə yaxın fəal siyasi partiya var. Gürcüstanın siyasi vəziyyətini nəzərə alsaq, siyasi proseslərə müxtəlif ideologiyalara və siyasi cərəyanlara malik iki-üç güclü partiya cəlb olunsaydı, ölkə üçün daha yaxşı olardı, çünki ideologiyalar mübarizəsində vətəndaşlar istədiyi seçimi edə bilərdi.

Gürcüstanda partiyaların yaradılması sistemi əsasən **xarizmatik liderin** meydana çıxmasına əsaslanır və siyasi ideologiya məsələsi arxa plana keçir. Lider yoxa çıxır, siyasi partiya da dağılır.

Dəyirmi Masa Azad Gürcüstan Gürcüstanın müstəqilliyinin elan edilməsində həlledici rol oynamış Zviad Qamsaxurdiyanın ətrafında birləşmiş Gürcüstanda siyasi partiyalar bloku idi. Partiya 1990-1991-ci illərdə hakim qüvvəni təqdim edirdi. Qamsaxurdiyanın ölümündən sonra, Dəyirmi Masa, faktiki olaraq, dağıldı.

Gürcüstan Vətəndaşları Birliyi Gürcüstanda solçu-mərkəzçi istiqamətli partiya idi. 1993-2003-cü illərdə ən nüfuzlu partiyanı təmsil edən partiyanın yaradıcısı Gürcüstan prezidenti Eduard Şevardnadze olub. 2003-cü ilin “Qızılqül inqilabı” nəticəsində, vəzifəsindən istefa verdikdən sonra Eduard

Xarizma – şəxsi cazibə; başqalarında sadiqlik, emosional münasibət və ya pərəstiş hissinə təkan vermək.

Şevardnadzenin Gürcüstan Vətəndaşları Birliyi dağıldı.

Demokratik Dirçəliş İttifaqı - partiya 1992-ci ildə “Gürcüstanın Acarıstan Dirçəliş İttifaqı” adı altında yaradılıb. 1998-ci ildə “Demokratik Dirçəliş İttifaqı” adlandırılıb. Aslan Abaşidze yarandığından süqutuna qədər qədər partiyanın sədri olub. Partiya yarandığı gündən bütün diqqətini Acarıstan Muxtar Respublikasına yönəldib, burada ardıcıl olaraq seçkilərdə 95%-dən çox səs toplayıb və Ali Şurada mütləq çoxluğa malik olub. O, 2004-cü il parlament seçkilərində 6,01% səs toplayıb. 2004-cü ilin mayında Acarıstanda hakimiyyət (Aslan Abaşidzenin) dəyişikliyindən sonra partiya dağılıb.

Bu günə qədər Gürcüstanın siyasi partiyaları liderdən və onun şəxsi keyfiyyətlərindən asılıdır. Partiyaya üzvlük ideoloji mənsubiyyətdən daha çox liderin və ya liderlər qrupunun şəxsi məqsəd və əqidəsindən asılıdır. Təəssüf ki, sözügedən hal ölkədə siyasi mədəniyyətin və siyasi təhsilin aşağı səviyyədə olduğunu göstərir.

Kommunizmə görə, həm hakimiyyət, həm də mülkiyyət ictimaiyyətin əlində olmalıdır və ictimai firavanlıq hamı üçün əlçatan olmalıdır.

Marksist nəzəriyyəsinə görə, kommunizm ictimai inkişafın son nöqtəsi, sinifsiz cəmiyyətdir, onun hər bir üzvü iş qabiliyyəti və imkanları daxilində, lakin ehtiyaclarına uyğun olaraq sərvət qəbul edəcək.

Kommunizm ideyasının həyata keçirilməsi keçmiş Sovet İttifaqında və sosialist düşərgəsi adlanan ölkələrdə çirkin formalar əldə etdi. “İnsanların sosial bərabərliyi və firavanlığı” şüarları ümumbəşəri terror və qan axınları ilə əvəz olundu. Ümumi təmizlənmə azadlığı və demokratiya uğrunda mübarizə aparan minlərlə gürcü, rus, ukraynalı və digər ittifaq respublikalarının nümayəndələri öldürüldü. Kommunizmin davamçıları azadlıq ideyasını yayanları təqib etmək üçün cəza dəstələrindən istifadə edirdilər.

BU, MARAQLIDIR

Çin Kommunist Partiyası Çində hakim siyasi partiyadır və eləcə də bütün dünyada ən böyük siyasi partiyadır.

O, 1921-ci ildə yaradılıb və Çin Milli Xalq Partiyasının vətəndaş müharibəsində məğlubiyyətindən sonra hakimiyyətə gəlib.

Partiyanın son məqsədi kommunist ictimai qayda-qanunlarını həyata keçirməkdir. Çin Kommunist Partiyası öz fəaliyyətində marksizm-leninizmi və Mao Zedunun ideyalarını rəhbər tutur.

Faşizm - 1925-ci ildə İtaliyada yaranmış siyasi hərəkatdır. Onun yaradıcısı italyan diktatoru Benito Mussolini olub. Bir çox hallarda, müasir siyasətdə ultra sağçı ideologiya kimi xarakterizə olunur.

Faşist ideologiyasının əsasını hələ faşizmin yaranmasından əvvəl yaranmış doktrinalar təşkil edir:

- ▶ irqçilik;
- ▶ şovinizm;
- ▶ aqressiv geosiyasət.

Alman diktatoru Adolf Hitlerin “Mənim mübarizəm” (1925-ci il) əsərində də faşizm ideyaları öz əksini tapıb. Faşist ideyalarının davamçıları dünyada milyonlarla günahsız insanı məhv ediblər. Faşizm və kommunizmi iki oxşar pisləyin elementlərini daşıyan siyasi cərəyanlar adlandırmaq olar.

QRUPLARDAŞ İŞLƏYİN

Aşağıda verilən hər iki əhvalat ilə tanış olun:

I Renyanın gündəliyi - Holokost kabusu altında gənc qadının həyatı;

II konsentrasiya düşərgəsinin mühafizəçisi.

Suallara cavab verin:

- ▶ Nə üçün Renya Şpigel “Polşalı Anna Frak” adlandırılıb?
- ▶ Nə üçün bu gündəlik bu qədər məşhurdur?
- ▶ Gündəliyə görə insan üçün ən böyük dəyər nədir?
- ▶ Nə üçün bu günə qədər Holokostda iştirak edən şəxslərin təyin edilməsi və cəzalandırılması vacibdir?
- ▶ Cinayətdən təxminən 80 il sonra Ştuthof həbs düşərgəsinin keçmiş mühafizəçisinin cəzalandırılması ilə ədalət bərpa olundumu?
- ▶ Bu iki gəncin (qurban və cəllad) ortaq cəhəti nədir?
- ▶ Bu əhvalatlar hansı siyasi rejimdən bəhs edir?
- ▶ Mətnə əsaslanaraq bu siyasi rejimi xarakterizə edin;
- ▶ Gənc həbsxana mühafizəçisi qurban sayıla bilərmi? Əgər belədirsə, nə üçün 90 yaşına qədər günahını boynuna almadı?
- ▶ Belə qəddar rejimlərin yaranmasına şərait yaradan nədir? Qarşısının alınmasına?

Renyanın gündəliyi - Holokost kabusu altında gənc qadının həyatı*

18 yaşında gestapo tərəfindən öldürülən Renya Şpigelin faciəvi hekayəsi medianın diqqətini getdikcə daha çox cəlb edir. Jurnalistlər Polşada doğulan yəhudi Renyaya dəfələrlə “polşalı Anna Frank” adını veriblər. Onların həqiqətən ortaq bir cəhəti var: hər ikisi gündəlik yazır, hər ikisi çardaqda gizlənir, hər ikisi Holokost qurbanı idi – Anna Frank 15 yaşında konsentrasiya düşərgəsində öldü, Renya Şpigel gestapo tərəfindən güllələnəndə 18 yaşında idi.

Renyanın gündəliyi hekayəsi 1939-cu il yanvarın 31-də 15 yaşlı qız Renya gündəlik yazmaq qərarına gəldikdən sonra başlayır. O zaman Renya kiçik bacısı ilə birlikdə Polşada kiçik, əyalət şəhərində nənəsi ilə yaşayırdı. Validəynləri

* Mənbə: <https://bit.ly/3XuJOHP>

Gestapo - faşist Almaniyasında Hitlerin kütləvi qanlı terror orqanını təmsil edən gizli dövlət polisi.

Varşavada yaşayırdı və Renya onlar üçün xüsusilə darıxırdı.

15 avqust 1939-cu il. “Artıq dərs ilinin sonu keçdi, yay tətili başa çatmaq üzrədi, mən isə sizinlə heç danışmamışam. Mən xalamı görmək üçün kəndə gəlmişdim, Varşavada olmuşdum, anamı gördüm, indi qayıtdım. Amma sizin bundan xəbəriniz yoxdur. Siz burada, mənim fikirlərimlə idiniz və bilmirsiniz ki, bizdə gizli səfərbərlik var, bilmirsiniz ki, ruslar almanlarla müqavilə bağlayıb, bilmirsiniz ki, insanlar yemək toplayır, çünki hamı müharibə gözləyir”.

17 iyun 1940-cı il, “Sabah mənim ad günüdür, 16 yaşıma tamam olur. İnsanlar deyir ki: “Kaş yenə 16 yaşıma olaydı! Amma mən bədbəxtəm. Fransa təslim olduğunu elan etdi, Hitler ordusu Avropanı əhatə etdi. Amerika kömək etməkdən imtina edir. Budur, mən valideynsiz və evsizəm. İlahi, nə üçün belə dəhşətli ad günü keçirirəm?”

1940-cı ildə 16 yaşlı Renya yəhudi həkimin oğlu Ziqmund Şvartsərlə tanış olur və onların sevgi hekayəsi başlayır və bu haqda Renya öz gündəliyinə yazır.

7 iyun 1942-ci il, “Hara baxsam, qan tökülür. İlahi, bizə kömək et, bizi xilas et! İlahi, xahiş edirəm, mən həyat istəyirəm! Həyatımda çox az şey görmüşəm. Mən ölmək istəmirəm, ölümdən qorxuram. Hər şey o qədər ağılsız, o qədər əhəmiyyətsizdir. Bu gün pis göründüyümdən narahatam, sabah ola bilər ki, fikirləşməyimi əbədi dayandıra bilərəm”.

1942-ci ildə Renya və onun yəhudi dostları və qohumları yəhudi olduqlarını göstərən ağ David ulduzu sarğı taxmağa məcbur edildilər və həmin ilin iyulunda Renya və onun kiçik bacısı Ariana 20 min yəhudi ilə birlikdə Pşemisli gettosuna sürgün edildi.

15 iyul 1942-ci ildə “Bu günü xatırla, yaxşı xatırla. Bu barədə gələcək nəsillərə danışacaqsan. Bu gün saat 8-dən gettoda qazamata salındıq.

Mən indi burada yaşayıram. Dünya məndən, mən isə dünyadan uzaqdayam”.

Bir neçə gün sonra Renyanın sevgilisi, müqavimət hərəkatının üzvü olan Ziqmund Şvartser Renyanı və bacısı Ariananı oradan çıxara bildi və onları valideynləri ilə birlikdə əmisinin yaşadığı evin çardağında gizlədir. Ancaq gestapo bir neçə gündən sonra onların gizləndikləri yerdən xəbər tutur və 1942-ci il iyulun 30-da 18 yaşlı Renya Şpigel Ziqmund Şvartserin valideynləri ilə birlikdə güllələnir.

Renyanın gündəliyinə sonuncu qeydi Ziqmund Şvartser edib: “Üç atəş! Üç həyat itirildi! Bu, dünən gecə saat on birin yarısında baş verib. Tale ən qiymətli insanları əlimdən aldı. Mənim həyatım bitdi. Mən yalnız üç güllə eşidirəm... Əzizim Renusiya, gündəliyinin sonuncu fəslı bitdi.”

Konsentrasiya düşərgəsinin mühafizəçisi*

Oktyabrın 17-də Almanıyanın Hamburq şəhərində Üçüncü Reyx dövründə fəaliyyət göstərən Ştuthof konsentrasiya düşərgəsinin keçmiş mühafizəçisi Bruno məhkəmə qarşısına çıxıb.

O, İkinci Dünya Müharibəsinin son aylarında 5230 nəfərin qətlamında həmişəlik ittiham olunub. Təqsirləndirilən şəxs əməlindən peşmandır. Hazırda onun 93 yaşı var.

Bruno Polşanın Qdansk yaxınlığındakı Ştuthof konsentrasiya düşərgəsində nəzarət-buraxılış məntəqəsində mühafizəçilərdən biri, Nasist Partiyasının nəzdində olan Şutstafel təşkilatının üzvü olub. Prokurorların sözlərinə görə, həbs düşərgəsindən qaçmağa çalışan məhbusların qarşısını alırmış.

Brunonun sözlərinə görə, əsirlər cinayətkar deyillər, “onları ora antisemitizm, irqçilik və ya digər səbəblərə görə yerləşdirmişdilər”.

İddia edilən cinayət zamanı keçmiş mühafizəçinin 17-18 yaşı olduğu üçün

* Mənbə: <https://bit.ly/40UH49J>

Antisemitizm –
yəhudilərə qarşı düşmən
yanaşması

Soyqırım - ayrı-ayrı
əhali qruplarının
irqi, milli və ya dini
motivlərə görə, fiziki
məhv edilməsi və ya
onların məhvini səbəb
olacaq həyat şəraitinə
salınması. Soyqırım
insanlığa qarşı törədilən
ən ağır cinayətlərdən
birdir. 1948-ci ildən bəri
beynəlxalq cinayət hesab
olunur.

onu gənclər məhkəməsində mühakimə ediblər.

Təqsirləndirilən şəxsin səhhətinin vəziyyəti ilə əlaqədar iclaslar həftədə iki dəfə olmaqla, iki saatdan çox olmayaraq keçirilirdi. Ona qarşı istintaq 2016-cı ildə, adı və soyadının Ştutstafel geyimində tapılması ilə başlayıb.

Əsasən yəhudi mənşəli 65 min insanın **soyqırımının** həyata keçirildiyi Ştuthof həbs düşərgəsi 6 il mövcud olub. Çoxları qaz kameralarında yandırılıb, digərləri isə aclıqdan və xəstəlikdən ölüb. Bu, Almaniyanın hüdudlarından kənarda qurulan ilk konsentrasiya düşərgəsi idi.

Bu, Almaniya Üçüncü Reyxin keçmiş mühafizəçilərinə qarşı keçirilən son məhkəmələrdən biridir. Almaniya Holokostda iştirak ittihamı ilə təxminən 29 iş araşdırılır.

Holokost zamanı Adolf Hitlerin nasist rejimi, əksəriyyəti yəhudi olmaqla, 6 milyondan çox insanın soyqırımını həyata keçirib.

FAYDALI RESURLAR

- Siyasi ideologiyalar <https://bit.ly/3lAkIdc>
- Siyasətə necə girə bilərik? (solçu, sağçı) <https://bit.ly/3k6K5TG>

Holokost qurbanlarının abidəsi, Avstriya

MÜZAKİRƏ EDİN

Qruplara bölünün. Hər qrup aşağıdakıları oxuyun və anlayın: 1) Quram Doçanişvilinin “Samoseli Pirveli” əsərindən parça və 2) təmsil. Suallara cavab verin:

- ▶ Öncəki biliklərinizdən istifadə edərək, Karavellalar şəhərini necə xarakterizə edərdiniz: demokratik və ya qeyri-demokratik şəhər kimi? Cavabınızı əsaslandırın.
- ▶ Bu şəhərdə şəxsiyyətlə bağlı qərarları necə qəbul edirlər?
- ▶ Bu şəhərdə insan ləyaqəti nə dərəcədə qorunur?
- ▶ Ot rəngli adamı necə təsvir edərdiniz? Onda hansı müsbət keyfiyyətləri tapdınız? Hansı – mənfi?
- ▶ Təhqir və nifrətə baxmayaraq, nə üçün ot rəngli adam öz şəhərinə sadıq qalır?
- ▶ Nə üçün personaj karavellalılara səhvlərini düzəltməyə çalışır?
- ▶ Nə üçün ot rəngli adam inanırdı ki, şəhər camaatı kütləyə çevrilib?
- ▶ Sizcə, icmanı kütlədən fərqləndirən nədir?
- ▶ Nə üçün şəhər sakinləri ot rəngli adamı şəhərdən qovdular?
- ▶ Nə üçün karavellalılar namuslu insanları sevmirlər?
- ▶ Karavellalılar hansı ideyaya xidmət edirlər?
- ▶ Nə üçün karavellalılar ot rəngli adamdan qorxurdular?
- ▶ Belə insanlar çox olsaydı, nə olardı?
- ▶ Şərtsiz qərar qəbul etmək hüququna malik olan və ictimaiyyət tərəfindən pərəstiş edilən Böyük Karavella hansı ideoloji liderlə əlaqələndirilir?
- ▶ Karavellalar kimi ölkədə namuslu insanı hansı aqibət gözləyir?
- ▶ Karavella vətəndaşları siyasi teatr iştirakçılarının hansı qrupuna aiddir? Ot rəngli adam?
- ▶ Ot rəngli adam necə bir vətəndaşdır?
- ▶ Müəllif bu hekayə ilə nə demək istəyirdi?
- ▶ Çıxarışın məzmununu necə ümumiləşdirərdiniz?

Ot rəngli adam

“Ot rəngli adam karavellalıların yanına gəlməmişdən iki gün öncə, onlar ən yaxşı vətəndaşı qovmuşdular. O, ən namuslu adam idi və sürgünə məhkum edilmişdi, təsəvvür edirsinizmi? Belə şeylər də olur... Soruşmursunuz ki, nə üçün mühakimə olunmuşdu? Karavellalılar bir dəfə böyük bir yığıncaqda - ovun əvvəlində onların şəhərinin bütün şəhərlərdən yaxşı

olduğunu qeyd ediblər... və o kişi isə deyib ki, Albalı şəhəri daha yaxşıdır... Onun üstünə düşür, şər atır, şəhərini sevmədiyini və buna görə də onlarla birlikdə olmağa layiq olmadığını söyləyir və sürgünə məhkum edirlər. Böyük Karavella... Kamorelli ilə səhv salma, Böyük karavellalı silahını yelləyib deyir: “Əgər indi bizim sevimli şəhərimizdən getməsən, o zaman səni güllələyəcəm...” Kişi gözünü dikib, yavaşca əlini silkələyir, bir neçə dəfə başını məzəmmətlə bulayıb gedir. Bu, təbii ki, bəhanə idi və səbəb tamam başqa şey idi:

Karavellalıları namuslu insanı sevmirdilər. O, pislik etmirdi - kimsə pis iş görsə, ona kiçik bir məzəmmətlə baxırdı. Belə idi. Amma o gün, yəqin ki, daha dözə bilməyib dedi ki, indi, yaxşı dinləyin, hansı şəhər daha yaxşıdır?

Albalı şəhəri...

...Nə edə bilərdi, başını götürüb getdi. Üçüncü gün isə, düz on birin yarısında şəhərin o biri tərəfindən nağılımızın qəhrəmanı - ot rəngli adam gəldi...

O, boz divarlar arasında aydın şəkildə seçilirdi, başdan ayağa ot rəngində idi, əynində yaşıl şalvardan başqa heç nə yox idi və ehtiyatla ayaqyalın gəzirdi. Gölməçəyə yaxınlaşanda rahat nəfəs aldı və otların üstünə uzandı – bu şəkildə onu heç kim görməzdi. Yalnız göz bəbəkləri parlayırdı. Qadınların söhbətinə acı-acı qulaq asır, eyni zamanda bir azacıq gülümsəyirdi də, ağ dişləri görünməsin deyər...

Müdrək karavellalı xalqın qarşısına çıxdı və onların hər birinə sille vuracaqmış kimi bir söz dedi:

- Bir ot rəngli kişi sizi bu günə saldısa, iki ot rəngli adam gəlsə, aqibətiniz necə olacaq?

Böyük karavellalı dişlərini qıçayaraq dedi:

Onu öldürməyə qədər arvadıma yaxınlaşmaram...

...Və bir neçə gündən sonra qəmli müdrək laqeyd şəkildə dedi: “Bax, görürsən, harada imiş?” - Birdən ot rəngli kişi ağacdən tullandı. O, dizlərinə qədər örtülən sarı yarpaqların arasında qaçır və çox yaxşı hədəf idi.

Necə düşünürsən, Domeniko, onu döyüblərmi?

- Nə bilim... vurublar?

- Bəli, böyük karavellalı öz işini yaxşı bilirdi.

Sonra Aleksandr fikrə daldı, susdu, darıxdı və birdən soruşdu:

- Yaxşı, əgər başa düşürsənsə, - o ot rəngli adam kim idi? ...

- ... Vıcdanlı adam idi, cavan, vıcdanlı adam idi, qovulanda isə... Albalı şəhərini yox, öz viranə şəhərini üstün tutdu..."

Təmsil

- ▶ Bu təmsil bizə nəyin barəsində danışır?
- ▶ Qadının seçimi – öz yaşayış yerini tərk etməməsi nəyi göstərir?
- ▶ Nə üçün onun ailəsi pələng caynaqları ilə ölüm və qəddar hökumət arasında ölümü seçdi?
- ▶ Qəddar hökumət nəyi nəzərdə tutur? Nə üçün ölümdən daha pisdır?
- ▶ Konfutsi bu hekayədən hansı nəticə çıxardı?
- ▶ Siz bu hekayədən hansı nəticəyə gələ bilərsiniz?
- ▶ Tamamilə fərqli tarixi dövrlərə, coğrafi mövqelərə və siyasi vəziyyətlərə baxmayaraq, bu 2 hekayə arasında hansı oxşarlıqlar var?
- ▶ Beynəlxalq ictimaiyyətin qeyri-demokratik rejimlərə münasibəti necədir?

Bir dəfə Konfutsi dağın yaxınlığından keçməli olur. Fəryad səsini eşidir və məzarın üzərinə uzanmış, inilti ilə ağlayan qadını görür. Konfutsi əhvalatı öyrənmək üçün şagirdini qadının yanına göndərir.

Məlum olur ki, pələng müxtəlif vaxtlarda qadının atasını, sonra ərinə, nəhayət oğlunu öldürüb.

Şagird təəccüblənir: əgər belədirsə, nə üçün dərhal bu ərazini tərk etmədiniz?

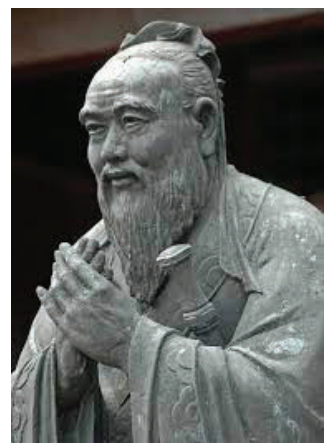
Burada qəddar hakimiyyət yoxdur! - qadın cavab verir.

Təəccüblənən şagird müəllimin yanına qayıdıb soruşur: Nə üçün o qadın pələngi qəddar hakimiyyətlə müqayisə edir?

“Unutma, şagird, zalım hökumət pələng caynaqlarından daha qəddardır!”

Əgər nifrət edirsənsə, deməli sənə qalib gəliblər.

Konfutsi

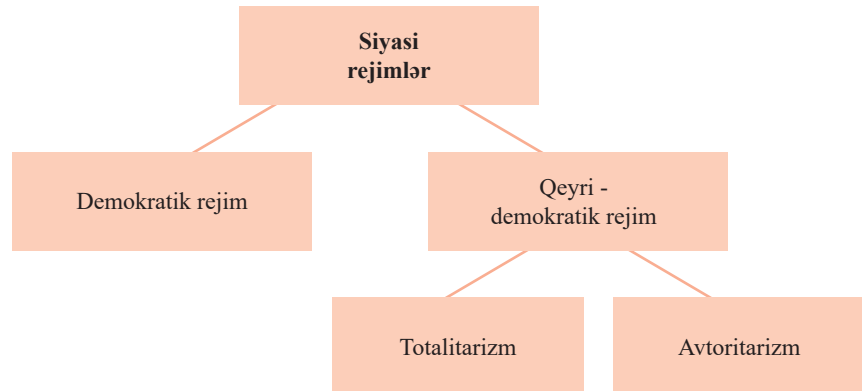

Konfutsi - (Çin filosofu, (e.ə. 551-479-cu illər)

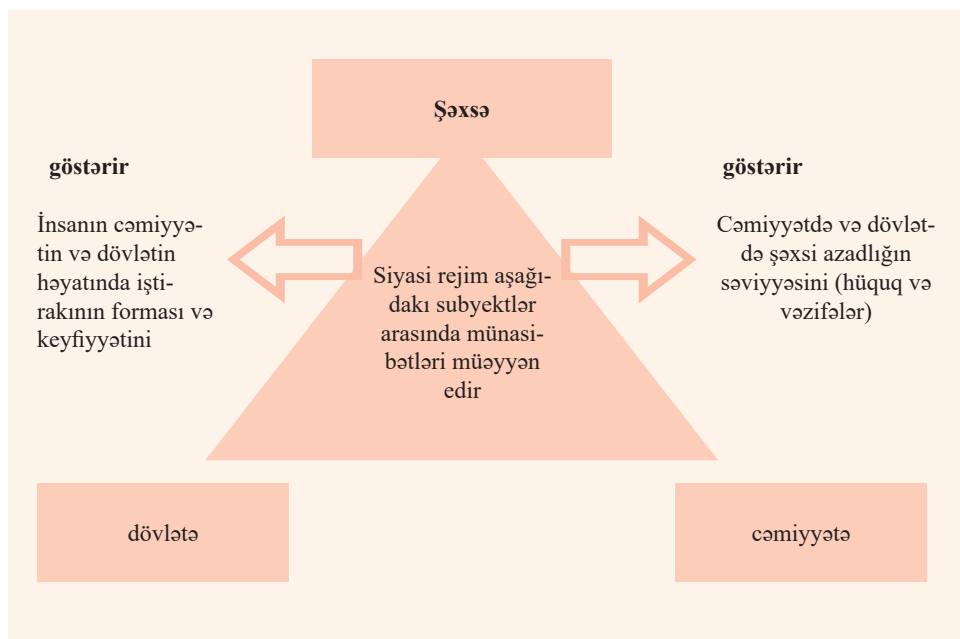

Siyasi rejim -
hökumətin öz
hakimiyyətini bərqərar
etmək üçün istifadə
etdiyi vasitə və
metodların birliyi.

Həqiqətən də, bütün dövrlərdə, hətta dövlətin əlamətləri ilkin mərhələdə olanda belə, cəmiyyət ən ideal idarəetmə formasını axtarırdı. Məhz hökumətin cəmiyyət üzərində səlahiyyətlərini necə həyata keçirməsindən çox şey asılıdır.

Hər bir siyasi rejimi nəzərdən keçirərkən, hökumətin tərkibini diqqətlə öyrənmək lazımdır. Siyasi rejimi qiymətləndirmək üçün hakimiyyətin bütün addımlarını, hərəkətlərini dəyərləndirmək lazımdır. Demokratik rejimin qeyri-demokratik rejimə çevrilməsinə dair çoxlu nümunələr var. Onlar demokratik və qeyri-demokratik rejimləri fərqləndirirlər.

Demokratiya

Demokratiya xalqın idarəçiliyinə əsaslanan bir rejimdir. Onun mahiyyətini görmək üçün demokratiyanın əlamətlərini nəzərə almaq lazımdır.

Hökumətin qanunla məhdudlaşdırılması, qanunun aliliyi və bölgü prinsipləri

Demokratik idarəetmənin ən mühüm elementi qanunun aliliyidir. Qanunun aliliyi prinsipindən danışarkən çox vaxt “qanun hökm sürür” ifadəsi işlədilir.

Konstitusiya demokratiyada hökumətin mütləq səlahiyyətlərini məhdudlaşdırdı. Daha dəqiq desək, hökumət özü də əsas qanunu tanıyaraq öz səlahiyyətlərindən keçir. İlk öncə, Konstitusiya hakimiyyəti bölməklə və hər bir qol üçün müəyyən edilmiş səlahiyyətləri müəyyən etməklə, mütləq hakimiyyətdə icra, qanunvericilik və məhkəmə hakimiyyətlərini məhdudlaşdırmış və hər qolun hakimiyyətinin yayılma sərhədlərini müəyyən etmişdir.

Konstitusiyada hökumətin müxtəlif qollarına qarşılıqlı təsir vasitələri verilir: hökumətə etimadsızlıq elan etmək, prezidentin impiçmenti və məsələn, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konstitusiyasına 25-ci düzəliş prezidentin

Hakimiyyət pozur,
mütləq hakimiyyət
tamamilə pozur!

Lord Ekton

(1834-1902-ci illər)

məcburi kənarlaşdırma mexanizmini əhatə edir.

İmpeçment proseduru o deməkdir ki, “dövlətə xəyanət, rüşvətxorluq və ya digər cinayətlər və pozuntular” prezidentin istefasına səbəb olan standartla çevrilib. Konstitusiya bu mexanizmin mövcudluğu ilə dövləti, demokratiyanı və prezidenti hədsiz səlahiyyətlərin yayılmasından və səlahiyyətdən sui-istifadədən qoruyur. Demokratiya şəraitində hökumətin idarə edilməsi şəffafdır və xalq qarşısında hesabatlıdır.

BU MARAQLIDIR

2016-cı ilin avqustun 31-də Braziliyanın 36-cı prezidenti Dilma Rusef impeçment yolu ilə vəzifəsindən uzaqlaşdırıldı. Senat prezidentin impeçmentini dəstəkləyib. Bu qərar Braziliyada solçu Fəhlə Partiyasının 13 illik hakimiyyətinə son qoydu.

BBC-nin məlumatına görə, 61 senator prezidentin impeçmentini dəstəkləyib, cəmi 20 senator isə əleyhinə çıxıb. Prezidentin vəzifədən kənarlaşdırılması üçün səslerin üçdə ikisinin yığılması tələb olunurdu.

Prezidentin impeçmenti büdcə ilə bağlı məsələlərə aid idi. Rusef məşhur sosial proqramların büdcə qıtlığını doldurmaq üçün büdcədən digər vəsaitləri istifadə etməkdə ittiham olunur ki, bu da Braziliya qanunlarının pozulması demək idi. Rusef özü ona qarşı irəli sürülən ittihamları rədd edirdi.

Hökumətin legitimliyi

Demokratik dövlətin mövcudluğunu azad və bərabər seçki sistemi olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Əsrlər boyu bəşəriyyət çalışırdı ki, əvvəlcə nizamlı dövlət formasında vahid sistem yaratsın, sonra isə bir hökmdarın hakimiyyəti qanuni olaraq növbəti seçilmiş hökumətə ötürməsi üçün mükəmməl seçki sistemi yaratsın.

Monarxiya və təkbəşinə hakimiyyət xalqın iradəsinin təzahürünə qarşı yönəlmişdi. Fransa burjua inqilabı (1789-1799-cu illər) Avropa və Amerika sivilizasiyalarının tarixində dönüşlü siyasi hadisə oldu.

Mütləq monarxiya respublika ilə əvəz olundu. Respublika hökuməti üçün isə xalqın azad iradəsi mühüm əsas oldu.

Qanuniliyə təhlükə yarandıqda

1991-ci il dekabrın 22-də Rustaveli prospektində qanuni seçilmiş hökumətlə onun rəqiblərini dəstəkləyən silahlı dəstələr arasında qarşıdurma ilə belə adlanan Tbilisi müharibəsi başladı. Tbilisinin mərkəzi küçələrində artilleriya və pulemyotların səsi eşidilirdi.

Vətəndaş qarşıdurması 15 gün davam edib və rəsmi məlumatlara görə, 113 nəfər həyatını itirib. Müharibə nəticəsində şəhərin mərkəzində bir neçə bina, o cümlədən Parlament və Tbilisi Klassik Gimnaziyası dağıdılıb və yandırılıb. Prezident Zviad Qamsaxurdiya və qanuni hökumət Gürcüstan ərazisini tərk etmək məcburiyyətində qalıb.

Qanuni hakimiyyətin zorakılıqla devrilməsinin ardınca dövlətin hüquq sistemi parçalandı və ölkənin bütövlüyü pozulmağa başladı. On ildən artıq müddətə Gürcüstanda qaranlıq hökm sürürdü.

İnsan hüquqları

İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi demokratiyanın müəyyənləşdirici sınağıdır. Demokratik dövlətlər indeksi insan hüquqlarının müdafiəsi istiqamətindədir.

İnsan hüquqlarının mürəkkəb, çoxəsrlik tarixi vardır ki, bu tarix bəşəriyyətin inkişafının müxtəlif mərhələlərində mütləq hakimiyyətin məhdudlaşdırılması, hakimiyyət bölgüsü və demokratik konstitusiya dövlətinin qurulması yolu ilə

Ombudsman – xalq müdafiəçisi: ölkədə insan hüquqlarının pozulması faktlarını araşdıran vəzifəli şəxs.

fərdi hüquqlar uğrunda mübarizə ilə bağlıdır.

İnsan hüquqları təbiətə azad varlığa, insana xas olan ən böyük xeyirdir. Hökumət, ilk növbədə, insan hüquqlarının müdafiəsinin səmərəli dövlətdaxili (məhkəmə və qeyri-məhkəmə) zəminlərini yaratmalıdır. Dövlətdə qanundan başqa heç kimin qarşısında cavabdeh olmayan obyektiv və qərəzsiz məhkəmə sistemi olmalıdır. Bununla belə, həm icra, həm də qanunverici orqan insan hüquqlarını qorumağa meylli olmalıdır.

Bəzi ölkələrdə **ombudsman** simasında insan hüquqlarına nəzarət edən və müdafiə edən ayrıca qurum var.

Hökumət yadda saxlamalıdır ki, qanun qarşısında bərabərlik prinsipi demokratiya üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir.

Bütün insanlar qanun qarşısında bərabərdir. İrquinə, dərisinin rənginə, cinsinə, mənşəyinə, etnik mənsubiyyətinə, dilinə, dininə, siyasi və ya digər baxışlarına, sosial mənsubiyyətinə, əmlak və ya rütbə vəziyyətinə, yaşayış yerinə və ya digər əlamətlərə görə ayrı-seçkilik qadağandır.

Gürcüstan Konstitusiyası, Maddə 11.

MÜZAKİRƏ EDİN

Vaja Pşavelanın hüquqlar haqqında fikirləri ilə tanış olun və suallara cavab verin:

- ▶ Müəllifin fikri ilə razısınız mı?
- ▶ Nə üçün Vaja Pşavela savadsız insanı azadlıq uğrunda mübarizə aparmayan biri adlandırır?
- ▶ Sizcə, bu əsaslandırma yalnız təhsili olmayanlara aiddir?
- ▶ Müəllifin itaətli cəmiyyət haqqında fikri necədir? Belə bir cəmiyyət özünə necə zərər verir?
- ▶ Məktubda hansı siyasi rejim təsvir olunur? Müəllifin bu rejimə münasibəti necədir? Cəmiyyətin dözdüyü vəziyyətə qarşı?
- ▶ Cəmiyyətin özü bu rejimin yaranmasına necə dəstək verir?
- ▶ Müəllif bu məktuba əsasən nə demək istəyir?
- ▶ Bu gün ölkəmizdə oxşar vəziyyət nə dərəcədə aktualdır? Dünyada?
- ▶ Belə bir cəmiyyət nə qədər siyasi mədəniyyətə malikdir?
- ▶ Belə bir cəmiyyət nə dərəcədə hüquq mədəniyyətinin daşıyıcısıdır?

“Təhsilsiz insan azadlığı sevməz, köləlikdə böyüdüüyü üçün onun uğrunda mübarizə aparmaz, itaətə, səbirə öyrəşib, üstəlik, azadlığa olan sevgisini ürəyində yatızdırır ki, kasıbın azadlığını kim tanıyacaq, sanki şahzadə qadına aşiq olub və onu istəməyə cəsarət etmir, çünki bu, onun üçün əlçatmazdır.

Üzvləri qul kimi tərbiyə olunan, azadlığı sevməyən cəmiyyət quruyub, özünə düşmən olur, öz xoşbəxtliyini tapdalayır. Eyni zamanda, cəmiyyət və ya dövlət hər cür haqsızlıq yuvasıdır, məzlum və zalım asanlıqla üzə çıxır, onların arasında mübarizə gedir”.

Vaja Pşavela

Tapşırıq

Növbəti dərs üçün internetdə axtarın və Stiven Spilberqin “Şindlerin siyahısı” bədii filminə baxın.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Quram Petriaşvili - "Qəzəbli klounun hekayəsi
- ▶ Naira Gelaşvili - "Mən Madridə gedəcəm".
- ▶ Siyasi ideologiyalar və rejimlər <https://bit.ly/3k22ykq>

25. QEYRİ-DEMOKRATİK REJİMLƏR

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıdakı mətni oxuyun və suallara cavab verin:

- ▶ Yaradıcılıqda senzura icazə verilirmi?
- ▶ Mixail Cavaxişvilinin dövründə Gürcüstanın siyasi və sosial vəziyyətini təsvir edin;
- ▶ Məqalədə təsvir edilən ədliyyə sistemini necə xarakterizə edərdiniz?
- ▶ Ölüm cəzası – dövlətin qisasıdır, yoxsa ən yüksək cəza tədbiridir?
- ▶ Sovet rejimi günahsız insanları və onların iftiraçılarını hansı üsullarla ifadə verməyə məcbur edirdi?
- ▶ Sovet rejimi gürcü ictimai xadimlərini günahkar elan etməklə faşist rejiminə qarşı necə mübarizə aparırdı?
- ▶ Bu güman edilən mübarizənin əsl səbəbi nə idi?

“Arxiv xəbərləri” N 2. 2008-ci il Gürcüstan Daxili İşlər Nazirliyinin Arxiv İdarəsi*

Ötən əsrin 20-30-cu illərində Mixail Cavaxişvili bütün Sovet İttifaqı miqyasında yeni sovet quruluşunu həm şəxsən, həm də yaradıcılıqla qəbul edə bilməyən ən görkəmli dissident yazıçılardan biri idi. O, buna cəhd etsə də, İqoeti Kommunası haqqında yazı belə yaza bilmədi. Yazdıqlarını cırıb dedi: “Nə edim, sifarişlə yaza bilmirəm”.

Mixail Cavaxişvili üçün həbsxana və məhbusluq yad deyildi. Hətta çarın dövründə o, Metexi həbsxanasına salınmışdı. Sovet hökuməti də onu bu şərəfdən məhrum etmədi...

20-ci illərin yazıçısının ağır mənəvi əhval-ruhiyyəsi onun Davit Suliaşviliyə yazdığı məktubda yaxşı ifadə olunur: “Davit qardaş, mən burada yaşaya bilmirəm. Gürcüstandan getməyim ikinci dünyaya gəlişim olacaq. Bu işdə mənə kömək et, əvəzini istə və mənə xidmət et... Sizi inandırırım, David qardaş, kənarda daha çox və sərbəst yazacam, belə ki, Vətənimə az da olsa faydam olacaq. Buradakı xəbərlər?

Artıq heç bir qəzet oxumuram, hər yerdə adi alçaqlıq, dedi-qodu, ruh

* Mənbə: <https://bit.ly/4154AAL>

düşkünlüyü hökm sürür. Biz yorulmuşuq, əyilmişik. Budur ki, budur”.

Mixail Cavaxişvilinin aqibətini artıq tale həll etmişdi. O, öküz kimi çox işləyir, Milli Demokrat Partiyasının rəhbərlərindən biri kimi görünməz siyasi həyat sürür. Yazıçı daha sonra deyir: “Mənim 1921-1923-cü illərdə Milli-Demokrat Partiyasında gizli işim üzməyi bacarmayan, amma başqalarına kömək etmək üçün körpüdən suya atılan adamın davranışı kimi idi. Bunu izah etmək mümkün deyil. Burada sirli bir güc çalışır, qardaşına kömək etmək alovu və bu eşq şüurdan yüz dəfə çox gücə malikdir”.

Konspirasiya Mixail Cavaxişviliyə kömək edə bilmədi. “Çeka” (birinci sovet dövlət təhlükəsizlik xidməti) onu diqqətlə təqib edir və onun hər bir hərəkətini diqqətlə qeyd edirdi. O, 1923-cü ildə həbs olundu və ölümə məhkum edildi. O, bir qrup gürcü yazıçısının sayəsində bolşeviklərin gülləsindən sağ çıxa bildi. Pavle İnqoroğva və başqaları Serqo Orconikidzeyə müraciət edərək xahiş etdilər ki, Mixail Cavaxişvili istedadlı yazıçıdır və onu güllələməyin! Deyəsən, həmin gün Serqonun əhval-ruhiyyəsi yaxşı imiş, yazıçıya yazığı gəlir. Yoxsa bu həmin Serqodur ki, Vaja-Pşavelanın oğlu haqqında xahiş edəndə, - güllələməyin, bağışlayın, Vajanın oğludur, - deyiblər! Vajanın oğlu yox, Vaja-Pşavelanın özü sağ olsaydı, onu da güllələyərdik, cavabı belə olub.

Bu vaxt taleyüklü 30-cu illər gəlir. Mixail Cavaxişvili artıq “Cağonun sirləri”, “Arsena Marabdeli” və digər şah əsərlərini nəşr etdirmişdi. Stalinin təşəbbüsü ilə yazıçı Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni ilə təltif edilib. Yazıçı bu mükafatı onun həyatını xilas etmək üçün zəmanət hesab edirdi, lakin partiya və dövlət xadimi olan Beriya (1899-1953-cü illər, gürcü və sovet siyasətçisi) belə düşünmürdü.

Bu dövrdə Lavrenti Beriyanın Metexidəki kilsənin sökülməsinə göstəriş verməsi gürcü cəmiyyətinin narahatlığına səbəb olmuşdu. Mixail Cavaxişvili də daxil olmaqla, bir qrup gürcü yazıçısı Beriyya xahişlə gəlmişdi.

“Bizi görən kimi, qaşqabağını tökdü. O, bizə sərt şəkildə dedi: Deməli, nümayəndələr şəklində, birlikdə mənim yanıma gəlməli deyildiniz. Ayrı-ayrılıqda niyə gəlmədiniz?” - yazıçının qızı Ketevan Cavaxişvili atasının sözlərini xatırlayır.

Yazıçılar Beriyya sübut etdilər ki, Metexi kilsəsi sökülə bilməz, çünki bu,

Konspirasiya – qeyri-qanuni təşkilatın istifadə etdiyi, fəaliyyəti və təşkilat üzvləri haqqında məlumatları gizli saxlamaq məqsədi daşıyan üsul.

Tbilisidəki Metexi kilsəsi

orta əsrlər gürcü memarlığının nadir nümunəsi idi. Sonda Mixail Cavaxişvili də deyib: “Belə abidəni Avropada qızıl məntəqədə yerləşdirərdilər!”...

Beriya fərmanı dəyişdirsə də, onu cahil hesab edənləri unutmadı və sonradan nümayəndə heyətinin demək olar ki, bütün üzvlərini güllələdi.

Sən demə qəbuldan sonra evə qayıdan Mixail Cavaxişvilinin üzündə rəng yox imiş. Doğrudur, Metexi kilsəsi gürcü milləti üçün qorunub saxlansa da, həyatını təhlükəyə atmışdı. Heç nəyi unutmayan Beriyya özünü pis xatırlatmışdı. Bu dəfə ona toxunmadılar, lakin Beriyanın tərəfdarları onun hər addımını izləyirdilər. Yazıçı ətrafındakı ölümcül çevrənin necə daraldığını və qısaldığını görürdü: yoldaşları və dostları tədricən həbs edilirdi. Artıq nə edəcəyini, hansı yolu tutacağını bilmirdi. Səhhəti də pozulmuşdu, dizləri ağrıyırdı, yerimək çətin idi, vaxt isə güllə kimi ağırlaşmışdı.

Gəlin Mixail Cavaxişvilinin dindirilmə protokolları ilə tanış olmamışdan öncə, 1937-ci ildə siyasi məhbusların “danışdırılması” yollarına toxunaq. “Çeka” həbsxanası Dantenin parlaq şəkildə təsvir etdiyi cəhənnəmə bənzəyirdi, lakin ondan qat-qat pis idi, çünki Dantenin təsvir etdiyi cəhənnəmdə insanlar günahlarına görə əzab çəkir, “Çeka”-da isə günahsız insanlar işgəncə ilə öldürülür, törətmədikləri cinayətlərə imza atırdılar. “Mən bu cəhənnəmdən qəhrəman çıxdığımı görmədim” - yazırdı Al. Yakovlev. O, Sovet İmperiyasının Repressiyaya Məruz Qalanların Reabilitasiyası Komissiyasının sədri idi, minlərlə haqsız yerə cəzalandırılan insanların işlərinə baxırdı.

1930-cu illərdə həştərxanlı Zaxar İvan oğlu Şaşurkin “Çeka” həbsxanasının cəlladı olub. Ya güllələmə əməliyyatlarına rəhbərlik edirdi, ya da məhbusları özü güllələyirdi. Eyni zamanda, əsirləri xüsusi qamçı ilə döyən, müxtəlif işgəncələr verən, milliyyətə yunan olan Feoxora adlı bir şəxs var idi. Daha sonra, 40-cı illərdə güləş üzrə dünya çempionu Arsen Mekokişvili və boks üzrə Sovet İttifaqı çempionu Navaxardov məhbuslara işgəncə veriblər.

Mixail Cavaxişvilini faşist təşkilatının rəhbəri kimi həbs etməzdən öncə, digər məhbuslar onun adını çəkmişdilər. “Şahidlərdən” biri, keçmiş sosial-federalist Levan Kokraşvili də çox əzab və işgəncələrdən sonra faşist mərkəzinin tərkibini adlandırmışdı: “Mixail Cavaxişvili (mərkəzin rəhbəri), Qiorqi (Zozo) Naneişvili, Aleksandr Axmeteli (rejissor),

Tsintsadze (professor), Alyoşa Tsereteli (professor)”.

1937-ci il avqustun 19-da işgəncəyə məruz qalan Mixail Cavaxişvili Kokraşvili ilə üz-üzə gəlir. Müstəntiq Mixaili aktiv antisovet inqilaba qarşı fəaliyyətdə ittiham edib və təqsirini etiraf etməyi tələb edir. Mixail Cavaxişvili bu ittihamı belə cavab verir: “Mən əks təşkilatda olmamışam. Amma bəzi şəxslərlə söhbət zamanı söylədiyim xüsusi fikir əksinqilabi xarakterli olub!”

Bu cavab həqiqət idi, çünki Mixail Cavaxişvili çox ehtiyatlı olmasına baxmayaraq, yenə də antisovet fikirlərini ifadə edirdi, amma yazıçının antisovet fikirləri “Çeka”nın əməkdaşlarını maraqlandırmırdı. Onlar bunu artıq çox gözəl bilirdilər. Məqsədləri Mixail Cavaxişvilini antisovet terror təşkilatının rəhbərliyində, faşist təşkilatında və kapitalist ölkələri ilə casusluq fəaliyyətində “ifşa etmək” idi...

Qarşıdurma zamanı işgəncələrdən zəifləmiş Kokraşvili Mixaili faşist təşkilatının rəhbəri kimi “ifşa” etdi.

“Gürcüstanın Ədəbiyyat Fondunun” direktor müavini Davit Tsereteli faşist təşkilatının digər üzvlərini “adlandırır”. Təbii ki, bu “adlandırma” da ona sadist təsirin nəticəsində baş verib. Bu “faşistlər” idi: “Mixail Cavaxişvili, Konstantine Qamsaxurdiya, Qeronti Kikodze, İlo Mosaşvili, Konstantine Çiçinadze, Koki Abaşidze, Nikolo Mitsişvili, Arçil Cacanaşvili, Pavle İngoroxva, Titsian Tabidze, Paolo İaşvili, Qoqla Leonidze, Davit Suliaşvili, Aleksandre Abaşeli, Mixail Pataridze, Levan Asatiani, Rajden Qvetadze, Şalva Demetradze, Akaki Qatsreliya, Tedo Saxokia, Apollon Tsuladze, Aleksandre Kutateli, Arçil Mikadze, İakinte Lisaşvili və özü, Davit Tsereteli”.

Əslində, yazıçıların faşist əksinqilabi təşkilatı yox idi. “Çekistlər” yazıçıların Kvişxeti istirahət evində süfrə arxasında söhbətlərini faşist təşkilatının iclasları kimi qələmə verir və Davit Tsereteliyə də bunu söylədirdilər.

Bir sözlə, yazıçıların faşist təşkilatı təbiətdə mövcud olmayıb. O, ancaq çekistlərin qaranlıq beynində idi. İndi məni acı-acı güldürən Mixail Cavaxişvilinin terroru haqqında heç nə deməyəcəyəm. Bu cildləri oxuyursan və kimin işində Mixail Cavaxişvilinin adı çəkilməyib, yaxud Mixail Cavaxişviliyə kimlərin adlarını çəkdirməyiblər...

Onları sadalamaqla çox uzaqlara gedirik, amma bir şeyi qeyd edim ki, “Çeka”nın cəlladları Sandro Axmeteliyə fiziki əzab verərək, guya Mixail Cavaxişvili “Milli-faşist romanı “Arsena Marabdelini” əks-inqilabçı Kurilovun sifarişi ilə yazdığını” və bu kimi min bir cəfəngiyat söylətdirmişdilər.

Bir sözlə, “Çeka” Kvişxetinin süfrə söhbətlərini əksinqilabi silahlı, terrorçu, faşist və digər təhlükəli təşkilatların iclaslarına çevirmişdi.

Mixail Cavaxişvilinin işgəncələri “Çeka”-da metodik şəkildə davam edirdi. Mən burada böyük yazıçının insanlığa sığmayan işgəncələrini sadalamayacağam. “İfadə – etiraf” yazana qədər işgəncə verirdilər. Bu, indi artıq arxiv materialında yazıçı “cinayəti” boynuna almalı olur və özünü üç kapitalist ölkəsinin agentinə elan etməyə məcbur edilir və casusluğa görə, 5000 manata qədər mükafat aldığı iddia edilir. 1954-cü ildə yazıçının ikinci müstəntiqi Mixail Natsvlişvili Mixail Cavaxişvilinin reabilitasiyası zamanı verdiyi ifadə bu “günahı boynuna alması”nın necə baş verdiyinə şahidlik edir. Kiçik bir parçanı təqdim edirik: “1937-ci ildə gürcü yazıçısı Mixail Saba oğlu Cavaxişvili həbs edilərək güllələndi. O, yeraltı antisovet fəaliyyətində ittiham olunurdu. Cavaxişvilinin ilk dindirilməsini Kobulov və şöbə müdiri Levan Konstantin oğlu Abaşidzenin iştirakı ilə Beriya təşkil etmişdi. Cavaxişvili antisovet fəaliyyəti haqqında öz əli ilə ifadə yazıb. Abaşidze mənə Cavaxişvilinin yazdığı ifadələri vermişdi ki, dindirmə protokoluna yazsa bilim. Mən Cavaxişvilinin yazılı ifadəsi ilə tanış oldum və onun ifadəsində reallığa uyğun gəlməyən faktlar olduğu üçün ifadənin doğruluğuna şübhə etdim. Sonra Cavaxişvilinin dindirilməsində iştirak edən Abaşidzeyə müraciət etdim və ondan məsələnin nə olduğunu soruşdum. Abaşidze bir neçə əməkdaşın yanında mənə cavab verdi, indi onlardan yalnız idarə rəisi Ayvazov yadımdadır: “Əgər belə döyülsəydim, Siam casusu olduğumu etiraf edərdim” və əlavə etdi: “Olduğu kimi yazın!”

Mixail Cavaxişvilinin işi üzrə “axtarış” 1937-ci il sentyabrın 19-da başa çatıb. Baxılmaq üçün belə adlanan “Troykaya” göndərilib. İttiham aktından kiçik bir parçanı sizə təqdim edirik: “Təqsirləndirilən Mix. Cavaxişvili istintaq materiallarına görə, silahlı üsyan hazırlayır və xarici dövlətlərin xeyrinə casusluq edir, ziyan yetirir, təxribat törədir və terror aktları hazırlayırdı, yəni Gürcüstan Cinayət Qanununun 58-8 və 58-11-ci maddələri ilə nəzərdə tutulan cinayətdə təqsirləndirilirdi. O, həmçinin 58-10 və 58-11-ci maddələr ilə də ittiham olunurdu”.

Cinayət qanununun bu maddələrinin hər biri ən yüksək cəza tədbirini, edamı nəzərdə tuturdu.

Mixail Cavaxişvili 1937-ci ilin sentyabrın 30-da güllələndi. Məhz həmin gün Yazıçılar Birliyində toplantı təşkil olundu. Gürcü yazıçıları əks-inqilabçı Mixail Cavaxişvilini pisləyib, onun fiziki məhvini tələb edirdilər. Lavrenti Beriyanın belə istədiyi üçün tələb edirdilər!

P.S. Mixail Cavaxişvili haqqında 9997 sayılı (arx. №34) cinayət işinin materialları 1930-cu illərdə digər ictimai xadimlərin işləri ilə birlikdə, ötən əsrin 90-cı illərində keçmiş Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivindən naməlum hallarda itirilib. Yazıçının nəslinin arxivində məşində çap olunmuş yalnız bir neçə sənəd qorunub saxlanılıb. Yuxarıda qeyd edilən məqalə məhz bu sənədli material əsasında hazırlanıb.

CÜTLÜKDƏ İŞLƏYİN

- ▶ “Arxiv xəbəri” mətninə diqqətlə baxın (səh. 70-75);
- ▶ Mixail Cavaxişviliyə qarşı Gürcüstan Konstitusiyasının təmin etdiyi hansı hüquq/hüquqlar pozulub?
- ▶ Mətnə əsasən öz fikrinizi əsaslandırın.

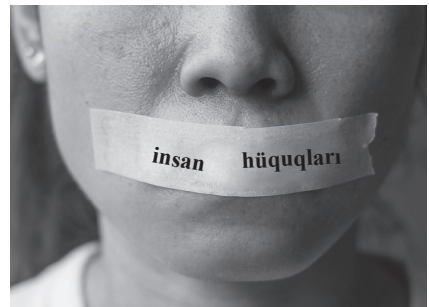
Hüquqlar	Hə/Yox	Mətdən əsaslandırma
Maddə 9. İnsan ləyaqətinin toxunulmazlığı		
Maddə 10. Yaşamaq və fiziki toxunulmazlıq hüquqları		
Maddə 11. Bərabərlik hüququ		
Maddə 12. Şəxsiyyətin sərbəst inkişaf hüququ		
Maddə 13. İnsan azadlığı		
Maddə 14. Hərəkət azadlığı		
Maddə 15. Şəxsi və ailə həyatının, şəxsi məkanın və ünsiyyətin toxunulmazlığı hüququ		
Maddə 16. Etiqad, din və vicdan azadlıqları		
Maddə 20. Yaradıcılıq azadlığı, mədəni irs		
Maddə 28. Sağlamlığın qorunması hüququ		
Maddə 31. Prosessual hüquqlar		

25. QEYRİ-DEMOKRATİK REJİMLƏR

Bir qayda olaraq, qeyri-demokratik rejimlərdə avtoritar, totalitar və teokratik dövlətlər geniş yayılmış hesab olunur.

Qeyri-demokratik rejimlər üçün xarakterikdir:

- ▶ Hakimiyyətin bir şəxsin, orqanın və ya bir qrup şəxsin əlində cəmləşməsi.
- ▶ Hökumət hakimiyyət qolları arasında bölünmür və buna görə də nəzarət və tarazlıq sistemi yoxdur.
- ▶ Qanunun aliliyi, bərabərlik və azadlıq prinsiplərinə laqeyd yanaşılır. İnsan hüquqları qorunmur və buna görə də ədalət sistemi yoxdur.
- ▶ Yuxarıda sözügedən dövlətlərdə siyasi mədəniyyət və təhsil çox aşağı səviyyədədir. Üstəlik, belə dövlətlərdəki insanlar düşünürlər ki, rejim rəhbərləri onlar üçün göndərilən bir möcüzədir.

Teokratik rejim – din xadimlərinin Tanrı adına dövlət hakimiyyətini həyata keçirdiyi idarəetmə formasıdır. Belə bir dövlətdə ali hakimiyyət bir və ya bir neçə dini əhkam üzərində qurulur və idarəçilik dini prinsiplər əsasında həyata keçirilir.

BU, MARAQLIDIR

Liberiya prezidenti Çarlz Kinq (1875-1961-ci illər) dünya tarixinə saxtakarlıqla seçilmiş ən böyük prezident kimi daxil olub. 1927-ci il prezident seçkilərində o, Liberiyada qeydə alınmış 14 min seçicidən 234 min səs toplayıb.

Avtoritar rejim

Avtoritar rejim elə bir rejimdir ki, bu zaman:

- ▶ siyasi hüquqlar az-çox məhduddur;
- ▶ dövlət hakimiyyəti əsasən bir şəxsin (prezident, baş nazir, monarx) və ya bir qrupun əlində cəmləşir;
- ▶ referendum və seçki prosesi hökumət tərəfindən idarə olunur, ona görə də onlar çox vaxt saxtalaşdırılır və formal xarakter daşıyır.

- ▶ hakimiyyət və ictimai-siyasi birliyin real mexanizmi konstitusiya normalarından fərqlidir;
- ▶ Bundan əlavə, avtoritarizm liderlər öz hökmranlıqlarını əsasən dini və ya millətçi tələblər üzərində qururlar;
- ▶ Avtoritarizmdə insanlar üçün müəyyən ölçüdə azadlıq təmin edilir. Avtoritar liderlərin və insan azadlığının yolları kəsişənə qədər azadlıq təmin edilir. Avtoritarizmdə insanlar üçün iqtisadi azadlıq təmin edilir;
- ▶ Avtoritarizm kütləvi informasiya vasitələrinə nəzarət ilə xarakterizə olunur. Rejim özəl müəssisələrin və kiçik kommersiya fəaliyyətinin azadlığını təmin edir.
- ▶ Avtoritarizmdə fərqli fikir və xüsusilə də müxalif siyasi partiyalar təqib olunur.

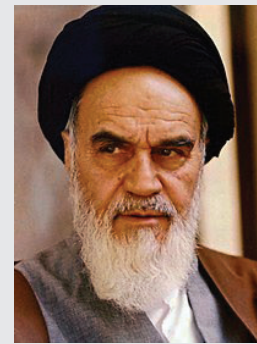
Avtoritarizm növləri

Frankonun (1939-1975-ci illər)
İspaniyada hakimiyyəti

Pinoçetinin (1974-1990-cı illər)
Soyuq Müharibə dövründə Çilidə
rejimi

Ayatullah Xomeyninin
(1902-1989-cu illər) İran-
da teokratik rejimi

Totalitar rejim

Totalitarizm termini ilk dəfə 1923-cü ildə italyan antifaşist siyasətçi, Covanni Amendola tərəfindən Benito Mussolini rejimini tənqidi təsvir etmək üçün istifadə edilmişdir.

Totalitar dövlət üçün aşağıdakılar xarakterikdir:

- ▶ məhdudiyyətsiz hakimiyyət,
- ▶ Konstitusiya hüquq və azadlıqlarının mütləq məhdudlaşdırılması, fərqli

25. QEYRİ-DEMOKRATİK REJİMLƏR

- fikrin təqib edilməsi;
- ▶ ictimai həyata kütləvi nəzarət.

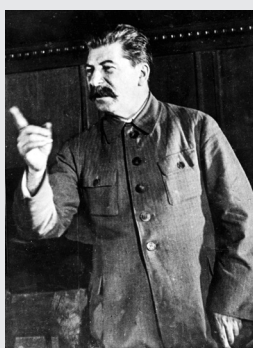
Totalitar rejim bütün müxtəlif fikirləri məhv edir və siyasi meydanda tək qalır. Totalitarizmdə seçkilər formal xarakter daşıyır və yalnız bir hakim partiyayı (Sovet İttifaqı; Nasist Almaniya; Faşist İtaliyası) əhatə edir.

Totalitarizmdə kütləvi informasiya vasitələrinə mütləq senzura qoyulur.

Totalitarizm növləri

Benito Mussolini
1922-1943-cü illərdə İtaliyanın
faşist diktatoru.

İosif Stalin
(1878-1953-cü illər)
Sovet İttifaqında rejim

Adolf Hitler
1889-1945-ci illər Alman Fərueri və Reyx Kans-
leri, Holokost və İkinci Dünya Mühəribəsinin
təşəbbüskarlarından biri.

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıdakı mətni oxuyun və suallara cavab verin:

- ▶ Bu məqalənin əsas ismarıcı nədir?
- ▶ Uşaq və ya nəvə öz əcdadının törətdiyi cinayətə görə məsuliyyət daşıyırmı?
- ▶ Nəsilər ulu babalarının günahını necə ödəyə bilirlər?
- ▶ Əgər başqa məlumatınız olmasaydı, təkcə bu hekayədən faşizm haqqında hansı təəssüratınız yaranardı?
- ▶ Tarixdən Hitlerin hakimiyyətə necə gəldiyini xatırlayın? Onun tək zorakı bir hökmdara çevrilməsinə kim mane olmadı?
- ▶ Alman dövləti (öz xalqı ilə birlikdə) faşizmin yayılmasına və

milyonlarla insanın ölümünə görə bəşəriyyətdən dəfələrlə üzr istəyib (hələ də üzr istəyir). Sizcə, alman xalqı bunu hansı məqsədlə edir?

- ▶ Müasir yəhudilər Rainer Höss ilə necə davranıblar?
- ▶ Sizcə, nə üçün zaman onilliklər sonra faşizmin vəhşiliyini “müalicə” edə bilməz?

Nasist liderlərinin nəsiləri — qəddar qatillərin övladlarının həyatı necə davam edir?*

Nasist liderlərinin övladlarının həyatı necə davam edirdi, qəddar qatillərin övladları və nəvələri olduqlarını anlayanda, necə hiss edirdilər?

“Höss olmaq bir hökmdür və babam, atam və ya mən olmağımızın heç bir fərqi yoxdur, çünki heç birimiz cəzadan qaça bilmərik”, - məşhur cəllad Rudolf Hössün nəvəsi Rayner Höss keçmiş unuda bilmir.

“Atam asıldı və mən sanki ömürlük həbs cəzasına məhkum edilmişəm və etmədiklərimə görə ömrümün sonuna qədər cavab verməliyəm” – “Polşa qəssabı” kimi tanınan Hans Frankın oğlu Niklas Frank təəssüflə deyir.

Ailənin yadigarı, nəhəng taxta sandıq Rayner Hössə atasından, ona da öz növbəsində, öz atasından miras qalıb və on illər ərzində zirzəmidə saxlanılırdı. Kiçik Höss düşərgələrin və tikanlı məftillərin, krematorium bacalarının və qaz kameralarının dəhşətli fotoşəkillərini tapmaqdan qorxaraq, uzun müddət sandığı açmaqdan çəkinsə də, sandıqda belə bir şey tapılmadı. Əksinə, dəbdəbəli evin və baxımlı bağın, kiçik hovuzun və eyvanda oynayan uşaqların ağ-qara fotoşəkilləri xoşbəxt bir ailənin dolğun həyatını təsvir edirdi. Daha sonra Rayner Höss özü ölüm düşərgəsi adlanan Osventsimə və düşərgənin komendantı olan babası Rudolf Hössün həyat yoldaşı və uşaqları ilə birlikdə yaşadığı evə baş çəkdi. Kiçik Hössü ən çox heyrləndirən iki yüz metrlik divar oldu, iki dünya arasında bir növ ayırıcı xətt, komendant ailəsinin cənnəti və ölüm düşərgəsi dustaqlarının cəhənnəmi idi. Raynerin atası Hans Rudolf heç vaxt uşaqlığını xatırlamırdı, lakin o, həyətdə şən oynayarkən, hündür divarın arxasında insanlar ölürdü.

Rudolf Höss 1940-43-cü illərdə Avropa yəhudilərinin soyqırımının əsas simvolu adlandırılan Osventsim komendantı vəzifəsində çalışıb. 1944-cü ildə o, Macarıstan yəhudilərinin məhvinə şəxsən nəzarət etmək üçün düşərgəyə qayıdır. Əlli altı gündə Höss 430 000 insanın həyatına son qoyub böyük bir mükafat qazanır. Osventsimdə 1 000 000-dən çox yəhudi, bir neçə on minlərlə Polşa partizanları və müqavimət hərəkatının üzvləri, hərbi əsirlər, qaraçılar və homoseksuallar öldü.

Boğucu qazı nasist rejiminin əsas silahına çevirən, öz sahəsində daim eksperimentlər aparan və insanların kütləvi şəkildə məhv edilməsi üçün yeni üsullar icad edən məşhur qəssab Höss idi.

Təslim olduqdan sonra Rudolf Höss özünü dənizçi Fritz Lanq kimi qələmə verərək, Şimali Almaniyada gizlənsə də, 1946-cı ilin martında İngilis polisi onu Franzburq yaxınlığındakı kiçik bir fermada həbs edir.

* Mənbə: <https://bit.ly/3E62JSr>

Höss Nürnberg məhkəməsində şahid qismində iştirak edib. Konsentrasiya düşərgəsinin dəhşətli kino kadrlarına baxdıqdan sonra ittiham tərəfi onun psixi cəhətdən xəstə olduğunu elan etməyi tələb etsə də, hərbi tribunal bu tələbi rədd edərək, Hössü Polşa hökumətinə təhvil verib.

1947-ci ildə Varşavada Polşanın Ali Milli Məhkəməsi Hössün işinə baxıb hökm çıxarıb - keçmiş komendant sevimli düşərgəsində, krematoriyanın yaxınlığında asıldı. Ölümündən əvvəl yazdığı məktubda Höss insanlara dəhşətli ağrılar verdiyini etiraf edib polyaklardan əfv istəsə də, çoxları onun etirafına inanmadı, bir çoxları isə sadəcə olaraq qəbul etmədi.

Osventsim düşərgəsi

Boğucu qazı nasist rejiminin əsas silahına çevirən, öz sahəsində daim eksperimentlər aparan və insanların kütləvi şəkildə məhv edilməsi üçün yeni üsullar icad edən məşhur qəssab Höss idi.

Təslim olduqdan sonra Rudolf Höss özünü dənizçi Fritz Lanq kimi qələmə verərək, Şimali Almaniyada gizlənsə də, 1946-cı ilin martında İngilis polisi onu Franzburq yaxınlığındakı kiçik bir fermada həbs edir.

Höss Nürnberg məhkəməsində şahid qismində iştirak edib. Konsentrasiya düşərgəsinin dəhşətli kino kadrlarına baxdıqdan sonra ittiham tərəfi onun psixi cəhətdən xəstə olduğunu elan etməyi tələb etsə də, hərbi tribunal bu tələbi rədd edərək, Hössü Polşa hökumətinə təhvil verib.

1947-ci ildə Varşavada Polşanın Ali Milli Məhkəməsi Hössün işinə baxıb hökm çıxarıb - keçmiş komendant sevimli düşərgəsində, krematoriyanın yaxınlığında asıldı. Ölümündən əvvəl yazdığı məktubda Höss insanlara dəhşətli ağrılar verdiyini etiraf edib polyaklardan əfv istəsə də, çoxları onun etirafına inanmadı, bir çoxları isə sadəcə olaraq qəbul etmədi.

On iki yaşında Rayner Höss babasının əslində necə biri olduğunu öyrəndi. İnternat məktəbində yaşadığı müddətdə uşaqlar mətbəxdən sendviç oğurlamışdılar, bağban hamısını saxladı və yalnız Rayneri döydü, çünki keçmiş Osventsim dustağı onun babasının kim olduğunu çox yaxşı bilirdi. Höss xatırlayır: “O, keçdiyi bütün təhqirlərə görə məndən qisas aldı”. Dəhşətə gələn Rayner valideynlərindən babası haqqında soruşsa da, cavab ala bilmədi - babamın fəaliyyəti haqqında heç nə bilmirdim. Mənə deyirdilər ki, o da milyonlarla alman kimi müharibədə həlak olub, mən də inanırdım və əmin idim ki, babam qəhrəman olmasa da, ən azı sırayı əsgər olub”.

Höss hər şeyi ona oxumağa kitablar verən çex müəlliməsi sayəsində öyrənib və Rayner Rudolf Hössün həqiqətən kim olduğunu elə o zaman bilib.

Dəhşətli həqiqəti öyrəndikdən sonra iki dəfə intihara cəhd edən, daha sonra üç

dəfə infarkt keçirən Rayner “Babamın cinayəti haqqında oxuyurdum və ağlayırdım” etiraf edir: “Məndə astma xəstəliyi var. Özümü keçmişə buraxmaq kifayətdir və xəstəlik daha da pisləşir. Ailənin keçmişə ağır yük oldu - babam qatil olub, onun nəvəsi olmağa utanıram.

Mən doğmalarımdan fərqli olaraq, həqiqətə göz yumub heç nə olmamış kimi yaşamaq istəmirəm, çünki ailəmi illərdir təqib edən qarğışdan mütləq yaxa qurtarmalıyam. Bunu özüm üçün və ilk növbədə, övladlarım üçün etməliyəm”, - qohumları tərəfindən satqın hesab edilən və yadların nifrət etdiyi Rayner Höss deyir”.

“Mənə elə gəlir ki, insanlar mənim qəddarlığımı babamdan irsən keçdiyini düşünürlər” – Höss deyir. Cinayət törətməsə də, yenə də hamı adından üzr istəməlidir. Keçmişə xatırlamaq istəməyən qohumlarının töhmətlərinə baxmayaraq, kiçik Höss bir neçə onilliklərini nasizm tarixini öyrənməyə həsr edib, nəhayət Osventsimi ziyarət edib və burada bir qrup yəhudi tələbə ilə görüşüb. “Həyatımın ən çətin günü idi, amma özümü rahat hiss etdim, çünki nasistlərin əlində ölən yəhudilərin nəslinin məni heç bir şeydə günahlandırmadığını anladım” - deyə həmişə üzərində Davud ulduzu olan balıqqulağı gəzdirən Höss xatırlayır, bu hədiyyəni ona bir yəhudi qız bağışlayıb.

Osventsimi ziyarət etdikdən sonra Rayner düşərgənin keçmiş dustağı, Rudolf Hössün şəxsi bərbəri olan Cozef Çapinski ilə də görüşüb, o ümid ilə ki, babası haqqında heç olmasa müsbət bir şey eşidəcək. “Amma o, təəssüflə babama çox oxşadığımı söylədi”, - kiçik Höss etiraf edir ki, babası həmişə onun həyatının bir parçası olacaq.

Hal-hazırda Rayner Höss həyat yoldaşı və dörd uşağı ilə böyük bir evin mansardında sadə həyat sürür, çünki adi məmurun maaşı onun dəbdəbəli yaşamasına imkan vermir. Onun atası ilə heç bir əlaqəsi yoxdur, çünki müharibə başa çatdıqdan və Rudolf Höss edam edildikdən sonra o, hələ də nasist olaraq qalmış, insanları **arilərə** və qeyri-arilərə ayırır. O, aşağı sosial təbəqənin nümayəndələrini tanımır və onlarla işləməkdən imtina edir. Rayner etiraf edir ki, atasının sağ olub-olmadığını belə bilmir. İndi Rayner keçmişin kölgələrindən qurtulmağa çalışır.

Şindlerin siyahısı

- ▶ Şindlerin şəxsiyyətini təsvir edin;
- ▶ Bu məqalədə təsvir olunan hadisələr tarixdə necə məlumdur?
- ▶ Bu dövrün insan fədakarlığı nümunələri nə dərəcədə vacibdir?
- ▶ Bir adam rejimlə necə mübarizə apara bilər?
- ▶ “Şindlerin siyahısı” filmi sizdə hansı təəssürat yaratdı?

Arilər - nasistlərin ideologiyasıdır, onun vasitəsilə almanların digər xalqlara münasibətdə üstünlüyü izah edilir. Arilər sarışın dəriləri və saçları, gözlərinin rəngli membranlarının açıq rəngi (mavi və yaşıl) kimi, genetik cəhətdən sabit bir işarə ilə fərqlənən “üstün” bir irq hesab olunurdular.

Bir insanın həyatını
xilas edən bütün
dünyanı xilas edir.

*“Şindlerin siyahısı”
filminin şüarı*

Şindlerin siyahısı

Avstraliya yazıçısı Tomas Kenilinin insanı vahiməyə salan “Şindlerin siyahısı” romanı bizi İkinci Dünya Müharibəsi zamanı Polşaya səyahətə aparır. Yazıçı bizə inanılmaz bir əhvalat danışır, - alman sahibkarı, nasist partiyasının üzvü Oskar Şindlerin inanılmaz cəsarət və risk bahasına mindən çox yəhudini qaçılmaz ölümdən xilas edir. Bu inanılmaz hekayə həqiqətən baş verib və insan mehribanlığının və fədakarlığının heyramiz nümunəsi olaraq qalır.

Oskar Şindler 1908-ci ilin aprelin 28-də Avstriya-Macarıstana məxsus olan Moraviyada etnik alman ailəsində anadan olub. Oskar katolik olaraq böyüsə də, dindar deyildi. Məktəbi bitirdikdən sonra mağazada satıcı işləyib. 1928-ci ilin martın 6-da Oskar varlı fermer və etnik alman ailəsinin qızı Emili Pelzlə evlənir.

30-cu illərdə Oskar Şindler bir neçə dəfə iş yerini dəyişib, öz biznesini qurmağa çalışsa da, biznesi uğursuz olur. Məlumdur ki, 7 “Şindlerin siyahısı” var idi, onlardan indiyə qədər yalnız 5-i tapılıb. Siyahı Şindlerin həbs düşərgələrinə göndərilməkdən xilas etmək üçün öz fabrikində işlətdiyi 1100 yəhudiyə aiddir.

Oskar Şindler 9 oktyabr 1974-cü ildə vəfat edib. Tomas Kenil romana görə Buker mükafatını və ən yaxşı bədii ədəbiyyat üzrə “Los Angeles Tayms” ədəbiyyat mükafatını qazandı. Kitab əsasında rejissor Stiven Spilberqin 1993-cü ildə çəkdiyi epik Amerika dramı 7 Oskar mükafatına layiq görülüb.

MÜZAKİRƏ EDİN

Siyasi rejimlərin növləri sxemi ilə tanış olun və suallara cavab verin:

- ▶ Siyasi rejim termini nə deməkdir?
- ▶ Siyasi rejimlərin əsas növləri hansılardır?
- ▶ Totalitar rejimin xüsusiyyətləri hansılardır?
- ▶ Totalitar və avtoritar rejimləri müqayisə edin.
- ▶ Əsas siyasi rejimlər hansılardır?
- ▶ Demokratiyada hökumət üzərində nəzarət necə təmin edilir?

Suallar	Siyasi rejimin növləri		
	Totalitarizm	Avtoritarizm	Demokratiya
Kim idarə edir?	Liderin rəhbərliyi altında hakim partiya	Bir qrupun, bir partiyanın hökmranlığı onun liderliyi altında	Xalq, seçilmiş nümayəndələr
Hökumətlə cəmiyyət arasında münasibət necədir?	Hökumət ictimaiyyət tərəfindən idarə olunmur	Vətəndaşların hüquq və azadlıqları bəyan edilir, lakin onlar faktiki olaraq daim pozulur. İqtisadi fəaliyyət azadlığı, insanın şəxsi həyatının toxunulmazlığı qorunur	Hökumət cəmiyyət tərəfindən idarə olunur
Hökuməti həyata keçirmək üçün hansı vasitələrdən istifadə olunur?	Cəza sistemi, kütləvi terror, böyük məqsədlərin qarşıya qoyulması	Ordu, kilsə, ənənələrin dəstəkləndirilməsi	Seçkilər, referendum
Ölkələrin nümunələri	Faşist İtaliyası, Nasist Almaniyası, Sovet İttifaqı, Şimali Koreya	Asiya və Latın Amerikasının ölkələri	Yunanıstan, Portuqaliya, İspaniya, Asiya və Afrikanın bəzi ölkələri, Latın Amerikasının bəzi ölkələri

CÜTLÜKDƏ İŞLƏYİN

Siyasi rejimlərin növləri sxemindən istifadə edin və siyasi rejimin əlamətlərini rejim növlərinə uyğunlaşdırın: birinci sütundakı hər bir mövqeni ikinci sütundakı müvafiq mövqe ilə uyğunlaşdırın.

Əlamətlər

1. İnsan hüquqlarına hörmət;
2. Ali vəzifəli şəxslərin seçilməsi;
3. Vətəndaşlara tam nəzarət;
4. Hakimiyyət bölgüsü prinsipi;
5. İdeoloji azadlıq;
6. Şəxsiyyəti idarə etmək istəyi;
7. Çoxpartiyalılığın olmaması;
8. Öz vətəndaşlarına qarşı repressiyalar;
9. İqtisadi fəaliyyət azadlığı;
10. Qorxu səpmək;
11. Vətəndaşların siyasi və şəxsi həyatına nəzarət;
12. Hüquqlardan çox vəzifələr;
13. Siyasi liderlərin ilahiləşdirilməsi;
14. Hökumət üzərində ictimai nəzarətin olmaması.

Növ

- a) demokratik
- b) totalitar
- c) avtoritar

ÖZÜNÜQİYMƏTLƏNDİRMƏ RUBRİKASI

Kompleks tapşırıq başa çatdıqdan sonra, zəhmət olmasa, nəticələrinizi özünüz qiymətləndirin!

Aşağıdaki suallara cevap verin:

1. Kompleks tapşırıq üzərində iş prosesinin necə getdiyini təsvir edin;
2. Kompleks tapşırıq vasitəsilə hansı məsələ ilə bağlı biliklərinizi nümayiş etdirdiyinizi izah edin? Yaradılan tapşırığın sizin və ya cəmiyyət üçün nəyə görə faydalı olduğunu düşünürsünüz?
3. Kompleks tapşırıq üzərində iş prosesini necə qiymətləndirərdiniz?
4. Öyrənilən məsələ ilə bağlı biliklərinizi hansı təsvirin daha yaxşı əks etdirdiyini qiymətləndirin (cavabı əsaslandırın):
 - ▶ öyrənilən məsələ ilə bağlı heç bir məlumatım yoxdur;
 - ▶ öyrənilən məsələ ilə bağlı yalnız bir, nizamsız/qarışıq assosiasiyam/təsəvvürüm var;
 - ▶ öyrənilən məsələ ilə bağlı yalnız bir neçə, bir-biri ilə əlaqəsiz, systemsiz assosiasiyam/təsəvvürüm var.
 - ▶ Bacarıram:
 - ✓ öyrənilən məsələ ilə bağlı fakt və hadisələri tənqidi və qarşılıqlı əlaqədə dərk etməyi və təhlil etməyi;
 - ✓ öyrənilən məsələ ilə bağlı məlumatları digər məsələlərlə əlaqələndirməyi.

5. Kompleks tapşırıq üzərində iş prosesində əldə edilmiş bilikləri cədvəldə verilmiş anlayış və alt anlayışlarla əlaqələndirir. Cavabınızı əsaslandırın. Cədvəli bir vərəqə köçürün və cədvəlin birinci sütununda qeydlər aparın.

Demokratiya		
Alt anlayışlar		
   	Yaşamaq hüququ	İnsan hüquqları
	Azadlıq (köləlikdən qorunma)	
	Mülkiyyət hüquqları	
	Şəxsi toxunulmazlıq hüququ	
	Şəxsi və ailə işlərinə müdaxilə etməmək (şəxsi yazışmaların məxfiliyi)	
	Söz və ifadə hüququ	
	İstirahət hüququ	
	Fikir, vicdan və din azadlığı	
	Hərəkət etmək hüququ	
	Köçkünlükdən sığınacaq almaq hüququ	
	Təqsirsizlik prezumpsiyası	
	Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ	
	Təhsil hüququ	
	Əmək hüquqları	
	İstifadəçi hüquqları	
	Səhiyyə hüququ	
	Təhlükəsizlik hüququ	
	Ailə qurmaq hüququ	
	Dinc toplantılarda və assosiasiyalarda iştirak etmək hüququ	
	Cəmiyyətin mədəni həyatında iştirak etmək hüququ	
	Vətəndaşlıq hüququ	
 	Bərabərlik	Demokratiyanın prinsipləri
	Tolerantlıq	
	Şəffaflıq	
	Hesabatlılıq	
	Qanunun aliliyi	
	İqtisadi azadlıq	
	Çoxpartiyalılıq	
	Hakimiyyətin bölünməsi	
	Ədalətli seçkilər	
	İnklüzivlik	
	İştirak	
	Qeyri-zorakı metodlarla hərəkət etmək	

KOMPLEKS TAPŞIRIQ

Kompleks tapşırığın şərti

İngiltərənin “Quardian” qəzetində 2022-ci ildə dərc olunmuş məqalə ilə tanış olun (səh. 87-93), məqalədə verilən problemləri təhlil edin. Bu və dərslikdə təqdim olunan 1-5 vəziyyətlərin (səh. 99-104) əsasında **cədvəl/sxem** yaradın.

Problemin həllində hökumətin, özəl sektorun və vətəndaş cəmiyyətinin roluna diqqət yetirin; xüsusilə də: problemlərin səbəbləri haqqında; artıq müəyyən edilmiş və mümkün nəticələr haqqında; zərərin azaldılması yolları haqqında.

Davamlı inkişaf üçün qlobal məqsəd	Məqsədə laqeyd yanaşmanın nə kimi nəticələri var?	Hökumət məqsədə çatmaq üçün hansı addımları atmalıdır?	Məqsədə çatmaq üçün özəl sektor hansı addımları atmalıdır?	Vətəndaş cəmiyyəti məqsədə çatmaq üçün hansı addımları atmalıdır?	Məqsədlərə çatmaqda tərəfdaşlığın əhəmiyyətini müzakirə edin
------------------------------------	---	--	--	---	--

İşinizdə/işin təqdimatında xüsusilə göstərin:

- ▶ Davamlı inkişaf məqsədlərinə nail olmaq üçün hökumət, özəl sektor və vətəndaş cəmiyyəti tərəfindən hansı addımlar atılmalıdır?
- ▶ Davamlı inkişaf məqsədlərinə laqeyd yanaşmanın nə kimi nəticələri var və ümumi məqsədlərə nail olmaq üçün əməkdaşlıq nə üçün vacibdir?

26. ÜMUMİ MƏQSƏDLƏR ÜÇÜN ƏMƏKDAŞLIQ

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Aşağıda verilən iki məlumat ilə tanış olun:

1. Britaniyanın “Quardian” qəzetində 2022-ci ildə dərc olunmuş məqalə ilə*;
2. Davamlı inkişafın 17-ci məqsədi “Ümumi məqsədlər naminə əməkdaşlıq” ilə.

Müəllif yalnız real şəkli çəkir, hökumətin, özəl sektorun, vətəndaş cəmiyyəti və əhalinin, medianın özünü necə aparmasına dair hazır reseptlər vermir.

5 qrupa bölünün:

- ✓ hökumət;
- ✓ özəl sektor;
- ✓ vətəndaş cəmiyyəti;
- ✓ əhali;
- ✓ media.

Rollardan birini seçin və suallara müvafiq cavab verin. Məqaləni və aşağıda təklif olunan - Davamlı inkişafın 17-ci məqsədini bir-biri ilə əlaqələndirin.

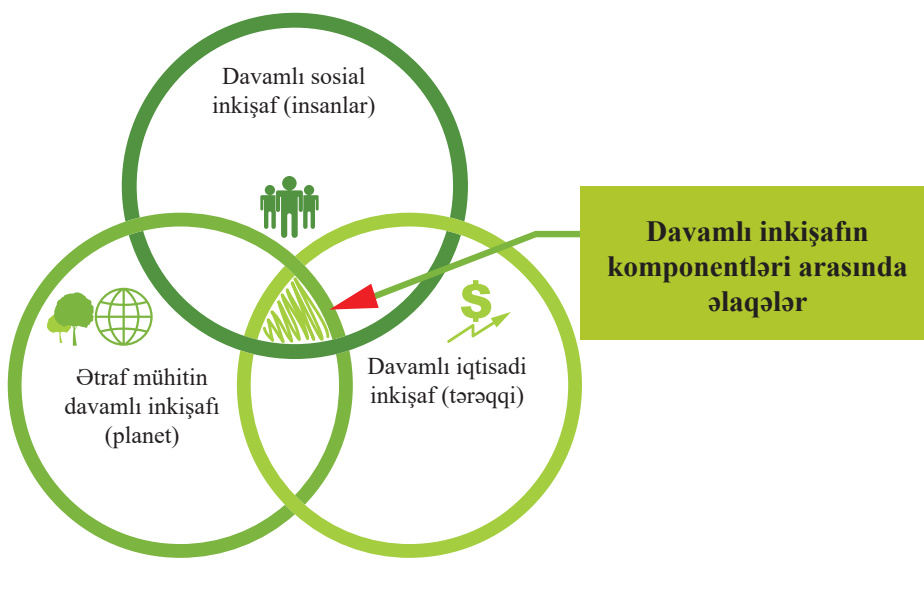
Hər ikisindən istifadə etməklə təklif olunan suallara cavab verin (Məqalə və 17-ci maddə). Hər qrup üçün fəaliyyət planı hazırlayın.

- ▶ Davamlı inkişaf məqsədlərini yadınıza salın;
- ▶ Bir şagird kimi, öncəki biliklərdən istifadə edərək, davamlı inkişaf məqsədinə nail olmaq üçün nə edə bilərsiniz? Cavabı konkretləşdirin;
- ▶ Hansı məqsədi Gürcüstan üçün ən problemli hesab edirsiniz? Cavabı əsaslandırın; (bax. səh. 297)
- ▶ Məqalədə davamlı inkişafın hansı məqsədi/məqsədlərindən bəhs edilir?
- ▶ Siz vətəndaşlıq fənni çərçivəsində hər il bir məktəb şagirdinin davamlı inkişaf məqsədlərinə çatmaq üçün nə edə biləcəyini öyrənirsiniz. Məqalədə isə müəllif bu cəhdləri “mikro istehlakçı cəfəngiyyatı”

*Mənbə: <https://is.gd/Ze6oE5>

adlandırır. Sizcə, nə üçün? Məqalənin müəllifi nə demək istəyir? Siz necə hesab edirsiniz?

- ▶ Müəllif medianı hansı əsasla tənqid edir? Müəllif medianın davamlı məqsədlərə laqeydliyini göstərmək üçün hansı faktları gətirir?
- ▶ Müəllif nə üçün vətəndaşı istehlakçı sırasında tənqid edir?
- ▶ Nə üçün vətəndaş birliyi istehlakçı birliyindən güclüdür?
- ▶ İnsanın ehtiyatsızlığı hansı kataklizmlərə səbəb olur və biz bunu niyə hiss etmirik?
- ▶ Müəllif ekosistemi xilas etmək üçün hansı həll yolunu görür?
- ▶ Siz həll yolunu nədə görürsünüz?
- ▶ Məqaləni oxuduqdan sonra davamlı inkişafın konkret məqsədinə nail olmaqda öz rolunuzu necə təsəvvür edirsiniz?
- ▶ Məqalə sizi nə haqqında düşündürdü?
- ▶ Fəaliyyət planında hansı amilləri xüsusi qeyd edərdiniz? Onlardan hansını öz qüvvələri ilə/başqalarının iştirakı ilə yerinə yetirmək olar?
- ▶ Əməkdaşlıqla fəaliyyət planını daha yaxşı həyata keçirə biləcəyiniz qurumları təsvir edin;
- ▶ Siyasətlər və Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin əldə edilməsi bir-biri ilə necə əlaqəlidir?
- ▶ Vahid struktur (konkret olaraq “siz” strukturu), vahid dövlət davamlı inkişaf məqsədlərinə nail olmaq üçün müstəqil şəkildə mübarizə apara bilərmə?
- ▶ Siz öz rolunuzda hansı daxili dövlət qurumlarından istifadə edərdiniz?

Hansı beynəlxalq qurumlardan?

- Davamlı inkişafın üç ölçüsünü əlaqələndirin: iqtisadi inkişaf, sosial iştirak və ekoloji davamlılıq.

İngiltərənin “Quardian” qəzetində 2022-ci ildə dərc olunan məqalə

“Mikro istehlakçılar” haqqında düşünmək, məsələn, plastik qəhvə stəkanlarından imtina etmək əvəzinə, acgözlük və xəsisliklə mübarizə aparmalı və həyat tərzimizi sadələşdirməliyik, əksinə deyil.

İqlim dəyişikliyi və ya ekoloji fəlakət kimi qaçılmaz və ya xroniki təhlükə ilə qarşılaşdıqda, özümüzü qorumaq instinktimiz oyanmır. Biz özümüzü inandırırıq ki, ciddi bir şey yoxdur və ya heç nə baş vermir. Adi avtomobilləri sürətli “Jeep”-lərlə əvəz etdikdə və “vəziyyət ciddi olsaydı, kimsə bizi saxlayardı” deyib, bu çılğın istehlak axınında özümüzlə təsəlli verəndə, təhlükəni ikiqat artırırıq.

Nə bilirik?

Bilirik ki, həyatımız atmosfer, okean axınları, torpaq və planetin həyat şəbəkələri kimi mürəkkəb təbii sistemlərdən tamamilə asılıdır. Alimlər müəyyən ediblər ki, istənilən sistem qanunauyğunluq çərçivəsində fəaliyyət göstərir. Fərqi yoxdur, sistem bank şəbəkəsi, milli dövlət, tropik meşə və ya buz şelfi ola bilər; onun hərəkəti riyazi qanunlara tabedir. Normal şəraitdə sistem özünü tənzimləyir və tarazlığı saxlayır. Stressi də müəyyən dərəcədə yavaşda bilir. Ancaq sonra, birdən, köllə-mayallaq olur, dönüş nöqtəsini aşaraq, tez-tez dəyişməz olan yeni bir tarazlıq vəziyyətini tapır.

Bu gün bəşəriyyət mövcud tarazlıq göstəricisinə söykənir. Bununla belə, dünyanın ən mühüm sistemlərinin işləməsi böhran həddinə çatır. Hətta biri sıradan çıxsa, çox güman ki, qalanlarını da arxasınca aparacaq və nəticədə, **sistemli ekoloji kollaps** kimi tanınan xaos şalələsi baş verəcək. Keçmişin kütləvi məhvi oxşar proseslərin nəticəsidir.

Gözlənilən ssenarilərdən biri belədir: Serrado adı ilə tanınan savanna qurşağı Braziliyanın mərkəzini əhatə edir. Onun bitki örtüyü şəhin əmələ gəlməsindən asılıdır. Şeh dərin köklü ağaclardan əmələ gəlir və bu ağaclar da qrunut sularını sovrur və yarpaqlarından havaya buraxır.

Son bir neçə ildə Serradonun geniş əraziləri kənd təsərrüfatı bitkiləri üçün - əsasən dünya toyuqlarını və donuzlarını bəsləyən soya paxlası üçün kəsilir. Ağacların kökündən kəsilməsi nəticəsində hava quruyur. Bu isə o deməkdir ki, daha kiçik bitkilər ölür, bununla da su dövrəni daha da azalır. Bəzi alimlərin bizi xəbərdar etdiyi qlobal istiləşmə ilə yanaşı, bu qüsurlu dairə tezliklə və gözlənilmədən bütün sistemi səhralaşdırmağa bilər.

Serrado həm də Amazon hövzəsinə birləşən çaylar daxil olmaqla, Cənubi Amerikanın ən böyük çaylarının mənbəyidir. Çay sularının azaldılması tropik meşələrin uğradığı stressi artıracaq. Meşələrin qırılması, yanğınlar, istilik meşələr üçün ölümcül kombinasiyadır və onlar sistemli kollaps təhlükəsi ilə üzləşirlər. Serrado və tropik meşələr yağıntıları yer üzündə paylayan və hava və okean axınlarının hərəkəti nəticəsində yaranan qlobal dövriyyəyə şərait yaradan rütubətli hava axınlarını – “səma çayını” yaradır.

Bir sistemin öyrənilməsi nə qədər çətin olsa da, onun dönüş nöqtəsinə yaxınlaşıb-yaxınlaşmadığını həmişə demək olar. Sistemin hissələri sayrışmağa başlayır və sistem böhran həddinə nə qədər yaxın olarsa, sayrışmalar da bir o qədər güclü olar. Bu il gördüklərimiz, Yer kürəsinin həyat sistemlərinin dağılmağa başladığı bir vaxtda böyük qlobal sayrışmadır. Şimali Amerika sahillərində isti hava kütlələri; Sibir və Aralıq dənizi ətrafında kütləvi yanğınlar; Almaniya, Belçika, Çin, Sierra-Leonədə ölümcül daşqınlar - bunlar iqlimin bizə göndərdiyi həyəcan siqnallarıdır.

Düşünə bilərsiniz ki, ağıllı varlıqlar bu siqnallara tez və qətiyyətlə reaksiya verəcək və təbiətə münasibətini kökündən dəyişdirəcəklər. Amma biz belə davranmırıq! Bir vaxtlar bizə çox yaxşı xidmət edən, bizi bu qədər uğurlu edən yüksək intellektimiz, yüksək inkişaf etmiş şüurumuz bu gün əleyhimizə işləyir.

Media davamlılığı öyrənən şirkətin (Albert) təhlilində oxuyuruq ki, 2020-ci ildə Böyük Britaniyanın televiziya proqramlarında “tort” sözü “iqlim dəyişikliyi” ilə müqayisədə on dəfə, “Şotlandiya yumurtası” “bioloji müxtəliflik”dən iki dəfə çox işlənilib.

“Banan çörəyi” isə birlikdə götürülən “külək enerjisi” və “günəş enerjisi”-ndən çox gəlir.

Etiraf edirəm ki, media cəmiyyət deyil və telekanallar banan çörəyinin

təbliğində maraqlıdılar. Biz jurnalistlərin tortu iqlimdən nə qədər üstün tutduqlarını müzakirə edə bilərik. Amma hesab edirəm ki, bu “tort” və “iqlim” nisbəti sistemli ekoloji fəlakətdən qaçmaqda əldə etdiyimiz “tərəqqini” çox aydın şəkildə göstərir. Gözlənilən qlobal fəlakətin bizim üçün aktual olmadığı göz qabağındadır. İstənilən vaxt istənilən radio stansiyasına qoşulun və özünüz əmin olacaqsınız.

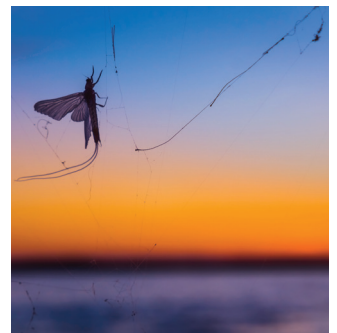
Bütün dünyada meşə yanğınları baş verərkən, sellər avtomobilləri küçələrdən yuyub apararkən, əkinlər quruyarkən, siz oturaq vəziyyətdə və ya ayaq üstə corab geyinməyin, yaxud itlər üçün kolbasanı hansı taxta üzərində kəsməyin daha yaxşı olması barədə mübahisələr eşidirsiniz. Bu misalları mən uydurmuram, iqlim fəlakəti günlərində müxtəlif radio dalğalarında öz qulaqlarımla eşitmişəm. Məndə belə təəssürat yaranır ki, hətta o dəqiqələrdə asteroid Yerə doğru gedirsə və biz radionu açsaq, oradan eşidəcəyik: “Beləliklə, günün ən qaynar mövzusu, - kabab yeyərkən başınıza gələn güləməli əhvalatı danışın!”. İnsanlıq bu zarafat və laqeydliklə bitir.

Görünməmiş böhran vəziyyətində biz boş cəfəngiyyatları üstün tuturuq. Başqa bir mövzu haqqında danışmaq sosial cəhətdən qeyri-mümkün olur. Mən demirəm ki, biz yalnız yaxınlaşan fəlakəti düşünməliyik. Mən zarafatın əleyhinə deyiləm. Ancaq təkcə əyləncə mümkün deyil. Bu ölümcül qeyri-ciddilik təkcə musiqi və əyləncə kanalları ilə məhdudlaşmır. Siyasi “xəbərlərin” əksəriyyəti sizə dedi-qodudan xəbər verir: kim haradadır, kim nə deyib. Onlar bütün bunların arxasında duran şeylər haqqında danışmaqdan çəkinirlər: qara pul, korrupsiya, hökumətin demokratiyadan yayınması, gözlənilən ekoloji kollaps.

Əminəm ki, bu, qəsdən edilmir. Bu, şüurlu hərəkətlərimizdən daha çox haqqımızda bizə məlumat verən şüuraltı əksdir.

Su həşəratlarının torqanadlı növləri var ki, onların həyatı çayın üst pərdəsinin pozulmasından asılıdır. Dişi həşərat bu səthi pozur, yarığa daxil olur (belə kiçik və kövrək bir məxluq üçün qəhrəmanlığa bərabərdir), suyun dərinliyinə enir və yumurtalarını çayın dibinə qoyur. Səthi poza bilməsə, həyat dövrünü bağlaya bilməyəcək, buna görə də nəsli ilə birlikdə öləcək.

İnsan tarixi də oxşardır. Əgər biz bu sonsuz əyləncənin səthini pozmasaq

və vacib olanı araşdırmasaq, uşaqlarımızı və bəlkə də bioloji növlərimizi belə xilas edə bilmərik. Ancaq görünür ki, biz bu səthi pozmaq niyyətində deyilik və ya bunu etmək istəmirik. Mən bu qərribə vəziyyətimizi “səthi həyəcan”, yaxınlaşan böhran haqqında bilik və bu bilikdən ayrılan yöndəmsizlik arasında aralıq adlandırırdım.

Həyatı təmin edən sistemlərimizin xilasını üçün mübarizə apardığımızı iddia edərkən belə, səthi həyəcan hökm sürür. Biz mikro-istehlakçı cəfəngiyatına diqqət yetiririk: bizi fəlakətə sürükləyən nəhəng struktur qüvvələrin əvəzinə plastik şirə çubuqlarına və qəhvə stəkanları kimi xırda məsələlərə. Biz polietilen torbalarla mübarizə ilə məşğuluq. Bəzi hesablamalara görə, üzvi pambıq torbaların istehsalının iqlimə zərərli təsirinin 20 000 polietilen torbanın istehsalından daha çox olduğunu söyləməsinə baxmayaraq, biz selofan torbaları pambıq torbalarla əvəz etdikdə, dünyanın böyük fayda əldə etdiyinə inanırıq.

Quyruğuna qulaq təmizləyən çubuq yapışmış dəniz atını görəndə haqlı olaraq qəzəblənirik, lakin balıqçılıq sənayesinin bütün dəniz ekosistemlərini məhv etməsi bizi maraqlandırmır.

Yer üzündə hər bir insanın şəxsi firavanlığını qurmaq üçün kifayət qədər ekoloji və fiziki məkan olmadığı üçün, onların hər birini ictimai dəbdəbə ilə təmin etmək kifayətdir: əla parklar, xəstəxanalar, hovuzlar, rəsm qalereyaları, tennis kortu və nəqliyyat sistemləri, uşaq meydançaları və ictimai mərkəzlərlə. Hər birimiz kifayət qədər təmin olunmalı və qanadlarımızı açmaq istəyiriksə, digər insanların əlindən resursları almadan bunu bacarmalıyıq.

Əgər itaət etməkdən imtina etsək, xilas olarıq. Bunu XIX əsrdə demokratiya uğrunda döyüşçülər, suffrajistlər, Mahatma Qandi, Martin Lüter Kinq bildirdilər. Sistemli dəyişikliklər tələb edən ekoloji etirazçılar da bu təməli həqiqəti dərk edirlər.

Sistemli ekoloji kollapsın qarşı kampaniyalarda itaət etmək istəməyən insanları, əksər hallarda gəncləri görürük. Onlar tarixin ən mühüm dərslərini öyrəniblər. Sağ qalmağımız etiraz və müqavimətimizdədir.

Davamlı inkişafın 17-ci məqsədi “Ümumi məqsədlər naminə əməkdaşlıq”.

Davamlı inkişaf gündəliyində hökumətlər, özəl sektor və vətəndaş cəmiyyəti arasında tərəfdaşlıq olmalıdır. Mərkəzində xalqın və planetin olacağı prinsiplərə və dəyərlərə, ümumi nəzərə və ümumi məqsədlərə əsaslanan bu inklüziv tərəfdaşlıq qlobal, regional, milli və yerli səviyyədə inkişaf üçün vacibdir.

Davamlı inkişaf məqsədlərinə nail olmaq üçün böhran sektorlarına, xüsusilə də inkişaf etməkdə olan ölkələrə trilyonlarla dollarlıq özəl, uzunmüddətli investisiyaların, o cümlədən birbaşa xarici investisiyaların səfərbər edilməsi üçün təcili tədbirlər görülməlidir. Sözügedən sektora davamlı enerji, infrastruktur və nəqliyyat, eləcə də informasiya və kommunikasiya texnologiyaları daxildir.

Davamlı inkişaf gündəliyində hökumətlər, özəl sektor və vətəndaş cəmiyyəti arasında tərəfdaşlıq olmalıdır. Mərkəzində xalqın və planetin olacağı prinsiplərə və dəyərlərə, ümumi nəzərə və ümumi məqsədlərə əsaslanan bu inklüziv tərəfdaşlıq qlobal, regional, milli və yerli səviyyədə inkişaf üçün vacibdir.

Davamlı inkişaf məqsədlərinə nail olmaq üçün böhran sektorlarına, xüsusilə də inkişaf etməkdə olan ölkələrə trilyonlarla dollarlıq özəl, uzunmüddətli investisiyaların,

o cümlədən birbaşa xarici investisiyaların səfərbər edilməsi üçün təcili tədbirlər görülməlidir. Sözügedən sektora davamlı enerji, infrastruktur və nəqliyyat, eləcə də informasiya və kommunikasiya texnologiyaları daxildir.

Dövlət sektoru açıq istiqamət müəyyən etməlidir. İnvestisiyaları cəlb etmək və davamlı inkişafı gücləndirmək üçün çərçivələr, qaydalar və stimullaşdırıcı strukturlar nəzərdən keçirilməli və monitoring edilməlidir. Dövlət Audit Xidməti və qanunvericilik orqanının nəzarət funksiyaları kimi milli nəzarət mexanizmləri gücləndirilməlidir.

Alt məqsədlər:

- ▶ Daxili resursların səfərbər edilməsinin gücləndirilməsi; bunlardan vergi və digər gəlirlərin toplanması istiqamətində milli imkanların artırılması məqsədilə inkişaf etməkdə olan ölkələrə beynəlxalq dəstək;
- ▶ inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün müxtəlif mənbələrdən əlavə maliyyə resurslarını səfərbər etmək;
- ▶ inkişaf etməkdə olan ölkələrə borcun idarə edilməsinin dəstəkləndirilməsinə yönəlmiş siyasətlər vasitəsilə, uzunmüddətli borc dayanıqlılığına nail olmaqda dəstəyin verilməsi; böyük həcmli borcu olan yoxsul ölkələrin xarici borclarına diqqət yetirilməlidir ki, onlara təzyiq azalsın;
- ▶ az inkişaf etmiş ölkələr üçün investisiyaların təşviqi rejimlərinin işlənilib hazırlanması və tətbiqi;
- ▶ həm BMT səviyyəsində, həm də digər qlobal texnoloji mexanizmlərdən istifadə etməklə elmə, texnologiyaya və innovasiyaya və bilik mübadiləsi metodlarına çıxışı yaxşılaşdırmaq üçün şimal-cənub, cənub-cənub və regional və beynəlxalq əməkdaşlığı gücləndirmək;
- ▶ ikitərəfli sazişlərə uyğun olaraq, inkişaf etməkdə olan ölkələrə əlverişli və güzəştli şərtlərlə ekoloji cəhətdən sağlam texnologiyaların inkişafında yayılmasında və transferində dəstəyin verilməsi;
- ▶ 2017-ci ildə texnologiya bankının və elmin tam fəaliyyət göstərməsi, az inkişaf etmiş ölkələrin texnologiya və innovasiya istiqamətində imkanlarının artırılması, xüsusilə də informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tamdöyərli istifadəsi;
- ▶ şimal-cənub, cənub-cənub və üç ölçülü əməkdaşlıq yolu da daxil olmaqla, milli planların işlənilib hazırlanmasını və davamlı inkişaf məqsədlərinə nail olunmasını təmin etmək üçün effektiv və məqsədyönlü potensialın yaradılması yolu ilə inkişaf etməkdə olan ölkələrə beynəlxalq dəstəyin gücləndirilməsi;
- ▶ Ümumdünya Ticarət Təşkilatı çərçivəsində, o cümlədən Dohanın İnkişaf Gündəliyi nəzərə alınmaqla universal, qaydalara əsaslanan, açıq və ayrışeçkiliyə yol verilməyən çoxtərəfli ticarət sisteminin formalaşdırılması;
- ▶ inkişaf etməkdə olan ölkələrin ixracının əhəmiyyətli dərəcədə artması, xüsusilə də 2020-ci ildə az inkişaf etmiş ölkələrin ixracının qlobal indeksdəki payının 2 dəfə artırılması;
- ▶ Ümumdünya Ticarət Təşkilatının qərarına uyğun olaraq, az inkişaf etmiş ölkələr üçün öhdəliklərdən və kvotalardan azad ticarət rejiminin vaxtında həyata keçirilməsi, o cümlədən qeyd olunan ölkələrin ixrac malları üçün belə

- şəffaf və sadə güzəştli qaydaların işlənilib hazırlanması bazara çıxışa dəstək verir;
- ▶ global makroiqtisadi sabitliyin, o cümlədən siyasətin koordinasiyası və uyğunlaşdırılması yolu ilə gücləndirilməsi;
- ▶ davamlı inkişaf siyasətlərinin uyğunluğu təmin ediləcək;
- ▶ yoxsulluğun aradan qaldırılması və davamlı inkişaf üçün siyasətin yaradılması prosesində hər bir ölkənin siyasi məkanına və idarəçiliyinə hörmət etmək;
- ▶ bütün ölkələrdə, xüsusilə də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə davamlı inkişaf məqsədlərinə nail olunmasını dəstəkləmək üçün əməkdaşlıq, bilik, təcrübə, texnologiya və maliyyə resurslarının mübadiləsini əhatə edən davamlı inkişaf üçün global tərəfdaşlığın gücləndirilməsi;
- ▶ təcrübə və tərəfdaşlığın maliyyələşdirmə strategiyalarına əsaslanacaq effektiv ictimai, dövlət-özəl və vətəndaş cəmiyyəti tərəfdaşlığı əlaqələrini təşviq etmək;
- ▶ 2020-ci ildə inkişaf etməkdə olan ölkələr, o cümlədən ən az inkişaf etmiş ölkələr və inkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətləri üçün gəlir, cins, yaş, irq, etnik mənsubiyyət, miqrasiya statusu, əlillik, coğrafi mövqe və müvafiq milli kontekstlərdə mövcud digər xüsusiyyətlərinə görə qruplaşdırılan keyfiyyətli, vaxtlı, etibarlı və təfərrüatlı məlumatlara çıxışın artırılması məqsədilə dəstək vermək;
- ▶ mövcud 2030-cü ildə mövcud təşəbbüslər əsasında davamlı inkişaf istiqamətində ÜDM-i tamamlayan tərəqqini ölçmək və təşviq etmək üçün ölçüləri işləyib hazırlamaq.

CÜTLÜKDƏ İŞLƏYİN

- 2022-ci ildə Britaniyanın “Guardian” qəzetində dərc olunmuş məqaləni diqqətlə nəzərdən keçirin (səh. 99-104).
- ▶ Cədvəli vərəqə köçürün, birinci sütunda məqalədə müzakirə olunan, qlobal problemlərə səbəb olan yerli hərəkətləri yazın; üçüncü sütunda - qarşısının alınması yollarını;
- ▶ Digər cütlüklər tərəfindən tərtib edilmiş prevensiya yollarını bir-biri ilə müqayisə edin; hansı ortaq cəhəti tapdınız?
- ▶ Sizin təklif etdiyiniz prevensiya yolları digərlərindən nə ilə fərqlənir?
- ▶ Problemin həllinin yerli yollarını daha vacib hesab edirsiniz, yoxsa qlobal? Konkret nümunələr adlandırın və cavabınızı əsaslandırın.

Yerli fəaliyyət

Qlobal problem/problemlər

Prevensiya yolları

**Bu məqsədlərə çatmaqla
dünya və Gürcüstan üçün nə dəyişəcək?**

2030-cu il gündəliyi tərəfindən müəyyən edilən kəmiyyət hədəflərinə nail olmaq lazımdır, lakin onun işlənilib hazırlanmasının əsas səbəbi bu deyil. Davamlı İnkişaf Məqsədləri 2030-cu ilə qədər gücləndirilməli olan qlobal, milli və yerli səviyyələrdə əməkdaşlıq prosesinə böyük əhəmiyyət verir və bu proses çərçivəsində hədəflərə nail olmaq üçün hər kəs öz töhfəsini verməlidir. Bu, hər kəsin bir hissəsi ola biləcəyi ən vacib və həyəcənverici dəyişiklikdir.

Hökumətlərin, özəl sektorun və vətəndaş cəmiyyətinin davamlı inkişaf məqsədləri haqqında bilik və bacarıqlarının artırılması çətin, lakin faydalı prosesdir. Son bir neçə ildə Gürcüstanda vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları davamlı inkişaf məqsədlərinin həyata keçirilməsinə necə töhfə vermək və tərəqqiyə nəzarət etmək barədə getdikcə daha çox düşünür.

2030-cu il Gündəliyinin elan etdiyi “məlumat inqilabı” bizim məlumat və statistika haqqında düşüncə tərzimizi və onlardan monitoring və qərar qəbul etmə prosesində necə istifadə etdiyimizi kökündən dəyişəcək. Artıq bir çox ölkələr “real vaxt məlumatı” toplamaq və vətəndaşları davamlı inkişaf məqsədlərinin monitoringinə cəlb etmək üçün mobil texnologiya və digər alətlər kimi yeni üsulları sınaqdan keçirir ki, onların səsləri hər kəsə, o cümlədən prosesdən kənarda qalanlara təsir edən qərarlarda eşidilsin.

Ölkələr davamlı gələcək yaratmaq üçün nə edir?

Yer kürəsinin əhalisinin kursu dəyişmək üçün çox az vaxtı qalır, yəni hər kəs təhlükəli hərəkətlərdən davamlı inkişaf məqsədlərinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş fəallıqlara qoşulmalıdır ki, yaşadığımız dünya tanınmaz obyektə çevrilməsin və bu vaxta qədər bizə məlum olan yeganə “canlı” planet oazis xaricində qalmış cansız və əlverişsiz səhraya bənzəməsin.

- ▶ Afrikadakı Kilimancaro dağı tanınmaz hala düşə bilər, çünki onun buz örtüyünün 80%-i yoxa çıxıb;
- ▶ Himalay dağlarının daimi qar örtüyü və su dövriyyəsində mühüm rol oynayan bərk çöküntü kütləsi azalır;
- ▶ Böyük şəhərlərdə daha çox yanğın baş verir və bu proses qlobal istiləşməni daha da pisləşdirir;
- ▶ Sibirin çoxillik münbit torpaqları ərimə riski altındadır və əgər əriyərsə, onun dərinliklərindən metan və karbon qazı tullantılarının buraxılması qlobal istiləşməyə imkan verəcək.
- ▶ Buz örtüyü 40 il əvvəl olduğundan 40% daha nazikdir;
- ▶ Dünya miqyasında hər il 13 milyon hektar meşə yoxa çıxır;
- ▶ Növlər təbii tempə nisbətən 1000 dəfə tez ölür;
- ▶ 1 milyard insanın sanitariyaya və təmiz suya əli çatmır.
- ▶ 2050-ci ildə iqlim dəyişikliyi səbəbindən köçən qaçqınların sayı 200 milyona çata bilər.

MÜZAKİRƏ EDİN

Davamlı inkişaf məqsədləri verilən suallara necə cavab verir və onlar planetimiz üçün təhlükələrin azaldılmasına necə xidmət edir.

- ▶ Bu proseslərin əksinə biz nə edirik?
- ▶ Biz yaşamaq uğrunda mübarizə aparıb Yer kürəsinin qalmış şəklini qoruyub saxlamağa çalışırıq mı (ilkin şəklinə qayıda bilməyəcəyimiz bir faktır)?
- ▶ Biz yoxsul insanların güzəranını yaxşılaşdırmaq üçün mübarizə aparırıq mı?
- ▶ Bir insanın xoşbəxtliyini başqasının bədbəxtliyi üzərində qurmamağa çalışırıq mı?
- ▶ Hansı davamlı inkişaf məqsədini daha vacib hesab edirsiniz?
- ▶ Bu məqsədlərə çatmaqda dövlət qurumları hansı rol oynayır?

Təmiz su və sanitariya hamı üçün təhlükəsiz və münasib içməli suya ümumi və bərabər çıxışın təmin edilməsi deməkdir.

Davamlı inkişaf
məqsədi 6

İqlim davamlılığına nail olmaq bütün ölkələrdə iqlimlə bağlı təhlükələrə və təbii fəlakətlərə qarşı dayanıqlılığı gücləndirəcək.

Davamlı İnkişaf
Məqsədi 13

Davamlı inkişafın birinci məqsədi yoxsulluğun aradan qaldırılmasını nəzərdə tutur.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Bir çox insanlar ətraf mühitə təsirlərini çoxdan dərk edib və iqtisadi, sosial və ekoloji problemlərin həlli üçün düzgün addımlar atmağa başlayıblar. Bilməliyik ki, hətta bizim kiçik xidmətimiz də dünyanı xilas etmək şansını xeyli artıracaq.

Aşağıdakı 5 vəziyyəti bölüşdürün və suallara cavab verin:

- ▶ Konkret vəziyyət davamlı inkişafın hansı məqsədinə dəstək verir?
- ▶ Vəziyyətdə müzakirə olunan məsələ ilə bağlı qərar sizin üçün nə dərəcədə real və məqbuldur?
- ▶ Bu vəziyyəti regional, dövlət və qlobal baxımdan nəzərdən keçirin;
- ▶ Bölgənizdə/ölkənizdə oxşar ideyanı həyata keçirmək istərdinizmi? Nə üçün?
- ▶ Davamlı İnkişaf Məqsədlərinə nail olmaq üçün nə edə bilərsiniz?
- ▶ Bənzər hərəkətləri dövlət qurumları olmadan həyata keçirmək nə dərəcədə mümkündür?

VƏZİYYƏT 1

Banqladeşdə “Qramin Bank”

Banqladeş kimi ölkədə kasıblara kredit verən bankın olması çox maraqlı

və qərribə haldır. “Qramin Bank” Məhəmməd Yunusun təsis etdiyi mikromaliyyə təşkilatıdır və çox yoxsul əhaliyə kiçik kreditlər (mikrokreditlər) verir.

2006-cı ildə Məhəmməd Yunus Nobel Sülh Mükafatına layiq görüldü. 1976-cı ildə Yunus tərəfindən hazırlanmış Qramin modeli, Qramin bank menecerləri ilə müntəzəm olaraq görüşən beş potensial borcalan qrupuna əsaslanır. Bir qayda olaraq, beş potensial borcalandan ikisinə kredit verilir və ilk iki borcalan sınaq müddətindən sonra ödəmə şərtlərinə cavab verərsə, o zaman qrupun qalan hissəsinə kredit veriləcəkdir.

Qramin 1983-cü ildə baş ofisi Banqladeşin Dəkkə şəhərində yerləşən müstəqil bank oldu. Onun ölkədə 2200-dən çox filialı var. Qramin modeli yoxsul əhaliyə kömək etmək üçün effektiv vasitəni simvolik əks etdirir. Maraqlıdır ki, Qramin krediti alanların 97%-dən çoxu qadınlar olub.

Bütün bunlardan başqa qeyd etmək lazımdır ki, varlığını kasıbdan guya fərqləndirən “kapitala əlçatma” yoxsulluğun qarşısını almaq üçün yetərli deyil, məhz buna görə də mikromaliyyə əleyhdarları hətta mikrokrediti “ölüm tələsi” də adlandırırdılar. Belə bir qiymətləndirmə mikromaliyyə sənayesinə acı dərs verdi və ona özünütənqid, ehtiyatlılıq və məsuliyyət üçün təkan verdi. Bu gün isə Məhəmməd Yunusun adı ilə bağlı olan mikromaliyyə həssas sosial təbəqələrin maliyyə inteqrasiyasına və inklüziv iqtisadi artımın stimullaşdırılmasına müsbət töhfə verə bilər.

VƏZİYYƏT 2

1 dekabr - Kosta-Rikada Ordunun ləğvi günü

Ordu quruda döyüş əməliyyatları üçün təchiz edilmiş mütəşəkkil hərbi qüvvə hesab olunur. Hər bir ölkənin, lazım gəldikdə, öz suverenliyini və ərazisini qorumaq üçün öz ordusu və ya hərbi gücü var. Bununla belə, Kosta Rikada ordunun olmamasının 4 səbəbi var:

- **Sülh hamı üçün** – Kosta Rikanın hərbi qüvvələrinin ləğvi haqqında məlumat 1949-cu ildə ölkə konstitusiyasına daxil edilmişdir. Kosta Rikanın keçmiş prezidenti və Nobel Sülh Mükafatı laureatının dediyi

kimi: “Münaqişələrin hərbi yolla həlli son, sonuncu vasitə olmalıdır... Burada (Kosta-Rikada) münaqişələr danışıqlar masası arxasında həll olunur”.

- ▶ Tarixi hərbi vəziyyət – Kosta Rikada XIX əsrə qədər sülh hökm sürürdü. Təxminən 1840-1860-cı illər arasında Kosta Rika uzun və qanlı vətəndaş müharibəsində iştirak etdi. Bundan sonra o, nəhayət müstəqilliyini elan etdi.
- ▶ Böyük qərar, böyük dəyişiklik – demək olar ki, 75 il əvvəl ölkənin o vaxtkı prezidenti ordunu ləğv etmək qərarına gələndə Kosta-Rika mühüm bir qərar verdi.
- ▶ Daha çox təhsil və daha yaxşı sosial təminat – ordunun mövcud olduğu dövrdə ölkə silah və lazımi hərbi təchizata pul xərcləyirdisə, indi bu vəsaitlər təhsil və mədəni inkişafa yönəldilib. Kosta Rikada dekabrın 1-i ordunun ləğvi günü kimi qeyd olunur.

VƏZİYYƏT 3

Qabonda meşənin əhəmiyyəti

Qabon uzun illərdir ki, öz xalqının mənafeyi naminə ekoloji siyasət aparır. Ölkənin meşə təsərrüfatı qanunları antropogen təsirin azaldılmasına (ağacların kəsilməsi ilə paralel olaraq onun bərpaı üçün lazımi vaxt ayrılmasına) yönəlib.

1996-cı ildə qəbul edilən ilk meşə siyasəti ilə Qabon meşə sektorunun iqtisadi və sosial inkişafa töhfəsini artırmağa çalışdı. Ölkənin konstitusiyası təbii mühitin mühafizəsini dövlətin əsas prinsipi kimi nəzərdə tutur. O, ictimai sərvətlərin, torpaqdan istifadənin, meşə təsərrüfatının, mədənlərin və yaşayış mühitinin idarə edilməsi üçün əsas qaydaları müəyyən edir.

2001-ci ildə qəbul edilmiş Meşə Məcəlləsinin əsas məqsədləri bunlardır: meşələrin davamlı inkişafı, Qabonun ağac emalı sektorunun sənayeləşdirilməsi, təbii ehtiyatların davamlı mühafizəsi və yerli maraqlı tərəflərin Qabonun təbii ehtiyatlarının idarə edilməsinə daha çox cəlb

edilməsi.

İslandiya və geotermal enerji

XX əsrin əvvəllərində İslandiya Avropanın ən kasıb ölkələrindən biri idi, əhalisi elektrik enerjisi üçün idxal olunan kömür və yerli torfun təhlükəli və çirkləndirici qarışığından istifadə edirdi. Lakin sonradan ada ölkəsi geotermal enerji sayəsində əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qaldı.

Bu gün İslandiyanın elektrik enerjisinin demək olar ki, 100%-i bərpa olunan mənbələrdən əldə edilir. Son on ildə İslandiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramı (UNEP) ilə Şərqi Afrikada oxşar enerji inqilabı yaratmaq üçün işləyir. İslandiyada 200-dən çox vulkan və çoxlu sayda isti bulaqlar var ki, bu da ölkəyə aktiv şəkildə mövcud ehtiyatları lazımi enerjiyə çevirməyə imkan verir. Şərqi Afrika ölkələri oxşar resurslara malik ölkələr arasında irəlidədir. Təyin edilib ki, əgər Şərqi Afrika geotermal enerjiden istifadə edə bilsə, 20 gigavat elektrik enerjisi istehsal edəcək, halbuki 2018-ci ildə əhalinin 89 faizinin elektrik enerjisinə əli çatmırdı və bu da Afrikanın bu hissəsində əhəmiyyətli fərq yaradır. İslandiyanın 2010-cu ildə Şərqi Afrikaya yardım təşəbbüsü Eritreya, Efiopiya, Keniya, Ruanda, Tanzaniya və Uqandaya sərmayə qoymaq məqsədini daşıyırdı. Eləcə də BMT Universitetinin Geotermal Təlim Proqramı İslandiyada da həyata keçirilir. 1979-2016-cı illər arasında proqramda iştirak edən dinləyicilərin təxminən 39%-i 17 Afrika ölkəsindən gəlir. Bu, proqramın regionun potensialının artırılmasına mühüm töhfə verdiyini göstərir.

VƏZİYYƏT 4

Frayburq - gələcəyin şəhəri*

Almaniyada dünyanın ən həyat qabiliyyətli, mütərəqqi və dayanıqlı şəhərlərindən biri - Frayburq etiraz aksiyası ilə belə bir şəhərə çevrilib. Şəhər əhalisinin fəallığı şəhərdə davam edən tikintiləri dayandırdı və Frayburqu alternativ düşüncə mərkəzinə çevirdi.

- 1994 il – dünyanın ilk enerji üstəgəl evi Frayburqda tikildi.
- 2002 il – Davamlı İnkişaf üçün “Dubay - beynəlxalq ən yaxşı təcrübə uğrunda” mükafatını qazandı.

* Frayburq, mənbə: <https://bit.ly/3XleAgD>

- ▶ 2010 – ətraf mühitin mühafizəsi səylərinə görə milli mükafat qazandı.
- ▶ 2012 – Almaniyanın Davamlı İnkişaf Mükafatını aldı.
- ▶ 2017 – New Town Hall dünyada istehlak etdiyindən daha çox enerji istehsal edən ilk ictimai binadır.
- ▶ Frayburqa gələn turistlərin və orada yaşayanların fikrincə: “400 kilometrlik velosiped yolu şəhəri velosipedçilər üçün cənnət edir və Frayburqun istənilən yerində yaşamaq - dağları və meşələri görmək deməkdir”.

Frayburqda Almaniyanın ilk günəş enerjisi ilə işləyən futbol stadionu yerləşir və 1993-cü ildə tribunaların damlarında günəş panelləri quraşdırıldıqdan sonra, ildə 250 000 kilovat/saat enerji istehsal edir. Frayburqda istehlakçılara təklif olunan məhsulların çoxu üzvi məhsullardır, çünki şəhər üzvi əkinçiliyi təşviq edən Almaniyanın Bio-Städte kollektivinin üzvüdür. Bu və bir çox maraqlı faktlar Frayburq şəhərini gələcəyin şəhəri edir.

VƏZİYYƏT 5

Kalundborq sənaye simbiozu

Danimarkada, sənaye prosesində tullantıların mənimsənilməsini və istifadəsini maksimum dərəcədə artırmaq üçün sənayelər arasında əməkdaşlığa əsaslanan Kalundborq Sənaye Simbiozu (bir sənayedə məhsul tullantılarının bir və ya bir neçə digər sənayedə istifadə olunan resurs çevrilməsi prosesi) layihəsi xüsusilə Avropa İttifaqı ictimaiyyətinin diqqətini cəlb etdi və ətraf mühitlə bağlı fəaliyyətlərə görə bir sıra mükafatlar verildi.

Sözügedən simbioz dörd sənaye obyektini (elektrik stansiyası, neft emalı zavodu, gips karton lövhələri zavodu və biotexnologiya fabriki) və yerli bələdiyyəni birləşdirir. Sənaye simbiozu əməkdaşlığının ən mühüm nailiyyətləri aşağıdakılardır:

- ▶ Kükürd dioksid (SO₂) və karbon dioksid (CO₂) emissiyalarının

- azaldılması və çirkab sularının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması ilə ətraf mühitə təsirin azaldılması;
- ▶ Kül, kükürd, bioloji şlam və gips kimi tullantılar istehsal xammalına çevrilib;
- ▶ Enerji, kömür, neft və su istehlakı əhəmiyyətli dərəcədə azalıb.

Ətraf mühitə cüzi də olsa mənfi təsir göstərməyən inkişafa doğru mükəmməl dayanıqlı addım yoxdur, lakin yaşayış mühitimizi yaxşılığa doğru dəyişmək və onu “nəslə kəsilməkdən” xilas etmək istəyi bizi mütləq müsbət nəticə verəcək addımlar atmağa sövq edir. İrəli atılan hər bir addım əhəmiyyətli şəkildə bizim və gələcək nəsillər üçün faydalı olacaq real nəticələr verə bilər. Bugünkü missiyamız daha yaxşı gələcək üçün hərəkət etməkdir.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Davamlı İnkişaf Məqsədləri - icmal <https://bit.ly/3I7Siav>
- ▶ Davamlı İnkişaf Məqsədləri <https://bit.ly/3RMzhGV>
- ▶ Davamlı inkişaf və onun aspektləri <https://bit.ly/3HqO4SI>

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

Aşağıda verilən məqaləni oxuyun. Sizcə:

- ▶ Belə bir ağır işləri yerinə yetirmək üçün sıradı vətəndaşların nə kimi motivasiyası var idi?
- ▶ Paytaxtın bələdiyyəsi necə hərəkət edirdi?
- ▶ Vətəndaşlar hansı yolla başa düşdülər ki, onların köməkləri lazımdır?
- ▶ Erkən ismarıclar sistemi işlədimi? Erkən ismarıç halında hadisələr necə cərəyan edirdi?
- ▶ Könüllülərin fəaliyyətinin təşkili necə baş verirdi?

Birlikdə dayanmaq nümunəsi

Məcrasından çıxan Vere çayı 2015-ci ildə minlərlə gənci bir araya gətirdi. Ağır və təhlükəli işə baxmayaraq, ilk öncə onlar iyunun 13-də gecə saatlarında 23 nəfərin həyatına son qoyan, 200-dən çox ailəyə və 1000-dən çox insana zərər yetirən, zoo-parkda heyvanları məhv edən təbii fəlakət nəticələrinə xaos, düşüncəsizlikdən qoşuldular.

Fəlakət zonasında çalışan gənclər deyirlər ki, fəlakət könüllülərin birliyinin ən yaxşı nümunəsinə çevrildi. Onların sözlərinə görə, bu, dövlətin və vətəndaş cəmiyyətinin birlikdə dayanmasının misilsiz bir nümunəsi oldu.

Könüllülərin həmrəyliyi həqiqi vətəndaş hərəkətinə çevrildi. O günlərdə Tbilisi küçələrində dizinə qədər palçıq bulaşmış çoxlu gəncləri görmək olardı. Vətəndaşların bir hissəsi fəlakət zonasında fiziki çalışdırsa, digər hissəsi onları qida və su ilə təmin edirdi.

Vətəndaşların bir hissəsi bələdiyyənin çağırışlarına səs verdi, digər hissəsi isə sosial şəbəkələrdən xəbər tutdu və dərhal könüllüləri səfərbər etməyə başladı. Belə adlanan humanitar əşyaların qəbul məntəqəsi də yaradıldı. “Sosial şəbəkələrdən camaatın ehtiyacı olduğunu bildirdim, onlar yardım istəyirdilər və mən də qoşulmağa qərar verdim. Bu mənim şəhərimdir, sənin şəhərimdir və sənin olanın uğrunda mübarizə aparmalısan. Bura gələndə, ilk 5-10 dəqiqə şoka düşdüm, çünki belə bir hadisəni təsəvvür edə bilməzdim. Əvvəlcədən nə edəcəyimi bilmirdim. Sonra yavaş-yavaş insanların sayı çoxaldı və birgə səylərimizlə iş başladıq”.

- Vətəndaşların bir hissəsi bələdiyyənin çağırışlarına səs verdi, digər hissəsi isə sosial şəbəkələrdən xəbər tutdu və dərhal könüllüləri səfərbər etməyə başladı. Belə adlanan humanitar əşyaların qəbul məntəqəsi də yaradıldı. “Sosial şəbəkələrdən camaatın ehtiyacı olduğunu bilirdim, onlar yardım istəyirdilər və mən də qoşulmağa qərar verdim. Bu mənim şəhərimdir, sənin şəhərimdir və sənin olanın uğrunda mübarizə aparmalısan. Bura gələndə, ilk 5-10 dəqiqə şoka düşdüm, çünki belə bir hadisəni təsəvvür edə bilməzdim. Əvvəlcədən nə edəcəyimi bilmirdim. Sonra yavaş-yavaş insanların sayı çoxaldı və birgə söylərimizlə işə başladıq”.
- “Məni qızların könüllülər qrupuna yazdılar və tirləri daşımaqda köməklik edirdim. Həmin anda qız olduğunu və fiziki gücünün çata bilmədiyini düşünmürsən. Biz, qızlar çox ağır tirlər də daşıya bilərik. Bizimlə birlikdə xarici ölkə vətəndaşları da işləyirdilər və onlar gələndə, biz onları alqışlarla qarşılayırdıq”.
- Facebook-da minlərlə insanın birləşdiyi “13 iyun” adlı xüsusi səhifə yaradıldı. Onda sistemli olaraq fəlakətdən zərər çəkmişlər haqqında məlumat yayımlanırdı. Qəbul məntəqəsi açılmışdı və burada yardım istəyənlərə paltar, yorğanlar və qida paylanılırdı. Könüllülərin sayı gözlənilən sayı aşmışdı.
- Tbilisi bələdiyyəsinin rəsmi internet səhifəsində oxuyuruq: Tbilisi bələdiyyəsinin müvafiq xidmətləri fəlakət nəticələrinin qarşısını almaq üçün aktiv çalışırdılar. Əlavə qüvvəni səfərbər etmək lazım gəlsəydi, Tbilisi bələdiyyəsi dərhal əhaliyə bu barədə məlumat verərdi.
- Mənbə: Azadlıq radiosu;

Biz hər gün könüllülərin gördükləri xeyirxah işləri görürük. O cümlədən tərəfinizdən yerinə yetirilən işləri də. Amma fəvqəladə hallarda könüllülərin cəlb olunması üçün xüsusi qaydalar mövcuddur (işin çətinliyi və riskləri nəzərə alınaraq).

Fövqəladə vəziyyət – yanğın, daşqın, zəlzələ, sürüşmə, kimyəvi qəzalar – gözlənilmədən istənilən vaxt və istənilən yerdə baş verə bilər.

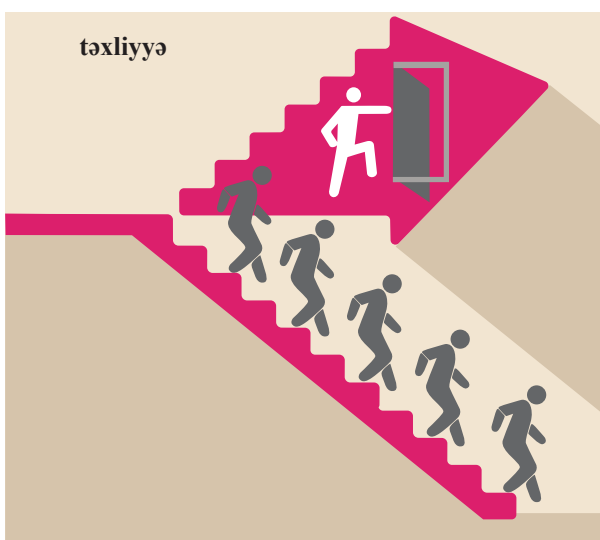
Fövqəladə vəziyyətlər həm ayrı-ayrı vətəndaşların, eləcə də yaşayış məntəqələri və şəhərlərin təhlükəsizliyi və inkişafı üçün təhlükə yaradır.

Fəlakətlərin nəticələri əhəlinin təhlükəsiz davranış qaydaları haqqında yaxşı maarifləndirildiyi halda azalır. Gözlənilən riskləri və onlara reaksiyanın göstərilməsi qaydalarını, eləcə də yanğın-xilasetmə xidməti ilə hansı forma ilə, fəvqəladə vəziyyətlərin idarəetmə departamenti və digər təşkilatlarla əməkdaşlıq etməyi bilmək lazımdır.

Fövqəladə vəziyyət

– insanların məişət həyatının normal şərtlərini pozan bir vəziyyət. Bu vəziyyət insan həyatı, sağlamlığı üçün açıq şəkildə təhlükə yarada və ətraf mühitə və ya əmlaka çox ziyan yetirə bilər.

Fövqəladə hallar zamanı 3 ən çox yayılmış məsləhətlər!

Fövqəladə hallar zamanı təhlükəsiz davranış qaydalarının ən çox yayılmış qaydalarını təklif edirik. Hər bir halda həyat və sağlamlığın qorunub saxlanılması üçün fərqli davranmaq lazımdır. Amma bu davranışın ümumi cəhətləridir:

- ▶ Sakitliyi qoruyub saxlamaq;
- ▶ Zərurət halında, binanı tərk etməyə (təxliyyəyə) hazır olmaq;
- ▶ Evi dərhal tərk edəndə lazımi əşyalarla (fənər, fit, pləş, rezin çəkmələr, içməli ilə şüşə, çubuq və s.) çantanızı götürməlisiniz, sənədlərinizi elə yerdə saxlamalısınız ki, lazım gəldiyində dərhal tapıb götürə bilərsiniz.

Ehtiyat çantası

Yanğın zamanı təhlükəsiz davranış qaydaları

Yanğın yerini tərk edin.	Təhlükəsiz yerə çıxarın.	Fövqəladə signalı qoşun.	Qapı-pəncərəni bağlayın.
Liftdən istifadə etməyin.	Alovun mənbəyi azdırsa, özünüz söndürün.	Alovun mənbəyi azdırsa, özünüz söndürün.	Yanğın Yanğın haqqında məlumat çatdırın.
Təxliyyə mümkün deyilsə Lazım gəldiyi halda, pəncərəni sındırın, yanğın olduğunu qışqırın	Dayanın Əyilin Yuvarlanın	Yanğın yerini tərk edin. İzdihamlı yerə sürünün.	
Təhlükəsiz yerə gedin.	Kiminsə olmadığını yoxlayın.	Binadan ən azı 30 m aralanın.	Binada yanğın yerinə qayıtmayın.

Daşqın zamanı təhlükəsiz davranış

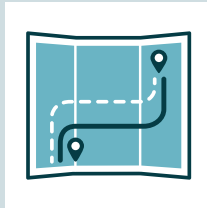
Daşqına qədər

Yeni xəbərləri
gözləyin

Qidanı, suyu,
səpədləri,
fənəri,
dərmanları
hazır saxlayın

Təxliyyə planını
bilin

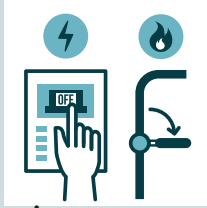

Pilləkənə su
basmamış gedin

Daşqın sıx olan
yerdə pilləkən,
kəndir, qum
kisələrinin
tədarükünü
görün

Daşqın zamanı

İşıqı və qazı
söndürün

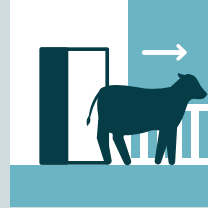
Daşqın
zonasında
piyada/
avtomobillə
hərəkət etməyin

Yüksəkliklərə
gedin

Təxliyyə
göstərişinə
riayət edin.

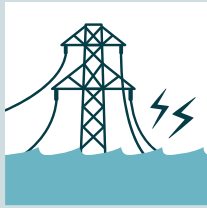

Ev quşlarını və
heyvanlarını
təhlükəsiz yerə
aparin

Daşqından sonra

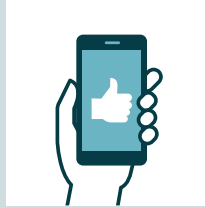
Suyun səviyyəsi
artanda,
təhlükəsiz
olduğu halda,
maşından düşsün

Elektrik
dirəklərindən
uzaqlaşın

Təhlükəsiz olduğu
elan edilməyəncə
qədər evə
qayıtmayın

Ailə üzvləri ilə
əlaqə saxlayın

Evə qayıdandan kimi,
əşyaların hamısını
dezinfeksiya edin

Zəlzələ zamanı təhlükəsiz davranış qaydaları

Panikaya düşmə

Əyil

Daldalan

Bərk yapış

Əllərinizlə və ya hər hansı bir əşya ilə örtün

Elektrik enerjisini, qazı söndürün

Alovu söndürün

Çıxışı tapın

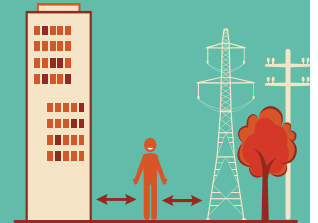
Pəncərələrdən uzaqlaşın, liftdən, pilləkənlərdən istifadə etməyin

Yüksəkliyə tərəf qaçın

Ehtiyatlı olun, daşlar var!

İşıq dirəklərinə, kablərlərə və binalara yaxınlaşmayın

Qonşuya yardım edin

Təhlükəsiz yerə çıxın

Təcili yardım göstərin

Məlumat alın

Fövqəladə halların idarəetməsində yerli özünüidarəetmənin rolu və erkən ismarıclar sistemi

Daşqın, yanğın, zəlzələ, sürüşmə, quraqlıq və digər hallar nəticəsində yerli əhali mühüm təhlükə ilə qarşılaşa bilər, buna görə də fövqəladə vəziyyətlərdən insanları, mühiti və əmlakı qorumaq üçün mütləq mərkəzi və yerli orqanlarla sıx əməkdaşlıq etmək və gözlənilən, mövcud təhlükələrə dərhal reaksiya vermək lazımdır.

Mülki təhlükəsizliyi müdafiə etmək üçün Gürcüstanda **milli sistem** – vahid şəbəkə fəaliyyət göstərir. Sistem mərkəzi hakimiyyəti və bələdiyyə orqanlarını birləşdirir.

Eləcə də Gürcüstanda Fövqəladə Halların İdarəetmə Xidməti mövcuddur (Daxili İşlər Nazirliyinin departamenti) və fövqəladə halların qarşısının alınmasını, bunlara reaksiyanın göstərilməsini və bərpa işlərinin təşkilini təmin edir. Lazım gəldiyi halda, fövqəladə ştab yaradılır.

Fövqəladə hallar və təbii fəlakətlərə reaksiya zamanı yerli hakimiyyətin rolu vacibdir. Bələdiyyədə fövqəladə vəziyyət yaranarsa, bələdiyyə orqanları, həm də Fövqəladə Halların İdarəetmə Xidmətinin yanğın-xilasetmə bölmələri yerli səviyyədə hərəkət etməlidirlər.

Eləcə də fövqəladə vəziyyətlər idarəsinin yerli operativ mərkəzi yarana bilər ki, buna da bələdiyyə orqanının nümayəndələri daxildirlər. Yerli operativ mərkəzin fəaliyyətinə bələdiyyə başçısı və ya onun səlahiyyətli şəxsi rəhbərlik edir.

Fövqəladə hallara reaksiyanın göstərilməsi – insan həyatı və sağlamlığının, ətraf mühit və əmlakın müdafiəsi məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər, o cümlədən yanğının söndürülməsi, xilasetmə işləri, əmlakın qorunması və s.

Xilasetmə işləri – məqsədi fövqəladə vəziyyət nəticəsində zərər çəkmiş və ya itkin düşmüş insanların axtarışı və xilas, eləcə də təhlükəli yerdən insanın çıxarılması olan hərəkət.

Fövqəladə vəziyyət haqqında xəbərdarlıq – fövqəladə vəziyyətin və ya onun təhlükəsi haqqında müvafiq orqanlar və əhali üçün xəbərdarlıq.

Fövqəladə halların idarəetməsi və əhəlinin qorunması üçün **erkən bildirişlər sistemləri** çox vacibdir. Bunlar da vətəndaşları gözlənilən daşqınlar və başqa fəlakət hadisələri haqqında əvvəlcədən xəbərdar etməyə imkan verir.

Həssas – kimi isə/nəyi isə incitmək, kimə/nəyə isə təsir etmək/zərər yetirmək asandır.

ERKƏN BİLDİRİŞ SİSTEMLƏRİ

Sistemli olaraq fəlakət yetişənə qədər müvafiq və vaxtli məlumatı çatdırır ki, məlumatlı qərarları qəbul edə və hərəkət edə bilək.

Erkən bildirişlər sisteminin 4 əsas elementi mövcuddur ki, sistemin nailiyyəti də bunların effektiv fəaliyyətindən asılıdır:

- ▶ **Risk haqqında bilik** - risklər haqqında təməli məlumat (təhlükələr, həssaslıq) verir və bu səviyyədə prioritetləri müəyyənləşdirir;
- ▶ **Monitoring** – məntiqi ardıcıl hərəkətlərdir, bunların vasitəsilə də risklər və həssaslıq zamanı dəyişikliyi öyrənirik;

- ▶ **Reaksiya göstərmək bacarığı** – hər bir səviyyədə imkan verir ki, aşkar və elan ediləndən sonra riski azalda bilək. Təbii fəlakətlər mövsümü yetişənə qədər orta fəaliyyətləri, təxliyyəni və sairəni əhatə edə bilər ki, bu da bildiriş vaxtından asılıdır;
- ▶ **Bildirişlər kommunikasiyası** - onun məqsədi ehtiyacı olanlar və bilməyə hazır olanlar üçün məlumat monitorinqinin əməli bildirişə çevrilməsidir.

Hər dörd element qarşılıqlı əlaqədardır və müvafiq olaraq, hər hansı birinin nailiyyətsizliyi bütün sistemin nailiyyətsizliyinə səbəb ola bilər.

Gürcüstanda erkən bildirişlər sisteminin tətbiqi və inkişafı üçün aktiv addımlar atılır. Məsələn, daşqın halında erkən bildirişlər sistemi bir neçə gün öncə gözlənilən risklər haqqında məlumat verir və lazım gəldiyində, xalqı çıxarmaq imkanı verir.

BU, MARAQLIDIR

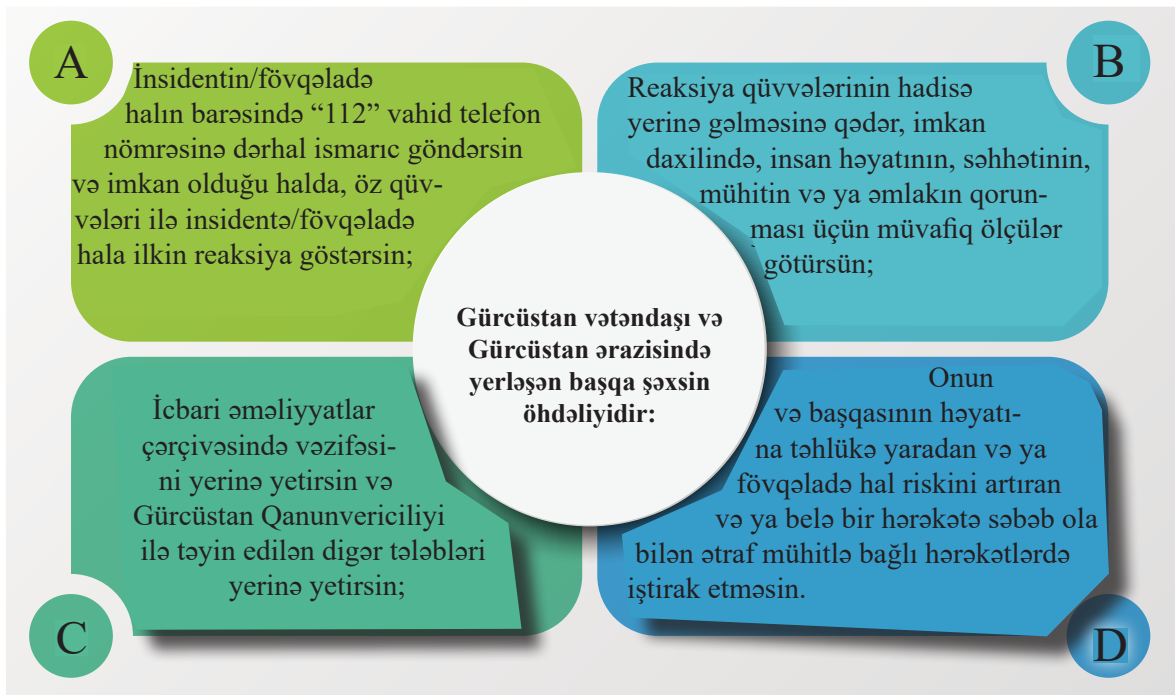
Avropa ölkələrində səsli sirenalardan aktiv istifadə edirlər və heç bir yaşayış məntəqəsi bildiriş xaricində qalmır. Bildiriş sistemi **Avstriya və Fransanın** bütün ərazisində fəaliyyət göstərir. Fransada elektron və ya elektro-mexaniki sirenalar ayda bir dəfə sınaqdan keçirilir.

İsveçrənin güclü mülki mühafizə sirenalar şəbəkəsi var və bu da əhəlinin 99%-ni xəbərdar edə bilər. Eləcə də bəndlərə yaxın yerləşdirilən sirenalar sistemi mövcuddur.

ABŞ-da isə mobil rabitə operatorları gözlənilən fəlakət halında signalı qəbul edirlər və qanunla onlar əhaliyə məlumatı operativ şəkildə çatdırmalıdır.

27. FÖVQƏLADƏ HALLAR ZAMANI TƏHLÜKƏSİZ DAVRANIŞ QAYDALARI

Fövqəladə hallar zamanı vətəndaşların müəyyən öhdəlikləri var və onlar həm
fövqəladə halların qarşısını almaq, eləcə də onlara reaksiya göstərmək və
fövqəladə halın növbəti proseslərində iştirak edə bilirlər.

- ▶ Fövqəladə hallar zamanı sağlamlıq vəziyyəti könüllülük fəaliyyətinə imkan verən yetkin yaşında olan şəxs könüllü ola bilər;
- ▶ Öz bilik və bacarıqlarından istifadə edərək, cəmiyyətin xeyrinə işi könüllü olaraq həyata keçirməyə hazır olan.

Könüllü Milli Könüllülər Siyahısında qeydiyyatdan keçməlidir, Milli Könüllülər Siyahısında olmayan şəxs isə fəvqəladə hala reaksiyanı həyata keçirdikdə, yalnız köməkçi funksiyaları yerinə yetirmək üçün buraxılacaq. Fövqəladə halların idarəetmə xidməti könüllülərin hazırlığını təmin edir.

MÜZAKİRƏ EDİN

- ▶ Nə üçün könüllü olmağı vacib hesab edirsiniz?
- ▶ Vətəndaş hərəkəti və dövlətlə bir yerdə olmaqla mühüm işin görüldüyü halı xatırlayın;
- ▶ Fövqəladə hallar zamanı könüllü kim ola bilər?

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Yanğın təhlükəsizliyi qaydaları <https://bit.ly/3xuw19I>
- ▶ Yanğın təhlükəsizliyi təlim videosu <https://bit.ly/3xzXcjd>
- ▶ Daşqınlarla necə mübarizə aparmaq olar <https://bit.ly/413NWBE>
- ▶ Zəlzələ <https://bit.ly/3Sh7WwI>
- ▶ Zəlzələ zamanı təhlükəsizlik qaydaları <https://bit.ly/3IwwnD1>

ÖZÜNÜQİYMƏTLƏNDİRMƏ RUBRİKASI

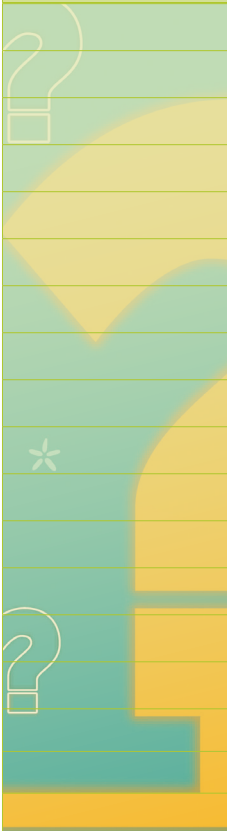
Kompleks tapşırıq başa çatdıqdan sonra, zəhmət olmasa, nəticələrinizi özünüz qiymətləndirin!

Aşağıdaki suallara cevap verin:

1. Kompleks tapşırıq üzərində iş prosesinin necə getdiyini təsvir edin;
2. Kompleks tapşırıq vasitəsilə hansı məsələ ilə bağlı biliklərinizi nümayiş etdirdiyinizi izah edin? Yaradılan tapşırığın sizin və ya cəmiyyət üçün nəyə görə faydalı olduğunu düşünürsünüz?
3. Kompleks tapşırıq üzərində iş prosesini necə qiymətləndirərdiniz?
4. Öyrənilən məsələ ilə bağlı biliklərinizi hansı təsvirin daha yaxşı əks etdirdiyini qiymətləndirin (cavabı əsaslandırın):
 - ▶ öyrənilən məsələ ilə bağlı heç bir məlumatım yoxdur;
 - ▶ öyrənilən məsələ ilə bağlı yalnız bir, nizamsız/qarışıq assosiasiyam/təsəvvürüm var;
 - ▶ öyrənilən məsələ ilə bağlı yalnız bir neçə, bir-biri ilə əlaqəsiz, systemsiz assosiasiyam/təsəvvürüm var.
 - ▶ Bacarıram:
 - ✓ öyrənilən məsələ ilə bağlı fakt və hadisələri tənqidi və qarşılıqlı əlaqədə dərk etməyi və təhlil etməyi;
 - ✓ öyrənilən məsələ ilə bağlı məlumatları digər məsələlərlə əlaqələndirməyi.

5. Kompleks tapşırıq üzərində iş prosesində əldə edilmiş bilikləri cədvəldə verilmiş anlayış və alt anlayışlarla əlaqələndirin. Cavabınızı əsaslandırın. Cədvəli bir vərəqə köçürün və cədvəlin birinci sütununda qeydlər aparın.

Davamlı inkişaf		
Altanlayışlar		
	Yoxsulluğun aradan qaldırılması	Davamlı inkişafın məqsədləri
	Sıfır aclıq	
	Sağlam həyat və firavanlıq	
	Keyfiyyətli təhsil	
	Gender bərabərliyi	
	Təmiz su və sanitariya	
	Əlçatan və dayanıqlı enerji	
	Layiqli iş, iqtisadi inkişaf	
	Dəyərli iş və iqtisadi artım	
	Sənaye, innovasiya və infrastruktur	
	Azaldılmış bərabərsizlik	
	Davamlı şəhərlər və qəsəbələr	
	Davamlı istifadə və istehsal	
	İqlim dəyişikliyinə qarşı əməllər	
	Okean və dəniz resursları	
	Dünya ekosistemləri	
	Sülh, ədalət və güclü qurumlar	
	Məqsədlərin əldə edilməsi üçün tərəfdaşlıq	

KOMPLEKS TAPŞIRIQ

Kompleks tapşırığın şərti

“Zamanı qabaqlayan insan” (səh. 145-148) mənbəsi ilə tanış olun. Təsəvvür edin ki, siz icmanızdakı seçicilərin cəmiyyətdəki ictimai problemlərin həllində iştirakının vacibliyi haqqında məlumatlılığı/qavrayışlarını araşdırırsınız.

Xəyali (siz həm müsahibə verən, həm də respondentsiniz) müsahibə transkriptini (müsahibənin və ya fokus qrupunun audioyazısının kağıza köçürülməsi (“deşifrəsi”) nəticəsində əldə edilmiş mətn) hazırlayın.

Tövsiyə: Tapşırığın üzərində həm fərdi, həm də cütlük yoldaşı ilə işləyə bilərsiniz. Tapşırığı cütlük yoldaşınızla birlikdə video şəklində təqdim edə bilərsiniz.

İşinizdə/işin təqdimatında xüsusilə göstərməlisiniz:

- ▶ Qəsəbədə hansı problemlər var? Bu problemlər nə dərəcədə vacibdir və onlara nə səbəb olur?
- ▶ Özünüidarəetmə seçkilərində iştirak və mövcud problemlərin həllində iştirakın digər formaları nə dərəcədə effektivdir?

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Şəhər şurasının namizədlərinin proqramları

Tam 2 il sonra (bəziləri hətta daha tez də ola bilər) seçici olacaqsınız. Seçkilərdə iştirak etmək sadəcə vacib konstitusiyə hüququ deyil - bu, öz hərəkətləriniz üçün siyasi məsuliyyəti nəzərdə tutan əlamətdar haldır. Biz seçkiyə getməsək, taleyimizi başqaları - seçkiyə gedənlər həll edəcək.

Bir şəhərin sakinləri şəhər şurasının üzvlərini seçirlər. Namizədlər öz proqramlarını təqdim etdilər.

1. “Sağlam Gürcüstan” partiyası;

2. “Ekoloji xilaskar” partiyası;

3. “Çiçəklənən şəhər” partiyası.

Namizədlərin proqram təqdimatları ilə tanış olun və suallara cavab verin:

- ▶ Yerli özünüidarəetmənin nə olduğunu yadınıza salın;
- ▶ Siz neçə yaşınızdan ölkənin idarə olunmasında iştirak edə bilərsiniz?
- ▶ Gürcüstan vətəndaşı neçə yaşından etibarən seçkilərdə iştirak edə bilər?
- ▶ Vətəndaş neçə yaşından yerli özünüidarəetmə orqanlarına seçilə bilər?
- ▶ Namizədlərin proqramlarını bir-biri ilə edin; hansı sizə tam məlumat verir?
- ▶ Hansı proqram sizin üçün maraqlıdır?
- ▶ Bunlardan hansı sizin etibarınıza səbəb olur? Nəyin əsasında?
- ▶ Nə üçün düşünürsünüz ki, namizədlər yalan vədlər vermirlər? Hansı namizədin vədinə şübhə edirsiniz?
- ▶ Hansı namizədə səs verərdiniz? Nə üçün?
- ▶ Seçilmiş namizədin proqramında xüsusilə nəyi bəyəndiniz?
- ▶ Seçdiyiniz namizədin proqramına nə əlavə edərdiniz?
- ▶ Seçmədiyiniz namizədin proqramında nəyi bəyənmədiyiniz?
- ▶ Siz könüllü kimi namizədin fəaliyyətində iştirak etmək istərdinizmi?
- ▶ Hər bir namizədə əlavə olaraq hansı sualı verərdiniz?

Seçkilər – şəxslərin (nümayəndələrin) hökumətin qanunvericilik orqanlarına seçilməsi.

- ▶ Sizcə, seçkilərə getməsəniz, həqiqətən də sevimli namizədiniz qalib gələcəkmi?
- ▶ Sizcə, namizədlərin proqramları ilə tanış olduqdan sonra, nə üçün seçkilərə getməlisiniz?
- ▶ Hansı namizəd proqramı icmanız üçün ən uyğundur?
- ▶ Hər üç namizəd proqramından çıxarışlardan istifadə edin və mövzunuz üçün ən yaxşı şəkildə işləyəcək öz namizəd proqramınızı yaradın.

Seçkiabağı kampaniya — “Sağlam Gürcüstan” partiyası

- ▶ Deputat seçildiyim halda, əsas məsələm şəhərimizdə fiziki tərbiyə və idmanın inkişafı olacaq;
- ▶ İnsanların kütləvi şəkildə idmana cəlb olunmasına şərait yaradacağıq;
- ▶ Binaların yaxınlığındakı həyətləri idman meydançasına çevirəcəyik;
- ▶ Əhalinin bütün təbəqələrini idmana cəlb edəcəyik;
- ▶ Şəhərimizin uşaqlarının sağlam böyüməsi üçün hər şeyi edəcəyik;
- ▶ Rolik, skeytbord və velosiped cığırıları salacağıq.

Seçki proqramı — “Ekoloji xilaskar” partiyası

Ekoloji xilaskar nə deməkdir? Yunan dilindən birbaşa tərcüməyə görə, ekoloji xilaskar evi qorumaq deməkdir, müvafiq olaraq “ekoloji xilaskar” proqramı müdafiə proqramıdır. Hər şeyi xilas etmək lazımdır. Bizə təmiz su, təmiz hava və təmiz əllərli olan hökumət lazımdır. Yalnız belə bir partiya şəhərimizi inkişaf etdirə bilər.

İnsanlar görülən işlərə inanırlar. Vətəndaşlarımız yalan vədlərdən beziblər. Biz dünya iqtisadi böhranını aradan qaldırmaq, insanları Aya köçürmək məsuliyyətini öz üzərimizə götürə bilmərik, amma partiyamız müəyyən bir şəhərdə nizam-intizam yaratmağa qadirdir.

“Ekoloji xilaskar” ekoloji partiyadır. Suyumuz, havamız, eləcə də media, insanların ağılı çirklənib, onlar artıq heç nəyə inanmırlar.

Alkoqol və nikotin, mənəvi nadanlıq, daha yaxşı gələcəyə inamin olmaması və özünün bir şey etmək istəyinin olmaması mənfi təsir göstərir.

Biz hər kəsin özünə inanmasına və cəmiyyətin həyatına dəstək verməsinə kömək edəcəyik. Biz birlikdə çox şeyə nail olacağıq.

Biz ekologiyayı təmizlik və nizam-intizamın yaradılması vasitəsi hesab edirik:

- ▶ siyasət sahəsində;
- ▶ sosial sahədə;
- ▶ təbiətin mühafizəsi sahəsində.

Beləliklə, **siyasət sahəsində** təklif edirik:

1. Korrupsiyanın aradan qaldırılması üçün tədbirlər görmək (dövlət məmuru yalnız layiqli "məlumatlara", vergi bəyannaməsinə və əvvəlki işindən tövsiyəyə görə işə götürülür).
1. 2. İşsizlik və cinayətlə mübarizə aparmaq üçün yeni iş yerləri yaratmaq (biz bilirik ki, cinayət yemək və iş olmayan yerdə baş verir).

Hansı iş yerləri yaradacağımızla maraqlanırsınız? Məsələn, tarixi-etnoqrafik kompleks. Qonşu şəhərdə oxşar kompleks haqqında hamınız eşitmişiniz. Nə üçün biz də eyni şeyi edə bilmirik? Biz köhnə kəndləri bərpa edə bilirik, burada insanlar işləyəcək, burada istehsal etdikləri məhsulları satacaqlar. Bundan əlavə, kompleksin bazasında gürcülərin ənənəvi bayramları, eləcə də milli azlıqların ənənəvi bayramları keçiriləcək. Əminəm ki, gənclər üçün də maraqlı olacaq, turistləri cəlb edəcəyik.

Sosial sahədə

1. Bütün vətəndaşların mədəni rifahdan istifadə imkanlarının təmin edilməsi. Bu nə deməkdir? Bizə məlum olan bir şəhərdə sirk tamaşaları təşkil olunurdu, amma biletlər baha idi. Sirk biletlərinə ailə büdcəsindən pul ayırmağa hər adamın imkanı çatmır. Biz həm uşaqlar, həm də böyüklər üçün mədəni tədbirlərə çıxışı təmin etmək üçün sponsorları cəlb edirik.
2. Gənclər üçün ictimai görüş yerinin açılması. Söhbət gənclərin mədəni istirahətindən gedir. Biz həmçinin gənclərə biznes layihələrini həyata keçirməyə kömək edəcəyik. Məsələn, biz gənclərin öz gücü ilə gənclər kafesi yaradacağıq - onlara kömək edəcəyik, maraqlı şəxsləri cəlb edəcəyik.

(Bill Qeytsin qərarda işləməyə başladığı yadımızdadır).

Gələcək gənclərindir, gənclərə yol verək!

Ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində:

1. Şəhərin ekoloji vəziyyətini mütəmadi olaraq izləyəcək ekoloji komissiya yaradacağıq;
1. Ekoloji vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün könüllü şagird və tələbələrini cəlb edəcəyik.

Rəqiblərimiz sizi yalnız öz proqramı ilə tanış edərsə, biz onu artıq həyata keçiririk:

- ▶ Sosial reklamların Respublika üzrə müsabiqəsində iştirak etdik;
 - ▶ Şəhərimizin küçələrində ekoloji nizam yaradırıq;
 - ▶ Biz dəfələrlə milli parkda könüllü aksiya keçirmişik, burada turistik zonaları zibildən təmizləmişik, ağaclar əkmişik;
 - ▶ 17 sayılı liseyin yaxınlığında da ağac əkdik;
 - ▶ 5-6-cı sinif şagirdlərinə intellektual-ictimai oyunlarda köməklik etdik.
- Bu oyunlar gənclərdə vətənpərvərlik, vəzifə, vətənə məhəbbət və hörmət hisslərini aşılayır.

Partiyamız gəncdir, mən də gəncəm, amma mənim böyük iddialarım var və onlar əsassız deyil: mən oxuyuram və gələcəkdə də oxuyacağam, idmanla məşğulam və çalışıram ki, daha çox insanı cəlb edim. Mən sağlam həyat sürürəm və ətrafımızdakı hər şeyin təmiz və sağlam olmasını istəyirəm!

Seçiqabağı kampaniya — "Çiçəklənən Gürcüstan" partiyası

Partiyanın namizədi haqqında bir qədər: İya Sixarulidze 1975-ci ildə şəhərimizdə anadan olub və onu öz evi hesab edir.

Əmindir ki, o, çiçəklənmə proqramlarının köməyi ilə şəhəri inkişaf etdirə bilər.

Sosial sahə (ən yaxın perspektiv):

- ▶ kinoteatrın bərpası;

- ▶ vərəm xəstələri üçün xəstəxanada sosial şöbənin açılması;
- ▶ avtomobil dayanacaqlarının artırılması.

Mədəniyyət sahəsi:

- ▶ milli mədəniyyətə dəstək;
- ▶ rəssamların, tətbiqi incəsənət ustalarının, ixtiraçıların sərgilərinin təşkili;
- ▶ gənc nəslin mənəvi-əxlaqi tərbiyəsinə dəstək verəcək mədəni tədbirlərin keçirilməsi;
- ▶ ölkənin aparıcı teatrlarının şəhər səhnəsində qastrol səfərlərinin təşkili.

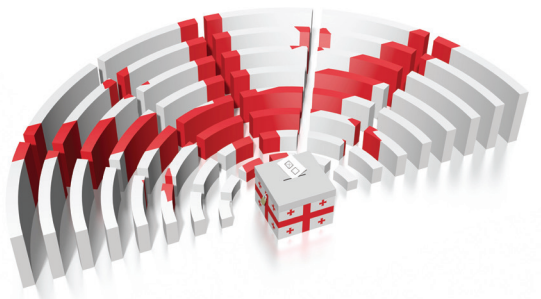
İqtisadi sahə (büdcə)

- ▶ şəhər büdcəsinin artırılması;
- ▶ turizmin inkişafı (turizm infrastrukturunun yaradılması, sosial şəbəkələrdə reklam);
- ▶ əvvəllər bağlanmış müəssisələrin bərpasına investorların cəlb edilməsi;
- ▶ qaz kəməri xidməti (işçi qüvvəsi seçimi zamanı şəhər sakinlərinə üstünlük veriləcək).

Söz veririk ki:

- ▶ varlı ilə kasıbları bərabərləşdirəcəyik;
- ▶ biz təqaüdüçülərə kömək edəcəyik;
- ▶ biz gələcəyin qayğısına qalırıq və uşaqlara spirtli içki satmayacağıq!
- ▶ biz mənzillərin əhaliyə paylanması üçün mənzil tikintisi fondunu yenidən quracağıq; biz bu gün şəhərin gələcəyini qururuq!

Seçkilər demokratik inkişaf prosesinin ən mühüm tərkib hissəsidir. Seçkilər cəmiyyətin və bütövlükdə ölkənin gələcəyini müəyyənləşdirir.

28. SİYASƏTDƏ VƏTƏNDAŞ İŞTİRAKI

Seçkilər demokratik inkişaf prosesinin ən mühüm tərkib hissəsidir. Seçkilər cəmiyyətin və bütövlükdə ölkənin gələcəyini müəyyənləşdirir.

Hər kəsin bilavasitə və ya sərbəst şəkildə seçilmiş nümayəndələr vasitəsilə ölkəsinin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ var. Hər bir insan bərabər əsaslarla öz ölkəsinin dövlət qulluğuna daxil olmaq hüququna malikdir.

Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi, Maddə 21.

Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsindən sonra dövlətlərin əksəriyyəti vətəndaş və siyasi hüquqlarını gücləndirdi. Onlar vətəndaşların dövlət həyatında geniş siyasi iştirak dairəsini müəyyən etdilər. Siyasi hüquq və azadlıqları Gürcüstan Konstitusiyasında axtarıb tapa bilərik.

Dövlətin idarə olunmasında kimlər iştirak edə bilər? Adi vətəndaş siyasətə təsir edə bilərmi?

Dövlət hakimiyyətinin mənbəyi xalqdır. Xalq hakimiyyəti öz nümayəndələri vasitəsilə, eləcə də referendumlar və birbaşa demokratiyanın digər formaları vasitəsilə həyata keçirir.

Gürcüstan Konstitusiyası, Maddə 3.

Siyasi iştirak nəyi nəzərdə tutur?

Siyasi iştirak dedikdə, siyasi sistemin adi iştirakçılarının dövlət siyasətinə təsir göstərdiyi/təsir etməyə çalışdığı hərəkətlər birliyinə deyilir.

Siyasi iştiraka daxildir:

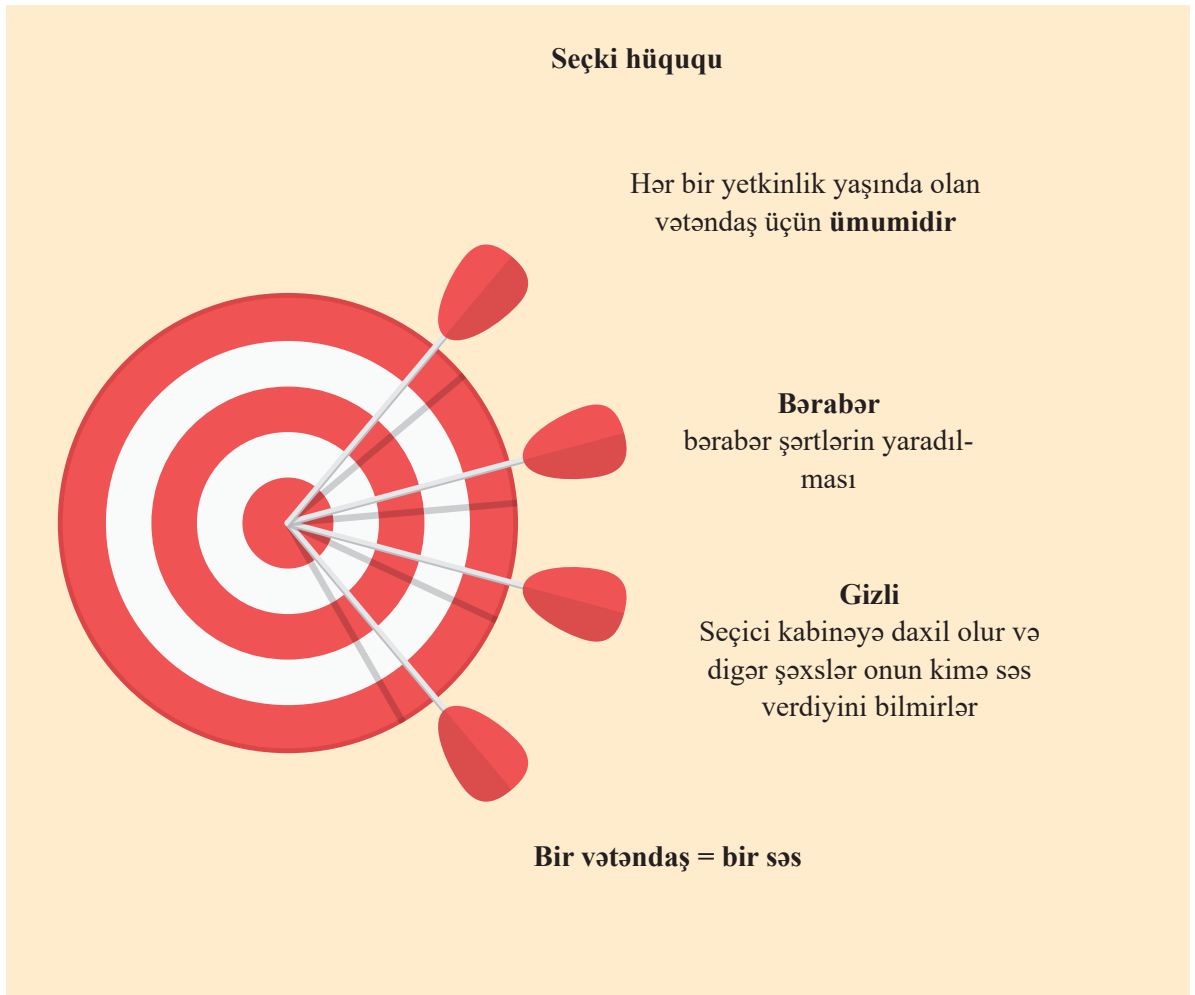
- ▶ seçkilərdə iştirak;
- ▶ vətəndaşların dövlət orqanlarına müraciəti;
- ▶ kütləvi manifestasiyalarda (mitinqlərdə, piketlərdə, yürüşlərdə) iştirak;
- ▶ siyasi partiyaların fəaliyyətində və ictimai-siyasi hərəkətdə iştirak;
- ▶ kütləvi informasiya vasitələri vasitəsilə cəmiyyət və dövlət üçün mühüm hadisələrə münasibət bildirmək.

Siyasi iştiraka aşağıdakılar daxil deyil:

- ▶ məcburiyyət və ya cəza təhdidi altında həyata keçirilən siyasi fəaliyyət;
- ▶ ödəniş müqabilində siyasi təşviqat;
- ▶ vəzifəli şəxslərin peşəkar fəaliyyəti;

Seçki hüququ**MÜZAKİRƏ EDİN**

- ▶ Öncəki biliklərinizdən və bu paragrafın ilk fəallığından istifadə edərək (səh. 119-123) demokratik cəmiyyətdə seçkilərin necə keçirilməli olduğunu təsvir edin;
- ▶ Səsvermə hüququnun əsas prinsiplərini müəyyən edin və izah edin: ümumi səsvermə hüququ; bərabər səs hüququ; birbaşa seçki hüququ; səsvermənin gizliliyi; iradənin azad təzahürü;
- ▶ “Ədalətli seçkiləri” necə başa düşürsünüz? “Qərəzsiz seçkiləri”?
- ▶ Medianın seçkilərdə rolunu müəyyən edin;
- ▶ Verilmiş əhvalat əsasında medianın seçki prosesinə təsirini qiymətləndirin;
- ▶ Sizcə, seçki prosesi zamanı media necə hərəkət etməlidir?
- ▶ Sözügedən əhvalatdan hansı təcrübə əldə etdiniz?
- ▶ Proqramlardan heç birini bəyənmədiyiniz halda (seçici kimi), necə hərəkət edə bilərsiniz? Arqumentləri adlandırın (inandırıcı deyil; səlahiyyətsizdir; adi vətəndaşların problemlərini həll edəcək ehtiyacları əks etdirmir; əslində mümkün deyil, proqram xatirinədir; sadəcə qəbul edilməzdir; şagird kimi proqramın hansı hissəsinin mənə aid olduğunu görmədim)?
- ▶ Əgər proqramların heç biri sizin üçün məqbul deyilsə, öz “seçkiqabağı proqramınızı” hazırlayın.

Seçkilərdə iştirak əhaliyə seçkilərdə və ya referendumlarda qərar qəbul etməyi təklif edən siyasi iştirak formasıdır. Seçkilər siyasi iştirakın ən geniş yayılmış formasıdır. İrqiindən, milliyyətindən, cinsindən, yaşından, sosial vəziyyətindən və təhsilindən asılı olmayaraq, bütün yetkin şəxslər seçkilərdə iştirak edə bilərlər.

Səsvermə hüququ onun ümumbəşəri və bütün vətəndaşlar üçün bərabər olmasını nəzərdə tutur, həm də gizli xarakter daşıyır, yəni bir nəfərin bir səsi var və bunu başqa insanlardan gizli şəkildə etməlidir.

1. Gürcüstanın 18 yaşına çatmış hər bir vətəndaşının referendumda, dövlət, muxtar respublika və yerli özünüidarəetmə orqanlarının seçkilərində iştirak etmək hüququ vardır, seçicinin öz iradəsini azad ifadə etməsi təmin edilir.
2. Məhkəmənin hökmü ilə xüsusilə ağır cinayət törətdiyinə görə, cəzaçəkmə müəssisəsində olan və ya dəstək alan olduğu məlum olan və stasionar tibb müəssisəsində yerləşdirilən vətəndaşın seçkilərdə və referendumda iştirak etmək hüququ yoxdur.

Gürcüstan Konstitusiyası, Maddə 24.

Seçkilər

Vətəndaşın siyasi həyatında iştirak formalarından biri

Aktiv səsvermə hüququ

- ▶ Vətəndaşın hökumətin nümayəndəli orqanlarına namizədlər seçmək hüququ var
- ▶ Referendum və plebissitlərdə iştirak etmək hüququ
- ▶ Seçkili dövlət orqanlarına seçilmək hüququ

Passiv seçki hüququ

Vətəndaşın hökumətin nümayəndəli orqanına seçilmək hüququ var

- ▶ Gürcüstan Parlament üzvünün
- ▶ Yerli özünüidarəetmənin nümayəndəli orqanının - Sakrebulo üzvünün
- ▶ Yerli özünüidarəetmənin icra orqanının üzvü – Sakrebulo üzvünün
- ▶ Özünü idarə edən şəhərin/özünü idarə edən icmanın meri
- ▶ Acarıstan Muxtar Respublikasının seçiciləri birbaşa Acarıstan Ali Şurasının üzvlərini seçirlər.

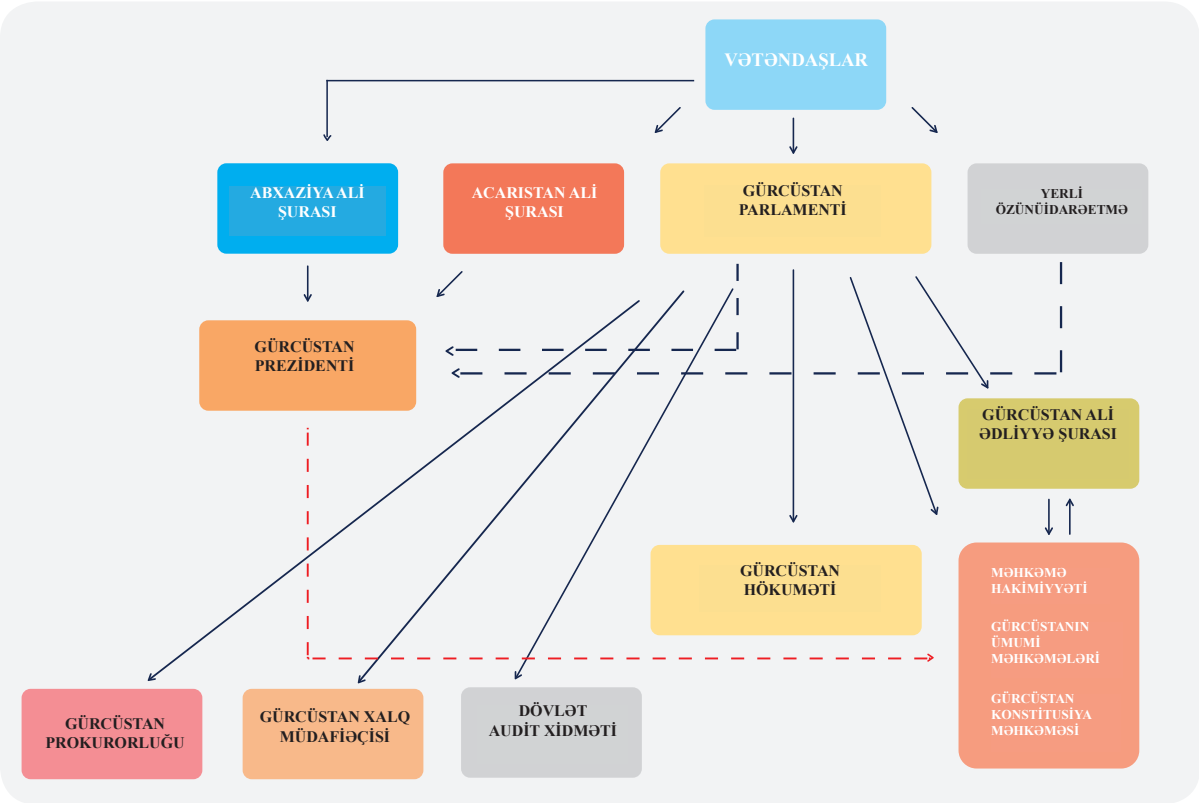
- ▶ Gürcüstanda ən azı 10 il yaşayan, 25 yaşından etibarən səsvermə hüququna malik Gürcüstan vətəndaşı parlamentin üzvü seçilə bilər.
- ▶ Məhkəmənin hökmü ilə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş şəxs parlament üzvü seçilə bilməz.

YADINIZA SALIN

Hökumət şəxələrini yadınıza salın və aşağıdakı sxemdən istifadə edərək suallara cavab verin:

- ▶ Hər bir hakimiyyət qoluna hansı bölmələr daxildir: icraçı, qanunvericilik, məhkəmə;
 - ▶ Müstəqil vahidlər hansılardır?
 - ▶ Vətəndaş kimi seçir?
 - ▶ Parlament kimi seçir?
 - ▶ Prezident kimi təyin edir?
 - ▶ Nazirlər Kabineti necə formalaşır?
 - ▶ Konstitusiyaya Məhkəməsinin neçə üzvü var?
- ▶ Hakim təyin etmək üçün kimisə təqdim etmək və ya tövsiyə etmək lazımdır mı?

- Hökumət şəxələrini yadınıza salın və aşağıdakı sxemdən istifadə edərək suallara cavab verin:
- ▶ Hər bir hakimiyyət qoluna hansı bölmələr daxildir: icraçı, qanunvericilik, məhkəmə;
 - ▶ Müstəqil vahidlər hansılardır?
 - ▶ Vətəndaş kimi seçir?
 - ▶ Parlament kimi seçir?
 - ▶ Prezident kimi təyin edir?
 - ▶ Nazirlər Kabineti necə formalaşır?
 - ▶ Konstitusiyaya Məhkəməsinin neçə üzvü var?
 - ▶ Hakim təyin etmək üçün kimisə təqdim etmək və ya tövsiyə etmək lazımdır mı?

Gürcüstan Konstitusiyasının 50-ci maddəsinə əsasən, 2024-cü ildən etibarən prezident Seçkilər Kollegiyası tərəfindən seçiləcək və bunun tərkibinə 300 üzv daxildir, o cümlədən Gürcüstan parlamentinin, Abxaziya və Aqarıstan muxtar respublikalarının ali nümayəndəlik orqanlarının bütün üzvləri. Seçki kollegiyasının digər üzvlərinin namizədliyi siyasi partiyalar tərəfindən, yerli özünüidareetmənin nümayəndəlik orqanlarından irəli sürülür. Seçkilər kollegiyasının tərkibini Gürcüstanın Mərkəzi Seçki Komissiyası təsdiq edir.

MÜZAKİRƏ EDİN

Demək olar ki, bütün ölkələrdə qanunla müəyyən edilmiş normalar var ki, vətəndaş səsvermə hüququ əldə etmək üçün onlara əməl etməlidir. Müxtəlif ölkələrdə müxtəlif nisbətlə təsir göstərən seçki senzləri növlərinin çoxluğu arasında xüsusi məhdudlaşdırıcı effektin daşıyıcısı, belə adlanan əmlak senzidir, yəni müəyyən əmlaka malik olmaq tələbi və ya müəyyən məbləğin ödənilməsi ki, ən aktiv seçki hüququ qazanılsın, yəni “daha bahalı” passiv seçki hüququndan heç danışmasaq.

Aşağıdakı mətnlə tanış olun və suallara cavab verin:

- ▶ Mətnə hansı növ seçki məhdudiyyətləri ayrılıb?
- ▶ Seçicilər üçün qrup məhdudiyyətləri və namizədlər üçün məhdudiyyətləri qruplaşdırın;
- ▶ Sizcə, müxtəlif ölkələrdə tətbiq edilən müxtəlif seçki məhdudiyyətlərinin məqsədi nədir?
- ▶ Hansı məhdudiyyət sizin üçün məqbuldur və niyə?
- ▶ Hansı məhdudiyyəti qadağan edərdiniz və niyə?
- ▶ Sizcə, dövlət hesabına yaşayan şəxslərin seçkilərdə iştirakı hansı əsaslarla/hansı məqsədlə qadağan edilir?
- ▶ Sizcə, seçki məhdudiyyətləri nə dərəcədə ədalətlidir?
- ▶ Bu xüsusi senzlərin tətbiqi ilə namizədin hüquqları pozulurmu?
- ▶ Gürcüstanda hansı seçki məhdudiyyətlərini tətbiq etmək istərdiniz?
- ▶ Bu fəallığı dərsin əvvəlində təklif olunan fəallıqla əlaqələndirin (səh. 319-324).

Seçki senzləri

Müxtəlif formalarda və miqyasda əmlak vergisi Avstraliya, Yeni Zelandiya, Meksika, Kolumbiya, Cənubi Afrika Respublikasında və sairədə fəaliyyət göstərir. Xüsusən də passiv seçki hüququndan “istifadə” məqsədi ilə. Məsələn, Yaponiyada ümumi yatırımdan əlavə, namizəd seçkilərin təşkili xərcləri üçün kompensasiya məbləğini ödəməyə borcludur.

Bir çox ölkələrdə vətəndaşın konkret bir ərazidə məskunlaşma müddəti ilə ölçülən və təkcə ayrı-ayrı ölkələrin təmsalında deyil, həm də hər bir

Seçki senzi - seçki hüququnun əldə edilməsi və həyata keçirilməsi üçün konstitusiya və ya seçki qanunu ilə müəyyən edilmiş şərtlərdir. Müxtəlif ölkələrdə seçki senzinin müxtəlif növləri (yaş, əmlak, təhsil, irqi və s.) qurulub. Gürcüstan qanunvericiliyinə görə, seçki gününə qədər 18 yaşı tamam olmuş hər bir Gürcüstan vətəndaşının seçkilərdə iştirak etmək hüququ var. Seçkilərdə yalnız məhkəmə tərəfindən fəaliyyət qabiliyyəti olmayan psixi xəstə və məhkəmənin hökmü ilə cəzaçəkmə müəssisəsində cəza çəkən şəxs iştirak edə bilməz.

Parlamentin, hökumətin və ya ən azı 200 000 seçicinin tələbi ilə Gürcüstan prezidenti tərəfindən referendum təyin edilir. Referendumun nəticələrinin nəzərə alınması məcburidir və referendum nəticəsində qəbul edilmiş qərar yalnız referendumla dəyişdirilə və ya ləğv edilə bilər.

Plebissit Gürcüstanın baş naziri tərəfindən təyin edilir. Plebissitin nəticələri hakimiyyət orqanları üçün tövsiyə xarakteri daşıyır.

• ölkə daxilində ən müxtəlif göstəricilərlə xarakterizə olunan **yaşayış senzi** adlanan sistem qüvvədədir.

• Yaşayış senzinin özünəməxsus təzahürü bir sıra ölkələrdə prezident seçkiləri ilə əlaqədar qüvvədə olan b.a. daimi yaşayış senzidir. ABŞ-da, məsələn, başqa ölkədən gəlib vətəndaşlıq götürmüş amerikalı deyil, yalnız mənşəcə bu ölkənin vətəndaşı, yəni daimi sakini prezident seçilə bilər.

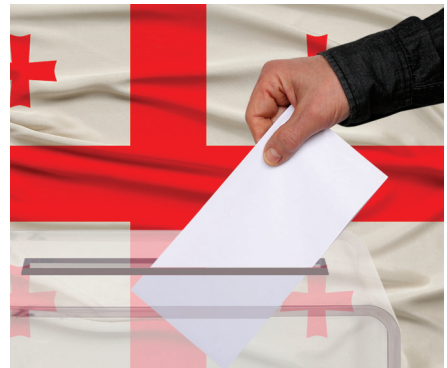
• Bəzi dövlətlərdə müxtəlif növ b.a. **əxlaqi senzilər** fəaliyyət göstərir. Məsələn, İtaliya Konstitusiyasının 48-ci maddəsi ilə, qanunda nəzərdə tutulan qeyri-münasib hərəkətlər zamanı seçkilərdə səsvermə hüququnun müsadirə edilməsinin mümkünlüyü nəzərdə tutulur. ABŞ-ın Alabama, Konnektikut və Luiziana ştatlarında qanunlar seçicilərin “tarazlaşdırılmış xarakterə” malik olmasını tələb edir.

• Bununla belə, bir sıra ölkələrdə əxlaq senzləri konkret meyarlarla ifadə olunur və belə ki, onlara nəzarət etmək realdır. Məsələn, Danimarka və İsveçin bəzi kantonlarında (ölkənin inzibati-ərazi vahidi növü) dövlət hesabına yaşayan şəxslər səsvermə hüququndan məhrum edirlər.

Referendum

Referendum birbaşa demokratiya qurumudur və onun proseduru bir sıra parametrlərə görə seçki proseduruna çox yaxındır. Seçicilər seçkilərdə olduğu kimi, referendumda da iştirak edirlər. Seçki və referendum proseslərini fərqləndirən əsas cəhət seçicilərin iradəsinin ifadə obyektidir.

• Əgər birinci halda deputatlığa və digər seçkili vəzifələrə namizədirsə, ikinci halda bu, referendumun keçirildiyi konkret məsələdir - istər qanun, istər qanun layihəsi, istər konstitusiya, istərsə də ona dəyişiklik, xarici və ya daxili siyasətin mühüm problemi ola bilər.

Gürcüstanın yaxın tarixində iki referendum keçirilib:

1. 1991-ci ildə Gürcüstanın müstəqilliyinin bərpası məsələsi haqqında.

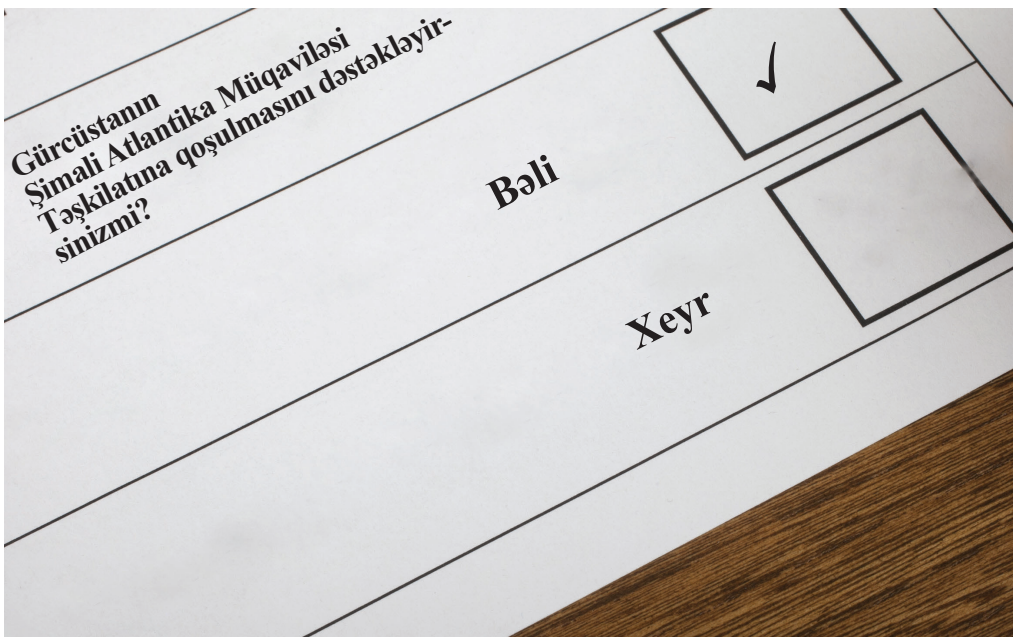
Referendumda həmin il aprelin 9-da qəbul edilmiş müvafiq qanunvericilik aktı ilə rəsmiləşdirilmiş ölkənin dövlət müstəqilliyinin bərpası dəstəkləndi.

2. Parlament üzvlərinin sayının 2003-cü ildə 150 nəfərə endirilməsi ilə bağlı.

Referendum iştirakçılarının əksəriyyəti suala müsbət cavab verib.

Plebissit

Referendumun özünəməxsus növü plebissit, yəni yaşadığı ərazinin siyasi məsələsini həll etmək üçün əhali arasında sorğudur. Lakin bu iki anlayışın, referendum və plebissitin qarşıdurması o qədər də birmənalı qarşılanmır. Əgər ABŞ-da bu anlayışlar eyniləşdirilsə, Fransada plebissitin variantı sayılan referendum daha geniş mənə kəsb edir.

Gürcüstanın son tarixində iki plebissit keçirilib. 2008-ci ilin yanvarın 5-də plebissitə 2 məsələ çıxarılıb:

1. Gürcüstan Parlamentinə növbəti seçkilər Gürcüstan Konstitusiyasına uyğun olaraq, 2008-ci il oktyabrın 1-dən 2008-ci il dekabrın 31-dək və ya 2008-ci ilin yazında keçirilsin.

Səs çoxluğu ilə 2008-ci il parlament seçkiləri mayın 21-nə təyin edildi.

2. Gürcüstan vətəndaşları Gürcüstanın Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatında (NATO) üzvlüyünü dəstəkləyirmi?

Plebissit iştirakçılarının 77%-i NATO-ya qoşulmağı dəstəkləyib.

Mitinq – həyati əhəmiyyət kəsb edən, əsasən siyasi məsələlərlə bağlı kütləvi yığıncaq.

Vətəndaşın dövlət orqanlarına və yerli özünüidarəetmə orqanlarına fərdi və ya kollektiv surətdə məhkəməyə (təklif, ərizə, şikayətlə) müraciət etmək hüququ vardır.

Hər hansı müraciət halında, dövlət orqanları 30 gün ərzində cavab verməyə borcludurlar.

Mitinqlər, yığıncaqlar, nümayişlər

Manifestasiyalar və yığıncaqlarda iştirak hüququ insanın konstitusiyaya hüququdur. İnsanın etiraz aksiyalarında, nümayişlərdə, mitinqlərdə, manifestasiyalarda və digər kütləvi tədbirlərdə iştirak etmək hüququ vardır.

Nümayiş - ictimai-siyasi əhvalı ifadə etmək üçün kütləvi yürüş.

Müdafiə qüvvələrinin və ya dövlətin yaxud da ictimai təhlükəsizliyin mühafizəsinə cavabdeh olan orqanın tərkibində olan şəxslər istisna olmaqla, hər kəsin əvvəlcədən icazə almadan kütləvi və silahsız toplaşmaq hüququ vardır.

Gürcüstan Konstitusiyası, Maddə 21.

Hakim vəzifəsinə təyin edilən müdafiə qüvvələrinin və ya dövlət və ya ictimai təhlükəsizliyin mühafizəsinə cavabdeh olan orqanın tərkibində olan şəxsin siyasi partiya üzvlüyünə xitam verilir.

Gürcüstan Konstitusiyası, Maddə 23..

Konstitusiyanın bu iki qeydi siyasi hüquqlarda iştirakın məhdudlaşdırılmasının hansı dövlət/ictimai məmurlar kateqoriyasına aid olduğunu göstərir.

Hər kəsin dinc toplaşmaq və nümayiş keçirmək hüququ var.

Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi, Maddə 20.

Yığıncaq insanların və ya nəqliyyatın hərəkət etdiyi yerdə keçirilərsə, qanuna görə, səlahiyyətli orqanlara əvvəlcədən xəbərdarlıq edilməsi tələb olunur.

Hökumət toplantını yalnız onun qeyri-qanuni xarakter daşdığı halda dayandıra bilər.

Gürcüstan Konstitusiyası, Maddə 21.

Manifestasiya -

vətəndaşların nümayişi, kütləvi çıxış, həmrəylik və ya etiraz bildirmək üçün küçədə yürüş və ya plakatlar, şüarlar, transparentlar və digər əyani vasitələrdən istifadə etməklə yürüş.

Tbilisidə Avropa İttifaqına qoşulmağa dəstək aksiyası, 2022-ci il

İranda Məhsə Əmininin ölümü ilə bağlı etirazlar. Polis tərəfindən hicabı düzgün daşmadığına görə həbs edilən qızın ölümü, 2022-ci il.

Yığıncaq — həmrəylik və ya etiraz bildirmək üçün bir qrup vətəndaşın qapalı məkanda və ya küçədə toplaşması, izdihamlı yerdə mitinq.

Aşağıdakı binalarda və onların girişlərindən iyirmi metr radiusda yerləşən ərazidə toplantı və nümayiş keçirmək qadağandır:

- Gürcüstanın prokurorluğunun, polisinin, penitensiar müəssisələrinin və hüquq-mühafizə orqanlarının binalarında;
- dəmir yolu stansiyaları, hava limanları, limanlarda.

Yığıncaqlar və manifestasiyalar haqqında Gürcüstan Qanunu, Maddə 9

Tbilisidə Ukraynaya dəstək aksiyası, 2022-ci il

Dinc toplaşmaq hüququ eyni dərəcədə Gürcüstan vətəndaşlarına, xarici dövlətlərin vətəndaşlarına, habelə fiziki və hüquqi şəxslərə şamil edilir.

Nümayişin və ya manifestasiyanın təşkili və keçirilməsi zamanı Gürcüstanın konstitusiya quruluşunu devirməyə və ya zorakılıqla dəyişdirməyə, ölkənin müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü pozmağa, müharibə və zorakılığı təbliğ edən, milli, regional, dini və ya sosial ixtilafları yaradan çağırışlara yol verilmir.

Yığıncaqlar və manifestasiyalar haqqında Gürcüstan Qanunu, Maddə 11.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Tarix son dərəcə mühüm nəticələr verən üsyanların bir çox nümunələrini qoruyub saxlamışdır. Ən şiddətlidən tutmuş dinc etirazlara qədər müxtəlif formalar ola bilər, lakin onların hər birini ölkə siyasətində dəyişiklik etmək məqsədi birləşdirir.

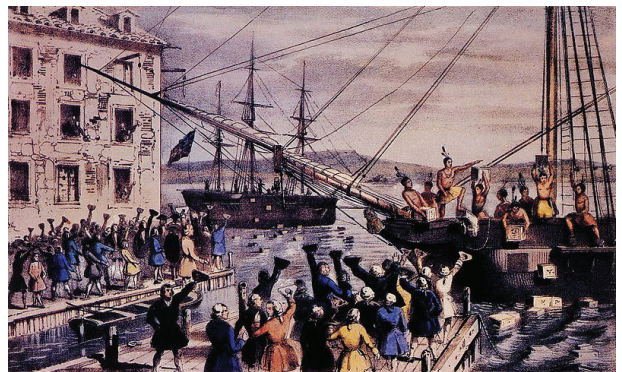
Hökumətin etiraza reaksiyası ölkənin siyasi rejimi haqqında çox şey deyir. Demokratik ölkələrdə etiraz aksiyaları polisin nəzarəti altında keçirilir. Digər tərəfdən, qeyri-demokratik rejim şəraitində cəmiyyətdə yaranmış emosional gərginliyə imkan verməmək üçün əksər hallarda etiraz aksiyaları ilkin mərhələdə yatırılır. Xalqın hansı rejimə qarşı çıxmasından asılı olmayaraq, aşağıda təsvir edilən etirazlar zamanının siyasətinə müxtəlif dərəcələrdə, amma hər bir halda nailiyyətli təsir göstərmişdir.

4 qrupa bölünün, 4 əhvalatı paylaşın və suallara cavab verin:

- ▶ Aksiylar dinc xarakter daşıyırdı. Hakimiyyətə onu dağıtmaq/tələbləri yerinə yetirmək nə üçün lazım idi?
- ▶ Təklif olunan etiraz aksiyalarının ortaqlar cəhətləri nədir?
- ▶ Aşağıda təsvir edilən etirazın müasir siyasətə hansı təsiri olub və nə dərəcədə?
- ▶ Son nəticədə demokratik ölkələrdə etiraz aksiyaları nə kimi təsir göstərir?
- ▶ Bu gün etiraz aksiyaları keçirilsəydi, onların təşkilatçılarına hansı tövsiyələri verərdiniz?
- ▶ Siz iştirak edərdinizmi və nə üçün?
- ▶ 9 aprel - matəm günü Gürcüstanın müstəqillik gününə necə çevrildi?
- ▶ Bu və buna bənzər etiraz aksiyaları ölkəmizdə/qlobal miqyasda müasir siyasətə necə təsir etdi?

1. Boston çay qonaqlığı

1773-cü ilin dekabrın 16-da Boston limanında 60 kolonist İngiltərədən gələn gəmilərdən 342 qutu çayı dənizə atdı. Mühüm iqtisadi nəticələri olan bu simvolik akt koloniyalarda, xüsusən də Bostonda Britaniya parlamentinə qarşı yığılmış nifrətin manifestasiyası idi. Fəaliyyətdə olan parlamentin koloniyalar üçün kommersiya vergisinin artırılması qərarı təxribatçı hal oldu.

Nəticədə bu qeyri-adi etiraz forması çaya çox yüksək vergilər təsis edilən tədbirlərə cavab idi.

Bu üsyanın ardınca Britaniya hakimiyyət orqanları tərəfindən Boston limanlarının bağlanması və Dözümsüzlük Aktlarının qəbulu baş verdi. Bu yeni qaydalar koloniyalara qarşı daha sərt yanaşmanın işlənilib hazırlanmasına xidmət edirdi. Amma bu, neftə od kimi təsir etdi və 1775-1783-cü illərdə Amerikanın müstəqilliyi uğrunda mübarizədə aparıcı rollardan birini oynadı. Buna görə də Amerika Birləşmiş Ştatlarının müstəqilliyini əldə etmək üçün ilkin şərt, Boston çayı qonaqlığının olduğunu desək, mübaliğə olmaz.

2. Duz Marşı, Hindistan

Tamamilə fərqli bir mədəni və siyasi kontekstdə, 1930-cu ilin martın 30-da

Mohandas Karamçad Qandi ilk dəfə öz qeyri-zorakılıq nəzəriyyəsini təcrübədə tətbiq etdi. Həmin gün Qandi Hind okeanına 350 kilometr yol

qət etmək üçün aşramını (təcrid edilmiş ermitajı) tərk etdi. O, bir neçə həftəlik yürüşdən sonra təyinat yerinə çatanda əlinə duz tökdü. Bu, Britaniya dövləti tərəfindən hind duzunun satışına dair monopoliya qanunun pozulmasının əyani, simvolik aktı idi. Bu monopoliya bütün istehlakçılar, o cümlədən ən yoxsullar üçün duza vergi qoydu və əhaliyə bu məhsulu öz təşəbbüsü ilə istehsal etməyi qadağan etdi. Sonrakı bir neçə gün ərzində getdikcə daha çox

hindli Mahatmanın ardınca getdi; Qandi də daxil olmaqla, 60 000 qanun pozucusu həbsxanaya düşdü. Mahatmanın göstərişinə əsasən, onların heç biri həbs olunduqda müqavimət göstərmədi. Hökumət tezliklə belə bir etiraza dayana bilməyəcəyini təhlil etdi və kralın canişinin qərarına əsasən, bütün məhbuslar 9 aydan sonra artıq azad edildi.

Bu qeyri-zorakı hərəkət duz üzərində dövlət inhisarının ləğvinə və İngiltərənin Hindistan üzərində təsirinin zəifləməsinə səbəb oldu. Boston çay qonaqlığı koloniyaların müstəqilliyinin əsasını qoyduğu kimi, duz yürüşü də Hindistanın müstəqilliyinə gətirib çıxardı.

3. 68-ci ilin mayı, Fransa

Bu, ayrı-ayrı etirazdan daha çox, 1968-ci il martın 22-dən mayın 27-dək baş

vermiş və hakimiyyətin onları susdurmaq üçün zorakı cəhdləri ilə müşayiət olunan bir sıra nümayişlərin simvoludur. Tələbələrin çıxışı ilə başlayan bu etiraz dalğası əvvəlcə ictimai, sonra isə siyasi xarakter aldı. Aksiya iştirakçılarının əksəriyyəti bir məqsəd uğrunda birləşən fəhlələr və ya tələbələr idi. Onlar daha ədalətli ölkə və istehlaka və mənfəətə daha az diqqət yetirən bir cəmiyyətin qurulmasını istəyirdilər.

Bu tələblər artan işsizliyin və bazarın qloballaşmasının kiçik biznesə və təsərrüfatlara zərər vurduğuna dair qorxuları ifadə edirdi. Tələbələr də universitet sisteminə etiraz edirdilər.

Bu böhran siyasi tələblərə çevrildi. Şarl de Qoll ilkin olaraq çıxış yolunu baş nazirin dəyişdirilməsində görürdü, lakin bu da vəziyyəti sakitləşdirmədi və prezident verdiyi qərarların uğursuzluğuna görə, 28 aprel 1969-cu ildə istefa verməyə məcbur oldu.

Uzunmüddətli perspektivdə 1968-ci ilin may ayı sual altına aldı:

- ▶ Kişilərin öz arvadları üzərində hökmranlığını,
- ▶ İşəgötürənin işçilər üzərində hökmranlığını;
- ▶ Nikah, din və ailə kimi ənənəvi qurumların dəyərlərinin əhəmiyyətini.

Bu hadisədən az sonra təhsil sistemi daha demokratik, muxtar və hamı üçün əlçatan oldu. Beləliklə, cəmiyyət qadınların azadlığının şahidi oldu ki, bu da öz növbəsində dəbdə və cinsi azadlıqda inqilabın əsasını qoydu.

4. 9 aprel, Gürcüstan

1989-cu il aprelin 4-də paytaxtda iğtişaşlı manifestasiya başlandı. Hökumət evi yaxınlığında keçirilən nümayişdə əsas diqqət Gürcüstanın milli müstəqilliyi tələbi idi. Radikal tələblərə baxmayaraq, yığıncaq dinc şəraitdə keçirdi. Gündən-günə ona Gürcüstanın hər guşəsindən insanlar qatılırdı. Burada tələbə gənclərlə yanaşı, çoxlu məktəblilər, müxtəlif istehsalat və müəssisələrin işçiləri, minlərlə ziyalı nümayəndələri, görkəmli alimlər, yazıçılar, incəsənət xadimləri və s. iştirak edirdi.

Mitinq 5 sutka davam etdi. Gənclərin böyük bir qrupu aclıq aksiyası elan etdi. Rustaveli prospekti bağlandı. Tətil hərəkəti başlamışdı.

Aprelin 8-də Gürcüstanın partiya aktivləri görüşün hərbi güclə yatırılması qərarını təsdiqlədi (iclasın yalnız iki iştirakçısı əks fikir bildirib). Həmin gün etirazçıları qorxutmaq üçün şəhərin mərkəzi küçələrində tank gəzdirildi, Tbilisi səmasında hərbi helikopterlər göründü.

Bu isə əks nəticə verdi. Mitinq iştirakçılarının sayı xeyli artdı. Aprelin 8-dən 9-na keçən gecə Hökumət Evinin qarşısına 10 minə yaxın insan toplaşmışdı.

Şarl de Qoll (1890-1970-ci illər) - Fransız hərbi və dövlət xadimi, Fransa prezidenti (1958-1969-cu illər).

Sübh çağı fəvqəladə yeridilən desant bölmələri Tbilisidə nümayişçiləri mühasirəyə aldı. Hərbçilər xalqa qarşı qanlı müsibət törətdilər: səngər kürəyindən və zəhərli qazdan istifadə edərək, dinc aksiya iştirakçılarını dağıtdılar. Qanlı qırğın zamanı 21 nəfər həlak oldu, minlərlə insan yaralanıb zəhərləndi. Mitingin təşkilatçıları

həbs edildi.

Aprelin 10-da səhər saatlarından etibarən yenə də paytaxt küçələrində gənclərin zorakılığa qarşı barışmazlığı ifadə edən yığıncaqları başladı, Rustavi, Kutaisi, Suxumi, Duşeti və digər şəhərlərdə mitinqlər keçirilirdi.

Tbilisidə baş verən faciə Gürcüstanda kommunist rejiminin son iflasına səbəb oldu. Respublikanın partiya rəhbərliyində dəyişiklik vəziyyəti yaxşılaşdırma bilməzdi. Sırası üzvlər kütləvi şəkildə kommunist partiyasından üz döndərərək, onun sıralarını açıq-aşkar tərk edirdilər.

9 aprel Gürcüstan vətəndaşlarını milli suverenlik uğrunda mübarizədə gücləndirəcək. 9 aprel hadisələri Gürcüstanın milli-azadlıq hərəkatında dönüş nöqtəsi rolunu oynadı.

Siyasi partiyaları yaratmaq hüququ

Siyasi partiyalar yaratmaq və partiyanın fəaliyyətində iştirak etmək hüququ Gürcüstan vətəndaşlarının konstitusiya hüququdur və bu hüquq yalnız Gürcüstan vətəndaşlarına aiddir. Konstitusiya ilə birlikdə bu hüquq Gürcüstanın “Vətəndaşların siyasi birliyi haqqında” Ali Qanunu ilə tənzimlənir.

1. Ali Qanuna uyğun olaraq, Gürcüstan vətəndaşlarının siyasi partiya yaratmaq və onun fəaliyyətində iştirak etmək hüququ vardır.
2. Hakim vəzifəsinə təyin edilən müdafiə qüvvələrinin və ya dövlət və ya ictimai təhlükəsizliyin mühafizəsinə cavabdeh olan orqanın tərkibində olan şəxsin siyasi partiya üzvlüyünə xitam verilir.
3. Məqsədi Gürcüstanın konstitusiya quruluşunu devirmək və ya zorakılıq yolu ilə dəyişdirmək, ölkənin müstəqilliyinə xələl gətirmək, ərazi bütövlüyünü pozmaq, müharibəni və ya zorakılığı təşviq edən, qızıqdırən siyasi partiyanın yaradılmasına və fəaliyyət göstərməsinə, milli, etnik, regional, dini və ya sosial qarşıdurmaya yol verilmir. Ərazi əlaməti ilə siyasi partiyanın yaradılmasına yol verilmir.
4. Siyasi partiya yalnız Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı ilə, Ali qanunla müəyyən edilmiş hallarda və qəbul edilmiş qaydada qadağan edilə bilər.

Gürcüstan Konstitusiyası, Maddə 23.

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıda Gürcüstanın birinci prezidenti Zviad Qamsaxurdiya və Milli Qəhrəmanı Merab Kostavanın ifadələri verilir. Onları bugünkü dərslə əlaqələndirin. Sizcə, onlar nə demək istəyirdilər? Razısınızmi/razı deyilsinizmi? Nə üçün?

Dar partiya, qrup maraqlarını
Gürcüstandan üstün tutmayın!
Bütün vətəndaşlar üçün bir partiya
olmalıdır - Gürcüstan!

Merab Kostava

Özünü və xalqınızı aldada
bilməzsiniz, bundan pis aqibət, bundan
dəhşətli cinayət yoxdur!

Zviad Qamsaxurdiya

Söz və ifadə azadlığı

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıda verilən əhvalatı oxuyun və suallara cavab verin:

- Fransanın yeni qanunu söz azadlığının məhdudlaşdırılması sayıla bilərmi? Cavabınızı əsaslandırın.
- Sizcə, yeni qanunun müəlliflərinin məqsədi nə idi?
- Məlumatın saxta olub-olmadığını müəyyən etmək üçün hansı meyarlardan istifadə olunur? Bunu hansı struktur müəyyənləşdirir?
- Əgər o zaman oxşar qanun olsaydı, Mark Tvenin seçki kampaniyası necə keçərdi?
- Yeni qanun insan hüquqlarını pozurmu?
- Bu qanunu Mark Tvenin "Qubernator Seçkiləri" eskizi ilə əlaqələndirin (səh. 236-239).

2018-ci ildə Fransada “seçkiabağı dövrə saxta məlumatların yayılmasına qarşı” qanun qəbul edilib və bu, ölkə daxilində böyük müzakirələrə səbəb olub.

Bu qanuna əsasən, seçkiabağı dövrə hakimlərə saxta məlumatların silinməsi üçün platformalara göstəriş vermək hüququ verilib. Amma məlumatın saxta sayılması və məhkəmədə baxılması üçün üç meyar cavab verməlidir:

- ▶ saxta xəbər məlum olmalıdır;
- ▶ düşünülmüş şəkildə geniş miqyasda yayılmalıdır;
- ▶ asayışı pozmaq və seçkilərin nəticələrinə təsir etmək.

Daha bir qeyd də saxta məlumatla mübarizə məqsədini qarşıya qoyur və buna əsasən də Fransa Yayım tənzimləyicisi “ölkənin əsas maraqlarına xələl gətirən” xarici dövlətin nəzarətində olan yayımı dayandırmaq və ya kəsmək hüququna malikdir.

Eyni qanunla rəqəmsal platformaların daha şəffaf olması tələb olunur. Seçkiabağı dövrə reklam materiallarına gəldikdə isə, onlara reklamı sifariş edən şəxsin və ödənilən məbləğin açıqlanması tapşırılıb.

Qanunun pozulmasına görə bir il həbs və ya 75 min avro cərimə nəzərdə tutulur.

Fransa prezidenti bu təşəbbüsə görə kəskin tənqid olunub. Opponentlər senzura və söz azadlığının məhdudlaşdırılmasına işarə etsələr də, sonda qanun qəbul edildi.

İfadə azadlığının insan hüquq və azadlıqları sistemində xüsusi yeri var və onu hətta hüquqlar hüququ da adlandırırlar. Səbəbi sadədir: ifadə və məlumat azadlığı olmadan, başqa hüquqlar təmin oluna bilməz və demokratik cəmiyyətdə plüralizmin və özünüidarəetmənin təmin edilməsi üçün vacibdir.

Avropa İnsan Hüquqları və Azadlıqları Konvensiyasının 10-cu maddəsinə əsasən, hər kəsin ifadə azadlığına hüququ vardır və bu hüquqa şəxsin azadlığı daxildir ki:

1. nəzərləri olsun;
2. dövlət orqanlarının müdaxiləsi olmadan və məhdudiyyətlərdən asılı olmayaraq, məlumat və rəylər alsın və yaysın.

İfadə azadlığı – mütləq fikir azadlığı, siyasi söz və müzakirə azadlığı, istənilən formada informasiya axtarmaq, almaq, yaratmaq, saxlamaq, üzərində işləmək və yaymaq hüququ.

10-cu maddə ilə təmin edilən hüquqların məhdudlaşdırılmasına yalnız milli təhlükəsizlik, ərazi bütövlüyü və ya ictimai təhlükəsizlik maraqları üçün, iğtişaşların və ya cinayətin qarşısının alınması, sağlamlığın və ya məənəviyyatının qorunması, başqalarının nüfuzunun və ya hüquqlarının qorunması, məxfi məlumatın yayılmasının qarşısının alınması və ya məhkəmə hakimiyyətinin nüfuzunun və qərəzsizliyinin qorunması naminə yol verilir, əgər belə məhdudiyyət eyni zamanda:

- ▶ qanunla nəzərdə tutulmuşdursa;
- ▶ qanuni məqsəddə xidmət edirsə;
- ▶ demokratik cəmiyyətdə vacibdirsə.

1. Fikir və onun ifadə azadlığı qorunur. İnsanı fikrinə və ifadəsinə görə təqib etmək olmaz.
2. Hər bir şəxsin sərbəst şəkildə məlumat almaq və yaymaq hüququ vardır.
3. Kütləvi informasiya vasitələri azaddır. Senzuraya yol verilmir. Dövlətin və ya ayrı-ayrı şəxslərin kütləvi informasiyanı və ya onun yayılması vasitələrini monopoliyaya almaq hüququ yoxdur.
4. Hər kəsin sərbəst şəkildə internetə daxil olmaq və ondan istifadə etmək hüququ vardır.
5. Bu hüquqların məhdudlaşdırılmasına yalnız qanunla müəyyən edilmiş qaydada, demokratik cəmiyyətdə zəruri dövlət və ya ictimai təhlükəsizliyin və ya ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi, başqalarının hüquqlarının müdafiəsi, məxfi məlumatların açıqlanmasının qarşısının alınması və ya məhkəmə müstəqilliyinin və qərəzsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə yol verilir.

Gürcüstan Konstitusiyası, Maddə 17.

Gürcüstan vətəndaşının cəmiyyət və dövlət üçün mühüm hadisələrlə bağlı öz fikrini açıq şəkildə və media vasitəsilə bildirmək hüququna malik olması vacibdir. Siyasi senzura qadağandır! Amma söz azadlığı o demək deyil ki, hər şeyə icazə verilir. Məsələn, sosial, irqi, milli və dini qarşıdurmanın

oyadılmasına yol verilmir və cinayət qanunu ilə qadağandır.

Siyasi həyatda iştirak etmək üçün siyasi partiyaların, təşkilatların, hərəkatların fəaliyyətində iştirak heç də az əhəmiyyət kəsb etmir. İştirakçılar 18 yaşdan yuxarı Gürcüstan vətəndaşları ola bilərlər. Vətəndaşın yalnız bir partiyanın üzvü olmaq hüququ var. Gürcüstan vətəndaşları, xarici vətəndaşlar və vətəndaşlığı olmayan şəxslər ictimai-siyasi fəaliyyətlə məşğul ola bilərlər.

Vətəndaş siyasi prosesin mərkəzi iştirakçısıdır. Demokratik rejimdə siyasi proseslər fəal vətəndaşların iştirakı ilə aparılır. Belə götürək ki, vətəndaşlar xalq hakimiyyətini birbaşa demokratik formalar (referendum, seçki, plebissit) vasitəsilə qururlar.

FAYDALI RESURSLAR

- ▶ Seçkilər və demokratiya / [Elections and democracy](https://bit.ly/3HH7Jzi) <https://bit.ly/3HH7Jzi>
- ▶ Demokratiya / [democracy](https://bit.ly/3HFar8b) <https://bit.ly/3HFar8b>
- ▶ Vətəndaş cəmiyyəti <https://bit.ly/3jeSggk>
- ▶ İnsan azadlıqları <https://bit.ly/3HCspbo>
- ▶ Siyasi karikaturaların tarixi / [History of political cartoons](https://bit.ly/409IHky) <https://bit.ly/409IHky>
- ▶ Gürcü karikaturası necə siyasi mübarizə vasitəsinə çevrildi <https://bit.ly/40duDW8>
- ▶ Etiraz / [Protest](https://bit.ly/3HEi6nb) <https://bit.ly/3HEi6nb>

29. VƏTƏNDAŞLARIN ÖZÜNÜİDARƏETMƏDƏ İŞTİRAKI

MÜZAKİRƏ EDİN

Yerli özünüidarəetmə - Gürcüstan vətəndaşlarının yerli özünüidarəetmə orqanları vasitəsilə Gürcüstan qanunvericiliyi çərçivəsində, yerli əhalinin maraqlarına uyğun olaraq yerli əhəmiyyətli məsələləri həll etmək hüququ və imkanı.

- Aşağıdakı məlumatları oxuyun – “Zamanı qabaqlayan insan!” və suallara cavab verin:
- ▶ Yerli özünüidarəetmə haqqında nəyi bildiyinizi yadınıza salın?
 - ▶ Yerli özünüidarəetmə nə üçün vacibdir?
 - ▶ Nə üçün Niko Nikoladze 1870-ci ildən bəri özünüidarəetməni dövlət hakimiyyətinin ən ağlabatan forması (xalqın təmsilçiliyi prinsipləri əsasında qurulmuş) hesab edirdi?
 - ▶ Sizcə, nə üçün o, özünüidarəetmə iclasını kütlələrin tərbiyəvi məktəbi hesab edirdi?
 - ▶ İctimaiyyətin nə olduğunu yadınıza salın? Nə üçün ictimailik özünüidarəetmənin ön pilləsi hesab olunur?
 - ▶ Niko Nikoladze özünüidarəetmə üzvlərinin siyasi mənsubiyyəti ilə bağlı hansı fikirdə idi?
 - ▶ Niko Nikoladze hansı əlamətlə özünüidarəetmə üçün insanların seçilməsinin tərəfdarı idi? Nə üçün belə düşünürdü? Onun fikrini bölüşürsənmi? Cavabı əsaslandırın;
 - ▶ Seçki senzinin nə demək olduğunu xatırlayın və bu, hökumətə nə üçün lazımdır? Seçiciyə?
 - ▶ Sizcə, nə üçün Niko Nikoladze seçki senzinin ləğvini tələb edirdi?
 - ▶ Niko Nikoladzesayağı baxışı müasir özünüidarəetmə prinsipləri ilə müqayisə edin;
 - ▶ Şəhərinizin/kəndininizin/icmanızın problemlərinin həllində iştirak etmisinizmi? Hansı yolla?
 - ▶ Nə üçün Niko Nikoladze çar Rusiyasına tabe olan ölkədə özünüidarəetməni azadlığın işığı adlandırırdı?
 - ▶ Siz yerli hökumətlə əməkdaşlıqda konkret məsələ ilə bağlı müdafiə/lobbiçilik etmisinizmi?
 - ▶ Sizcə, yerli özünüidarəetmənin fəaliyyəti vətəndaşların iştirakı olmadan nə dərəcədə effektiv olacaq?
 - ▶ Hal-hazırda nə eşitmisiniz, meriya, sakrebulo əhalinin ehtiyac və istəkləri ilə maraqlanırmı? Hansı formada?
 - ▶ Öncəki biliklərinizdən istifadə edərək, bu gün özünüidarəetmənin işində hansı funksiyaları ayırardınız?
 - ▶ Siz öz rolunuzu (şagird kimi) vətəndaş klubunun rolundan (əgər varsa) necə ayırardınız?

Zamanı qabaqlayan insan!!*

Tarix boyu Gürcüstan şəhərlərinin çoxlu yaxşı və diqqətəlayiq hakimləri olub, lakin onların arasında tamamilə xüsusi yeri gürcü ictimai xadimi və siyasətçisi, publisist, “Terqdaleulilərin” nümayəndəsi, 1894-1912-ci illərdə Poti şəhərinin başçısı olmuş Niko Nikoladze tutur.

Poti Gürcüstanın ən qədim liman şəhərlərindən biridir. XIX əsrdə, Çar Rusiyası dövründə, Poti Tbilisi və Batumidən sonra özünüidarədən üçüncü şəhər idi, yəni şəhərin idarə edilməsi, büdcənin idarə edilməsi və qərarların qəbulu şəhər hakimiyyətinə həvalə edilmişdi. Belə bir vəziyyətdə şəhərin başına Yakob Nikoladze gəlir və tezliklə bataqlıq, palçıqlı, abad olmayan qəsəbəni Avropa qitəsinin inkişaf etmiş liman şəhərinə çevirir.

Niko Nikoladze ölkədə geniş yerli özünüidarəetmənin təmin edilməsini dövlətin əsas təşkili üçün əsas şərtlərdən biri hesab edirdi. O, gürcü xadimləri arasında Avropa özünüidarəetməsinin qiymətini yaxşı bilən ilk şəxs idi və hələ 1870-ci illərin əvvəllərində ictimailiyin qəbul edilməsi zəruriliyini təbliğ edirdi. Təəssüf ki, o zaman gürcü xadimləri onu dəstəkləmədilər.

Halbuki real muxtariyyət əldə etmək üçün özünüidarəetmə əsas vasitədir. Nikoladze bu termini uyğun şəkildə maskalayır və elmdə qəbul edilmiş termini “geniş yerli özünüidarəetmə” adlandırır. Onun birbaşa təşəbbüsü ilə Tbilisi şəhərinin **xmosaniləri** (bunların arasında ermənilər çoxluq təşkil edirdi) tərəfindən Dimitri Xipiani Tbilisi şəhərinin başçısı seçildi, Kutaisi şəhərində özünüidarəetmə qəbul edildi, özü isə Potini özünüidarəetmənin klassik şəhərinə çevirdi.

Niko Nikoladze seçki senzinin ləğvini və bütün sakinlərin (kişi, qadın) özünüidarəetmədə və seçkilərdə iştirakını qəti şəkildə tələb edirdi. Nikoladze toplantını kütlələrin maarifləndirilməsi məktəbi, dövlət idarəçiliyinin ən ağlabatan formasını isə – xalqın təmsilçiliyi prinsipləri əsasında qurulan özünüidarəetmə hesab edirdi:

Niko Nikoladze təsdiq edirdi ki, yerli idarəetməyə kadrlar hazırlayarkən

*Mənbə:

Ağıllı insan və xalq ən yüksək dövlət məsələsini əvvəlcə məişət, sonra sənaye, daha sonra ictimai, nəhayət siyasi işlərində hesabatlı idarəçilik yolu ilə həll etdiyi zaman azadlıq və ya muxtariyyət əldə edir.

Niko Nikoladze

Xmosani - (yerli gürcü mənşəli termin) yeni konstitusiyada - seçki kollegiyasının üzvü termini ilə əvəz edilmişdir.

Mən Avropanı gəzmişəm, aylar və illərlə bir çox gözəl ölkələrdə, bir çox gözəl cəmiyyətlərdə olmuşam, lakin hər yerdə və həmişə, harada olmuşamsa, mənim bir məqsədim olub: sizin üçün etmək, sizə xidmət göstərmək, sizdən istifadə etmək. Niko Nikoladze. Cəmiyyətimizdə hər kəs əmindir ki, günlərin birində bizə elə yardım ediləcək ki, taleyimizi yaxşılaşdırmaq üçün əlimizi tərpətməyə belə ehtiyac qalmayacaq... Gəlin əlimizdən gələni edək, ölkəmizin qayğısına qalaq... Gəlin yalnız özümüza güvənək, yalnız güclənmək naminə, təhsil uğrunda çalışaq və bu halda xalqımızın qarşısına dost da çıxacaq, köməkçi də.

Niko Nikoladze

inkişaf etmiş, təcrübəli və nəzakətli insanlar seçilməlidir ki, sonuncular yerli əhali arasında dəstək və rəğbət qazana bilsin. Nikoladze 1874-cü ildə Tbilisi şəhər idarəetməsi nizamnaməsi ilə eyni şəkildə məhdudlaşdırılan şuradakı bütün işlərin şəhər özünüidarəetməsinə şamil edilməsinə dair ideyanı irəli sürənlər arasında birinci olub. Məsələn, özünüidarəetmənin səlahiyyətlərinə səhiyyə, təhsil və digər məsələlər daxil deyildi.

O yazırdı: - “özünüidarəetmə və demokratik sistem tərəqqi və uğurun ən yaxşı təminatı, cəmiyyətin tərbiyəsi üçün ən yaxşı məktəbdir... Həqiqi özünüidarəetmə, bütün savadlı insanlar əmin oldular ki, yalnız təmsilçilik qaydası ilə mümkün ola bilər, çünki yalnız bu qaydanın köməyi ilə ədalət və azadlıq, bərabərlik və həqiqət bərqərar oldu... Hər kəs başa düşür ki, təmsilçilik özünüidarəetmənin ikinci və ən yüksək pilləsidir... Hətta bu ölkələrdə də (İsveçrə və s.) xalqın fikrini söyləyən, xalqın işini idarə edən, xalqın taleyini həll edən yenə də xalq nümayəndəçiliyidir ki, bu da təkbəşinə və nadir ağır hallarda, öz hökmünü xalqa göstərməmiş və bu hökmlə razı olub-olmadığını soruşmamış hökmü icra etmir”.

Sonda Nikoladze belə qənaətə gəlir ki, “xalqın yekdil səssizliyindən, korluğundan, köləliyindən çox ictimai işlərin idarə edilməsi daha yaxşıdır”.

“Yer üzündə elə bir xalq tapılmaz ki, özünü idarə etməsin. Millətin əxlaqına, həyatına diqqət edin. Özünüidarəetmənin qəbulundan sonra və onun qəbulundan on il sonra: hər şeydə dəyişiklik və təkmilləşmə, yüksəliş və möhkəmlənmə hiss edəcəksiniz, nəinki ictimai işlər güc əldə edir, eləcə də özünüidarəetmə fərdi üzvlərə, onların nəzakətinə və əxlaqına işıq, yəni azadlıq işığı saçır” (Nikoladze, 1894-cü il).

“Poti Şəhər Şurasını tanıyan hər kəs yaxşı bilir ki, mən heç bir məmura işə hansısa partiyanın, etimadın və ya milli meylini gizlicə gətirməsinə icazə vermirəm. Mən hər kəsdən ancaq şəhərin xeyrinə sədaqətli xidmət istəyirəm” (Nikoladze, 20/1).

N. Nikoladzenin zəngin əməli təcrübəsindən başqa mühüm məsələlərlə yanaşı, müasir idarəetmə sistemində də bu yanaşma nəzərə alınmalıdır.

Nikoladze yerli özünüidarəetmənin tətbiqini təkcə siyasi, iqtisadi və

hüquqi nöqteyi-nəzərdən əsaslandırmaqla yanaşı, həm də onu əcdadlardan qalan adət-ənənələrin, mənəvi keyfiyyətlərin xilas vasitəsi hesab edirdi.

Niko Nikoladze şəhər əhalisi tərəfindən hər dəfəsində dörd il olmaqla ardıcıl beş dəfə seçilib. Niko Nikoladze, ilk növbədə, limanın tikintisinə və abadlaşdırılmasına dəstək verib. Liman şəhərə iqtisadi inkişaf gətirməli idi. O, ilk gömrük rüsumunu da qoydu, bu rüsum çox kiçik olsa da, sonda xeyli məbləğ toplanmışdı. Poti Gürcüstanda baş plan üzrə salınmış ilk şəhərlərdən biridir. Niko Nikoladze bu planı Parisdən götürüb.

Niko Nikoladze dünyanın müxtəlif yerlərindən gətirilən bitkilərin yetişdiyi nadir dendroloji park salmışdı. İndi də Poti həmin dövrdə əkilmiş evkalipt meşəsi ilə əhatə olunub, çünki bu bitkinin rütubəti çox yaxşı mənimsədiyi məlum olub. Drenaj kanalları qazılmış, səki daşları düzülmüş, ilk xəstəxana açılmış, teleqraf xətti çəkilmiş və s. 1908-ci ildə Potidə elektrik xətti çəkildi, liman və küçələr işıqlandırıldı, dövlət qurumlarının yerləşdiyi 20 əsas ev tikildi. Niko Nikoladze Potiyə əsl şəhər görkəmi verə bildi və onun inkişafı üçün yeni yollar açdı.

Nikoladze Poti şəhərinin özünüidarəetməsinin rəhbəri idi - 1894-cü ildə Poti Dördüncü Məclisinin üzvü və həmin ilin oktyabrın 25-də isə şəhər başçısı seçildi. Təlimatlara əsasən, funksional bölgüyə uyğun olaraq, şəhər başçısının öhdəliyinə daxil idi: ümumi rəhbərlik, vəzifəli şəxslərin fəaliyyətinə koordinasiya və nəzarət etmək, şura üzvləri arasında işlərin bölüşdürülməsi, iclasın qərarlarının icrasına nəzarət, qubernatorun tapşırıqlarının icrası, illik büdcənin hazırlanması. Şəhərin gəlir və əmlakından istifadəyə nəzarət, kadr seçimi və s.

1907-ci ildə çap olunmuş müraciətlərdən birində şəhər hökumətinin əldə edə bildiyi və gələcəkdə əldə edəcəyi nailiyyətlər sadalanırdı: limanın abadlaşdırılması, suaxıdıcı borular sisteminin quraşdırılması, elektrik işıqlandırması, telefon şəbəkəsi, qızlar və oğlanlar üçün gimnaziya binaları, atlar üçün dəmir yolu, məzarlığın salınması, xəstəxana və polis binalarının təşkili, yarımqəpikli qablaşdırma haqqı və s.

Gələcəkdə nəzərə almaq lazım idi: Rioninin kanal vasitəsilə limana

Dəniz gəmilərinin hər zaman Rioniyə sərbəst girib boşaldılması-yüklənməsi üçün bir liman qurulana qədər Potinin gələcəyi buz üzərində yazılır.

Niko Nikoladze, 1871-ci il

Onun milli siyasətinin mahiyyətini aydın görmək üçün Niko Nikoladzenin xüsusi önəm verdiyi üç prinsipi nəzərdən keçirməliyik: birlik, özfəaliyyət (azad iqtisadi fəaliyyət), özünüidarəetmə.

Akaki Bakradze

Bu, Gürcüstana yenilik və müasirlik gətirən şəxs idi. O, bir çox işlərdə pioner idi. O, o həmin dövrdə dünyanın müasir insanı idi. Düşünürəm ki, Gürcüstanda Niko Nikoladzenin bənzər rolunu barmaqla sayılacaq insanlar ifa edib...

Laşa Bakradze

• birləşdirilməsi, dəmir yolu yüklərinə gömrük rüsumlarının tətbiqi, şəhərin ictimai bankının açılması, müəllimlər seminariyasının və institutunun yaradılması, bataqlıqların qurudulması və s.

• Poti şəhərinin özünüidarəetməsi N. Nikoladzenin başçılığı altında 1912-ci ilə qədər məhsuldar işləyib. O, şəhərin aparıcı təşkilatçı qüvvəsinə çevrildi, Poti vətəndaşları Şura seçkilərinə böyük diqqət yetirildilər. Hər seçki zamanı seçicilərin sayı az-çox dəyişirdi. Yalnız N. Nikoladze dəyişməz qalırdı. O, onilliklərlə Poti şəhərini idarə etmiş, Potinin irimiqyaslı işlərinin başında durmuşdu.

CÜTLÜKDƏ İŞLƏYİN

• “Zamanı qabaqlayan insan!” (səh. 359-362) mətnindən istifadə edərək, cədvəli vərəqə köçürün və doldurun.

• Birinci sütunda Niko Nikoladzenin Potidə keçirdiyi bəzi tədbirlər sadalanır.

• Müasir reallıqda sadalanan tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün iştirakın hansı formasının/formalarının daha effektiv olacağını müzakirə edin. Fikrinizi əsaslandırın.

Tədbir	Seçkilər	Azad Gürcüstan	Manifestasiya	Petisiya	Plebissit	Qəsəbənin ümumi toplantısı	Qeyri-hökumət təşkilatı
Limanın abadlaşdırılması							
Gömrük rüsumlarının tətbiq edilməsi							
Şəhərin əsas planının hazırlanması							
Dendroloji parkın salınması							
Drenaj kanallarının tikintisi							
Yolların salınması							
Rabitə sistemlərinin inkişafı							
Elektrifikasiya							
Küçə işıqlandırması							
Xəstəxananın tikintisi							

MÜZAKİRƏ EDİN

- ▶ Aşağıdakı fotoşəkildəki qəhrəmanların iştirakı ilə kiçik bir süjet düşünün;
- ▶ O, hansı problemləri əks etdirir?
- ▶ Bənzər problemləri müşahidə etmisinizmi və ya onlar haqqında eşitmisinizmi?
- ▶ Büdcənin nə olduğunu yadınıza salın. Hansı hissələrdən ibarətdir?
- ▶ Büdcə vəsaitləri kifayət etmədikdə, nə baş verir?
- ▶ Könüllülük və təbliğat vasitəsilə icmanıza fayda vermək üçün hansı rolu oynaya bilərsiniz?
- ▶ Düşünün ki, məktəb, rayon, şəhər, kənd üçün büdcənin bir hissəsini nəyə xərcləmək istərdiniz? Cavabınızı əsaslandırın.
- ▶ Sizcə, yerli hökumətin qərarlarında vətəndaşların iştirak etməsi vacibdirmi? Nə üçün?
- ▶ İştirak etmək hüququ bir haldır, vətəndaşların bu hüquqdan istifadə etmək imkanı isə başqa bir haldır. Bu hüquqdan necə istifadə edərdiniz?

Demokratiya, “xalqın idarəetməsi” vətəndaşların tək-cə bütövlükdə ölkənin idarə olunmasında deyil, həm də öz şəhərinin və ya kəndinin inkişafında, yerli əhəmiyyətli məsələlərin həllində iştirakını nəzərdə tutur.

Mərkəzi hakimiyyət orqanları (parlament və hökumət) ölkənin daxili və xarici siyasətini (məsələn, müdafiə, dövlət təhlükəsizliyi, xarici ticarət sahəsində) müəyyən edir, yerli hakimiyyət isə Gürcüstanda özünüidarəetmə formasında mövcuddur. Onun funksiyası yalnız yerli əhəmiyyətli məsələləri, məsələn, ictimai nəqliyyatın təşkili, təmizlik, meydanlara və parklara qulluq etmək və s. kimi məsələləri tənzimləməkdən ibarətdir.

Yerli özünüidarəetmə özünü idarə edən şəhərlərdə və munisipalitetlərdə

Munisipalitet —

inzibati sərhədləri və inzibati mərkəzi olan şəhər və ya icma.

Munisipalitet
(latınca *municipium*
sözündəndir) – özünü
idarə edən icma. O
dövrədə munisipalitet
özünüidarəetmə hüququ
ilə təchiz edilmiş
şəhərlər adlanırdı.

yaşayan vətəndaşların hüququ və imkanı, onların seçdikləri özünüidarəetmə orqanları vasitəsilə yerli əhəmiyyətli məsələləri həll etməkdir.

Hazırda Gürcüstanda 5 özünü idarə edən şəhər və 63 munisipalitet fəaliyyət göstərir. Munisipalitetlər qanuna uyğun olaraq yaradıla, bölünə, birləşdirilə, ləğv edilə və ya sərhədləri dəyişdirilə bilər.

Şəhərlərdə və kənd yerlərində

yerli özünüidarəetmə orqanlarının olması nə üçün vacibdir?

Bütün məsələlərin mərkəzi hökumət tərəfindən həlli çox vaxt və vəsait tələb edir. Yerli əhali daha yaxşı bilir:

- ▶ onların şəhərində və ya kəndində hansı növ ehtiyaclar var;
- ▶ bu problemləri vaxtında və az xərclə necə həll etmək olar.

Yerli əhali problemləri özünüidarəetmə orqanları vasitəsilə həll edir. Özünüidarəetmələr də xalq tərəfindən seçildiyi üçün məhz onların qarşısında cavabdehirlər. Mərkəzi hakimiyyətdən fərqli olaraq, yerli özünüidarəetmə orqanları tez-tez vətəndaşlarla görüşür və onların maraqlarını birbaşa ifadə edirlər. Məsələn, adi bir vətəndaş üçün mərkəzi hökumət rəhbərləri ilə gündəlik görüş mümkün deyilsə, həmin adi vətəndaşın imkanı var:

- ▶ yerli özünüidarəetmə orqanları vasitəsilə öz şəhərinin, kəndinin və ya

rayonunun inkişafında iştirak etmək;

- ▶ onun seçdiyi yerli özünüidarəetmə orqanlarının nümayəndələri ilə daimi əlaqədə olmaq;
- ▶ sonuncuların fəaliyyətinə nəzarət etmək;
- ▶ qərarların qəbulu prosesində bilavasitə iştirak etmək;
- ▶ ümumi maraqlara əsaslanaraq, ümumi problemlərin birgə həllinin qayğısına qalmaq.

MÜZAKİRƏ EDİN

- ▶ Verilən mülahizəni oxuyun. Onunla razısınız mı? Nə üçün?
 - ▶ Sizcə, nə üçün bu fikir hələ XIX əsrdə aktual idi? İndi aktualdır mı?
- “Özünüidarəetmə elə bir haldır ki, insanın qüvvətini, mülki işlərə həvəsini birə on mislində artırır. Özünün sərəncamçısı olan, özünün qayğısına qalan, sahibi olan, başqalarının əlinə baxmayan insan tamhüquqlu vətəndaş, öz ölkəsinin həqiqi övladıdır. O, bu halda azadlığını heç kimə asanlıqla və döyüşsüz verməyəcək, hüququnu tapdalayanın, özünüidarəetməni dağıtmaq istəyənin, qulaqlarını kəsib onu kölə etmək istəyənin gözlərinə dik baxacaq”.

Aleksandr (Kipşidze) Proneli. İveriya, №148, 13.07.1890

İlk növbədə, yerli özünüidarəetmə yerli əhalinin maraqları nəzərə alınmaqla, məsələlərin həllini nəzərdə tutur, bunun üçün isə əhalini məlumatlandırmaq və qərarların qəbulu prosesinə cəlb etmək lazımdır. Özünüidarəetmənin

həyata keçirilməsində vətəndaşların iştirakı böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məhz vətəndaşların iştirakı özünüidarəetmənin gücünü və onun müstəqil və əhalinin mənafeyinə uyğun olaraq yerli əhəmiyyətli məsələləri həll etmək qabiliyyətini müəyyən edir.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

- ▶ Aşağıdakı məsələlərdən hansı yerli əhəmiyyət kəsb edir?
- ▶ Hansı məsələlər bütün ölkə üçün mühümdür və mərkəzi hökumətin səlahiyyətinə aiddir?
- ▶ Munisipalitetinizdə bu məsələlər nə dərəcədə tənzimlənilir?
- ▶ Bu məsələləri necə daha yaxşı tənzimləmək olar?
- ▶ Hansı məsələnin həllində iştirak edərdiniz və nə üçün?
- ▶ Advokatlaşdırma və lobbiçilik məsələləri üzrə bilik sizə konkret problemi həll etməyə kömək edə bilərmi? Necə?

Skverin və uşaq
meydançasının
təşkili

Cinayətin
istintaqı

Suaxıdıcı
şəbəkələrin və
kollektorların
təmizlənməsi

Parketmə
yerlərinin təşkili

Küçələrin təmi-
zlənməsi

Dövlət
müdafiəsi

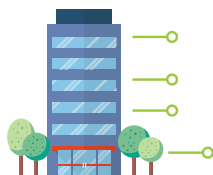
Aztəminatlıların
yeməxanalarla
xidməti

Küçə
ticarəti

Qəza
binalarının reabili-
tasiyası

Həyatının hər gününü qayğısına qalmaq özünüidarəetmənin vəzifə borcu olan bir mühitdə keçirirsən*

ev

su
elektrik enerjisi
təbii qaz
kanalizasiya

abadlıq

təmizlik

təhsil

məktəblərin tikintisi;
infrastrukturun tənzimlənməsi

istirahət və əyləncə

skverlərin və parkların
abadlaşdırılması

idman infrastrukturunun tənzimlənməsi

uşaq bağçalarının inzibatiləşdirilməsi, tikintisi/reabilitasiyası

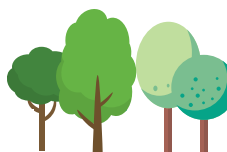
kinoteatrların, muzeylərin,
kitabxanaların tənzimlənməsi

inkişaf

şəhərsalma

yaşillıq

infrastruktur

yol infrastrukturunun tənzimlənməsi

nəqliyyat infrastrukturunun
tənzimlənməsi

* Poster növbəti mənbə əsasında hazırlanıb <http://bit.ly/37y7n8N>

Yerli özünüidarəetmə orqanlarının qəbul etdiyi qərarlar birbaşa munisipalitetlərin hər bir sakininə, onların rifahına toxunur. Müvafiq olaraq, vətəndaşlar seçdikləri orqanların fəaliyyətinin nailiyyətində daha çox maraqlıdırlar.

MÜZAKİRƏ EDİN

Zemstvo (yığıncaq)

- 1864-1915-ci illərdə Rusiya İmperiyasında yerli özünüidarəetmə qurumlarının adı. Zemstvo həm də 1918-1921-ci illərdə Gürcüstan Demokratik Respublikasında yerli özünüidarəetmənin adı idi.

- ▶ Aşağıda verilmiş məcəllədən çıxarış əsasında, yerli özünüidarəetmədə vətəndaşların bərabər iştirakı prinsipinin əhəmiyyətini müzakirə edin;
- ▶ Eləcə də şəxsi və cəmiyyətin inkişafı baxımından bərabər iştirakın vacibliyi haqqında;
- ▶ Bu çıxarışı bu paraqrafdakı birinci fəaliyyətə və iştiraklı büdcə məsələsinə birləşdirin.

Gürcüstan vətəndaşlarının irqindən, dərisinin rəngindən, dilindən, cinsindən, dinindən, siyasi və digər baxışlarından, milli, etnik və sosial mənsubiyyətindən, mənşəyindən, mülkiyyətindən və rütbəsindən asılı olmayaraq, bu qanunla və seçki qanunvericiliyi ilə təyin edilən qaydada yerli özünüidarəetmə orqanlarını seçmək və bu orqanlara seçilmək hüququ vardır.

Yerli Özünüidarəetmə Məcəlləsi, Maddə 6, 2-ci bəndi.

Gürcüstan qanunvericiliyinə əsasən, qadınlar və kişilər (həm seçicilər, eləcə də namizədlər) bərabər hüquqlara malikdirlər.

Buna baxmayaraq, Gürcüstanda qadınların siyasi təmsilçiliyi aşağıdır. Gürcüstan əhalisinin yarıdan çoxunu qadınlar təşkil edir. Amma Gürcüstan parlamentinin üzvlərinin yalnız 16%-i (2016-cı il vəziyyəti ilə) qadınlardır. 2017-ci ildə yerli özünüidarəetmə orqanlarına seçkilərdən sonra bütün özünüidarəetmə strukturlarında seçilən qadınların sayı uzun müddətdir ki, müasir dünyanı qadınların siyasətdə iştirakının ölkənin demokratik inkişafı üçün çox vacib olduğu ilə razılaşdırıb. Qadınların iştirakı olmadan bərabər və ədalətli mühit yaratmaq, bütün qrupların maraqlarını təmsil etmək mümkün deyil.

Bu problem təkcə Gürcüstanda deyil, dünyanın başqa ölkələrində də mövcuddur. Dünyada nümayəndəlik orqanlarında qadınların orta sayı 23% təşkil edir. Skandinaviya ölkələri (Danimarka, Norveç, İsveç, Finlandiya, İslandiya) istisna haldır ki, burada qadınlar və kişilər ölkənin idarə olunmasında bərabər iştirak edirlər və nümayəndəlik orqanlarında qadınların iştirakı 41%-i ötür. Müasir dünya, o cümlədən Gürcüstan, qadınların siyasi fəallığının artırılmasının qayğısına qalır. Sakrebulolarda gender şuraları yaradılıb və seçki siyahılarının birinci və növbəti onluğunda 30%-i fərqli cinsdən olan partiyalar əlavə maliyyə vəsaiti alır.

Pərixanım Sofiyeva
- dünyada demokratik yolla seçilmiş ilk müsəlman qadın

BU MARAQLIDIR

Gürcüstandan olan qadınlar dünyada səsvermə hüququ qazanan ilk qadınlardan olublar. Bu, 1918-ci il noyabrın 22-də Gürcüstan Milli Şurası (1918-ci il oktyabrın 8-dən parlament kimi adlanır) “Təsisçi məclis seçkilərinin reqlamenti” qanununu təsdiq edəndə, baş verdi.

1918-ci il mayın 26-da Gürcüstan öz müstəqilliyini elan etdi. Nəticədə, ölkədə ilk demokratik seçkilər keçirildi. Bu zaman Tbilisi qubernatorluğunun Qaracalar vilayətindən (hazırkı Qardabani munisipaliteti) **Pərixanım Sofiyeva** bütün digər namizədləri üstələyərək, seçkilərdə qalib gəldi. Məlumdur ki, **zemstvoya** üzv olduğu müddətdə, o, doğma kəndində dəmir yolu stansiyasını tikdirməyə nail olub.

Gürcüstanın işğalından sonra bolşeviklər zemstvonu ləğv etdilər, Pərixanım Sofiyevanın ailəsi qolçomaqlaşdırıldı, 3 qardaşı isə 1937-ci il repressiyalarının qurbanı oldu.

Dünyada ilk dəfə qadınların seçki hüquqları qanuniləşdirilib

1893-cü ildə Yeni Zelandiyada. Seçki hüquqlarını 1902-ci ildə avstraliyalı qadınlar, 1906-cı ildə fin qadınları, 1913-cü ildə norveçli qadınlar, 1915-ci ildə danimarkalı və islandiyalı qadınlar, 1918-ci ildə gürcü və kanadalı qadınlar əldə ediblər. Səudiyyə Ərəbistanında qadınlara sonuncu dəfə 2011-ci ildə səsvermə icazəsi verilib.

MÜZAKİRƏ EDİN

Hal-hazırda qadınlar Gürcüstan əhalisinin yarıdan çoxunu - demək olar ki, 54%-ni təşkil edirlər. Ölkəmizdə qadınların hamiləliklə tanınan siyasi iştirak hüququ möhkəm qorunur - Gürcüstan Konstitusiyası qadınlara və kişilərə seçkilərdə iştirak etmək və ya öz namizədliyini irəli sürmək üçün bərabər hüquqlar verir. Amma yerli özünüidarəetmə səviyyəsində - yerli şuralarda qadınların təmsilçiliyi 13% təşkil edir və birbaşa seçilən 64 merdən isə yalnız biri qadındır.

- ▶ Qadınların özünüidarəetmə orqanlarında iştirakının artırılması nə üçün vacibdir?
- ▶ Qadınların özünüidarəetmə orqanlarında təmsil olunmasına nə mane olur və bu maneələri necə aradan qaldırmaq olar?
- ▶ Sizcə, merliyə namizəd seçkilərdə dəstək almaq üçün hansı şəxsi keyfiyyətlərə, peşəkar bacarıqlara, biliklərə, təcrübəyə malik olmalıdır?
- ▶ Hər qrup öz fikirlərini təqdim edir və bu və ya digər xüsusiyyət və meyarı nə üçün vacib hesab etdiklərini əsaslandırır.
- ▶ Siz qadınların siyasi iştirakının faydaları haqqında vətəndaş məlumatlılığının artırılmasında hansı rol oynaya bilərsiniz?
- ▶ Gender kvotası ilə bağlı cəmiyyətdə fərqli fikirlər var. Gender kvotalarının lehinə və əleyhinə qruplara bölün. Aşağıdakı müvafiq sübutlardan istifadə edin (öz sübutlarınızı da əlavə edin) və fikrinizi əsaslandırın.

Qanunvericilik səviyyəsində gender kvotalarının qəbulunun tərəfdarlarının sübutları

20 ölkənin parlamentində qadınların yüksək təmsil olunduğu qeyd edilir, 16 ölkədə məhz gender kvotası mövcuddur.

- ▶ Qanunvericilik gender kvotaları təsis edilmədən, qadınların siyasi təmsilçiliyini artırmaq mümkün olsa da, buna uzun müddət lazım olacaq.
- ▶ XXI əsrdə dünyada yaşayan 750 milyon savadsız insanın 2/3-ni qadınlar təşkil edir və qlobal miqyasda qadınların əmək haqqı kişilərin əmək haqqının orta hesabla 77%-ni təşkil edir. Bu və digər bərabərsizliklər fonunda, gender kvotaları daha əsas məsələdir, nəinki kişilərə qarşı ayrı-seçkilik.

- ▶ Azsayılı qadınlara nisbətən, çoxlu qadınları siyasətə cəlb etməklə qadın siyasətçilərə qarşı ayrı-seçkilik yaradan stereotiplərə qarşı mübarizə aparmaq daha asandır.
- ▶ Gender kvotaları qadınların əsasən ailə işləri ilə eyniləşdirilməsi ilə bağlı stereotiplərin uçurulmasına çox dəstək verəcək.
- ✓ Dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, qadınların siyasətdə təmsilçiliyinin artması ölkədə qadın və uşaq hüquqlarının daha yaxşı müdafiəsinə dəstək verir;
- ✓ Təhsil, səhiyyə və ətraf mühitin mühafizəsi istiqamətində daha keyfiyyətli qanunvericiliyin hazırlanması;
- ✓ Sülhün təmin edilməsi və münafişələrin tənzimlənməsi (bu, Gürcüstan ərazilərinin 20%-nin işğal edildiyi və ölkənin hər gün sürüşkən işğal şəraitində yaşadığı gündə xüsusilə vacibdir).

Qanunvericilik səviyyəsində gender kvotalarının qəbulu əleyhdarlarının sübutları

- ▶ Kvota seçkilərdə qadın namizədləri üstün mövqeyə qoyur ki, bu da bir tərəfdən demokratik bərabərlik prinsipini pozur, digər tərəfdən isə əvvəlcədən müəyyən edilmiş cinsdən olan namizədi təqdim etməklə, seçicini seçim azadlığından məhrum edir.
- ▶ Qanunvericilikdə gender kvotası tətbiq edilmədən belə, qadınların siyasi təmsilçiliyini artırmaq olar.
- ▶ Əsrlər öncə Gürcüstan dövlətində gender bərabərliyinə rast gəlmək olar:
- ✓ V əsrə aid “Şuşanikin iztirabları” əsəri;
- ✓ XII əsrdə belə hesab olunurdu ki, “Aslanın erkəyi dişisi olmaz!”;
- ✓ XIII əsrdə Gürcüstan dövlətçiliyinin inkişafının qızıl dövrünə qadının - çariça Tamarın dövründə çatmışdı;
- ✓ •Gürcüstanda qadınlar 1918-ci ildə dünyada seçkilərdə səsvermə hüququ əldə edənlərdən biri olublar (o dövrdə qadınların siyasətdə iştirakı dünyada çox nadir hal idi);

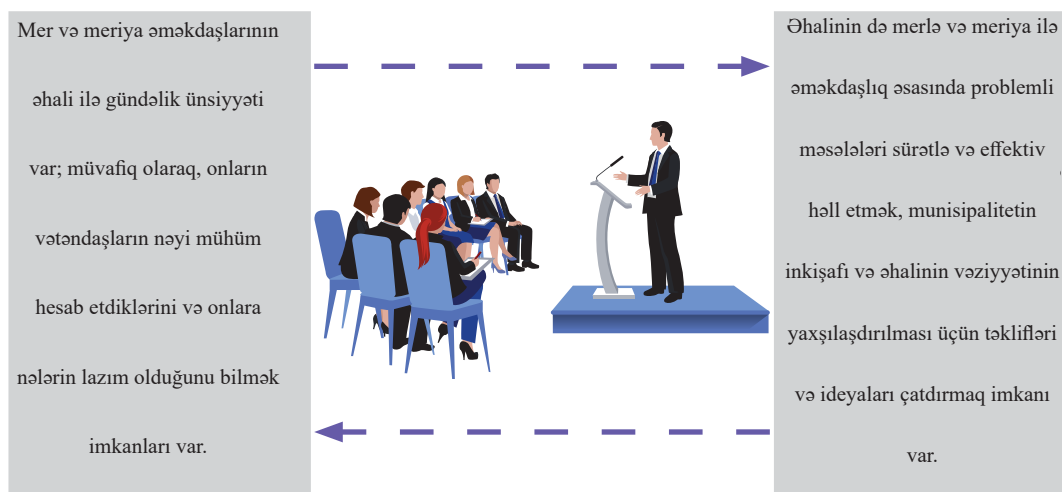
Munisipalitetin icraçı orqanı - mer Sakrebulo və yerli əhali qarşısında hesabat verməlidir. Mer munisipalitetdə yüksək vəzifəli şəxs və eyni zamanda, munisipalitetin baş nümayəndəsi və idarəçisidir. Mer munisipalitetə rəhbərlik edir. Meriya Sakrebulonun və merin tapşırıqlarını yerinə yetirən struktur

Meriya – Sakrebulonun və merin tapşırıqlarının yerinə yetirilməsini təmin edən qurum.

vahidlərindən (xidmətlərdən) ibarətdir.

Meriyanın idarə edilməsi və onun xidmətləri arasında funksiyaların bölüşdürülməsi əhalinin mənafeyinin qorunmasına, onların həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə xidmət etməlidir. Meriyada mövcud problemlər, resurslar və imkanlar düzgün təhlil edilməli, prioritetlər və proqramlar müəyyən edilməlidir ki, bütün zəruri islahatlar vaxtında və operativ şəkildə həyata keçirilsin.

Yerli özünüidarəetmə, ilk növbədə, yerli əhalinin maraqları nəzərə alınmaqla məsələlərin həllini nəzərdə tutur və bunun üçün əhalini məlumatlandırmaq və qərarların qəbulu prosesinə cəlb etmək lazımdır. Özünüidarəetmənin həyata keçirilməsində vətəndaşların iştirakı böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məhz vətəndaşların iştirakı özünüidarəetmənin gücünü və onun müstəqil və əhalinin maraqlarına uyğun olaraq, yerli əhəmiyyətli məsələləri həll etmək qabiliyyətini müəyyən edir.

Öz növbəsində, özünüidarəetmə orqanları və vəzifəli şəxslər, özünüidarəetmənin həyata keçirilməsində vətəndaşların iştirakı üçün vətəndaşların qəbulu, vətəndaşlarla mütəmadi görüşlərin keçirilməsi, Sakrebulonun ictimai iclaslarında vətəndaşların iştirakı və qərar qəbul etmə prosesinin şəffaflığı üçün müvafiq şərait yaratmalıdırlar.

Yerli özünüidarəetmə orqanlarının qərarları bir çox insana bəzən müsbət, bəzən isə mənfi təsir göstərir. Motivasiya vətəndaş iştirakının təmin edilməsində çox mühüm bir amildir.

Çox vaxt məsələyə marağın olmaması aşağıdakılarla əlaqədardır:

- ▶ İnsanlar mənfəəti dərk etmirlər;
- ▶ Onlar prosesdə necə iştirak edə biləcəklərini bilmirlər;
- ▶ Bacarıqlarına şübhə edirlər.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Qarşınızda siyasi karikaturalar verilib. Hər qrupa bir karikatura paylayın və suallara cavab verin:

- ▶ Karikaturanın mövzusunı müəyyənləşdirin;
- ▶ Karikaturanın əsas ideyası nədir?
- ▶ Müəllif öz ideyasını hansı ifadəli formalarda çatdırır?
- ▶ Karikatura hansı vaxtı təsvir edir?
- ▶ Karikatura hansı siyasi vəziyyətə uyğundur?
- ▶ Onun məqsədi və təyinatı nədir?
- ▶ Hər bir karikatura nəyə qarşı yönəlib?
- ▶ Aşağıda siyasətçilərin və filosofların ifadələrini təqdim edirik. Karikaturaya şərh vermək üçün onlardan birini seçin və seçiminizi izah edin:
- ✓ Təhsil və məlumatlılığın minimal səviyyəsi var ki, onun kənarında hər bir səs öz karikaturasına çevrilir;
- ✓ Azadlıq məsuliyyət deməkdir. Buna görə də insanların çoxu azadlıqdan qorxur;
- ✓ Ədaləti dərk etmək öhdəlik anlayışını inkişaf etdirir. Ümumbəşəri qanun başqasının azadlığının başladığı yerdə bitən azadlıqdır;
- ✓ Əgər pis insanların gücü onların bir yerdə olmasıdırsa, bu halda yaxşı insanlar da gücə çevrilmək üçün eyni cür hərəkət etməlidirlər;
- ✓ Demokratiya azadlıqda bərabərliyə can atırsa, sosializm köləlikdə və məcburiyyətdə bərabərliyə can atır;
- ✓ Özünüz şərh edin.

karikatura 1

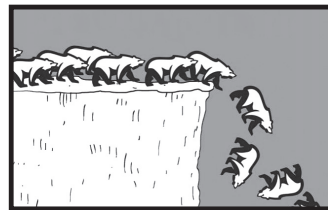
karikatura 2

karikatura 4

karikatura 3

karikatura 5

Məlumatlandırma – hər kəs üçün aydın, obyektiv və tam məlumata malik olmaq

Qanun özünüidarəetmənin həyata keçirilməsində ictimai iştirak mexanizmlərini yaradır, bunları da şərti olaraq üç qrupa bölmək olar:

Cəmiyyətin iştirak mexanizmləri

MƏLUMATLANDIRMA

Vətəndaşların tam məlumatı olmalıdır:

- ▶ özünüidarəetmə orqanlarının fəaliyyəti haqqında;
- ▶ qərarların qəbulu prosesində iştirak hüququ haqqında;
- ▶ özünüidarəetmə vahidinin fəaliyyəti haqqında;
- ▶ müzakirə olunacaq məsələlər haqqında (bu məlumat əvvəlcədən vətəndaşlara çatdırılmalıdır).

QƏRARLARIN QƏBULUNDA İŞTİRAK

Vətəndaşların imkanı var:

- ▶ özünüidarəetmənin həyata keçirilməsinə cəlb olmaq;
- ▶ özünüidarəetmə orqanlarına öz təşəbbüslərini təqdim etmək;
- ▶ qərar layihələri ilə bağlı təklif və iradlarını bildirmək.

QƏBUL EDİLƏN QƏRARLARIN İCRASINA NƏZARƏT

Vətəndaşlara aşağıdakı imkanlar verilir:

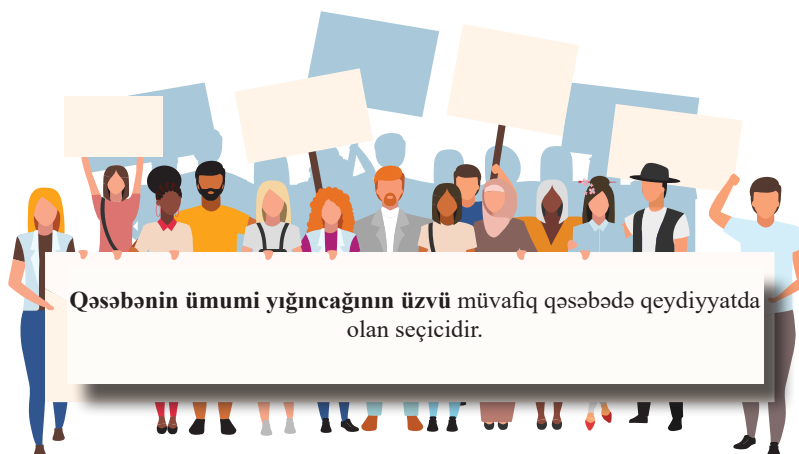
- ▶ qəbul edilmiş qərarların icrasına nəzarət etmək;
- ▶ yerli özünüidarəetmə orqanlarının və vəzifəli şəxslərin hesabatlarını dinləmək.

Yerli özünüidarəetmənin həyata keçirilməsində vətəndaşların iştirak formaları

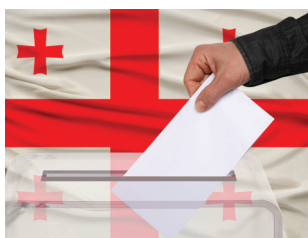

“Demokratik təşkil olunmuş dövlət təkcə insanı deyil, ilk öncə, vətəndaşı yetişdirməyə çalışır... Demokratiya dövlətin həyatının inkişaf prosesinə yaradıcı şəkildə müdaxilə edə biləcək şüurlu vətəndaşlar yetişdirməkdə maraqlıdır..”

Dimitri Uznadze

Qəsəbənin ümumi yığıncağı kənd/ qəsəbə/şəhər əhalisinin özünütəşkilat forması, onun vasitəsilə münisipalitetdə qeydiyyatda olan seçicilər məsələlər qaldırır, müzakirə edir və qərarların qəbulu proseslərində fəal iştirak edirlər.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

- ▶ Qrupla birlikdə fikirləşin və munisipalitetinizin/qəsəbənin sakirlərinin maraqlarının daha yaxşı mühafizəsinə və ya yerli əhəmiyyətli məsələlərin tənzimlənməsinə dəstək verəcək ideya və ya təklif seçin;
- ▶ İdeyanızın/təkliflərinizin Sakrebulo iclasında müzakirəyə çıxarılmasını və həll olunmasını vəsatətlə tələb edin;
- ▶ Unutmayın ki, petisiya munisipalitetin sakrebulo sədrinin adına yazılır. Müraciət müəlliflərinin adını və soyadını göstərin və sonunda imzalarla birlikdə sənəddə petisiyanın verilmə tarixini də göstərin.
- ▶ Petisiyanın nümunəsini kağıza köçürün. Doldurun və sonra sinif qarşısında əsaslandırılmış təqdimat keçirin.

MÜZAKİRƏ EDİN

Bu gün şagirdsiniz, sabah tələbə olacaqsınız. Hansı peşəni seçməyinizdən asılı olmayaraq, necə düşünürsünüz, məktəbi bitirdikdən sonra siyasi özünütəhsillə məşğul olmalısınız mı? Sizcə, aktiv vətəndaş mövqeyiniz olmalıdır mı? Bu halda aşağıdakı suallara cavab verin:

1. Sizcə, şagirdin siyasi məsələləri başa düşməsi vacibdirmi? Nə üçün?
 2. Siyasi təhsilin alınmasının hansı növünü daha nəticəli hesab edirsiniz?
 - ▶ jurnal və qəzet oxumaq;
 - ▶ xəbər verilişlərini dinləmək;
 - ▶ auditoriyada kəskin siyasi məsələlərin müzakirəsində iştirak etmək (əvvəlcədən hazırlıq)?
 - ▶ xüsusi seminarlarda iştirak etmək;
 - ▶ hər hansı bir ictimai təşkilatda işləmək;
 - ▶ siyasi partiyada işləmək;
 - ▶ sistemli özünütəhsil;
 - ▶ sizin variantınız.
 3. Məktəbi bitirmiş şəxsə siyasi özünütəhsil nə verəcək?
- Siyasi təhsil kömək edəcək:
- ▶ humanitar fənləri tez və nailiyyətlə mənimsəməkdə;
 - ▶ maraqlı həmsöhbət olmaqda;
 - ▶ həyatını daha maraqlı və düşünülmüş etməkdə;
 - ▶ insanlarla asanlıqla ünsiyyət qurmaq və müxtəlif auditoriyalarda özünü rahat hiss etməkdə;

- ▶ siyasi hadisələrdən asanlıqla xəbər tutmaq və şüurlu seçim etməkdə;
- ▶ hökumətin hər hansı bir qərarına uyğunlaşmayacaq şəxs kimi formalaşmaqda;
- ▶ vətəndaşlıq mövqeyini qorumaqda;
- ▶ nəhayət peşəkar siyasətçi kimi formalaşmaqda;
- ▶ sizin variantınız.

4. “Mənim fəal vətəndaş mövqeyim var” ifadəsini necə başa düşürsünüz?

Bu o deməkdir ki:

- ▶ başqalarının çətinliklərinə laqeyd deyiləm;
- ▶ ehtiyacı olan hər kəsə kömək etməyə hazıram;
- ▶ ətrafımdakı insanlara xoş və anlayışla yanaşıram;
- ▶ ölkəmə azarkeşlik edirəm;
- ▶ kəndimin/şəhərimin/küçəmin abadlaşdırılmasında iştirak etməyə hazıram;
- ▶ mən öz yaradıcı ideyalarımı reallaşdırmağa kömək edəcək ixtisas seçməyə çalışıram;
- ▶ sizin variantınız.

Sonda isə, dərsləyi Şimon Peresin sözləri ilə bitiririk (başladığımız kimi):

“Sizin yeni nəsliniz möhtəşəmdir... Amma onların siyasətçilərə nifrəti məni qəzəbləndirir”.

Deyirlər: siyasət pozulub... O, bizim üçün deyil.

Cavab verirəm: siz qaydalı siyasət istəyirsiniz? Siyasətlə məşğul olun və layiqli siyasət qurun!”

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Büdcəni planlaşdırın – <http://bit.ly/3bMrsVq>
- ▶ Şəhərin merinə ideyanız – <https://bit.ly/3EcGGtu>
- ▶ Vətəndaşların büdcə proseslərində iştirakı - <https://bit.ly/3DnRV1F/>
- ▶ Vətəndaş fəallığına qoşulun! - <https://bit.ly/3YHVhoQ>

ÖZÜNÜQİYMƏTLƏNDİRMƏ RUBRİKASI

Kompleks tapşırıq başa çatdıqdan sonra, zəhmət olmasa, nəticələrinizi özünüz qiymətləndirin!

Aşağıdakı suallara cavab verin:

1. Kompleks tapşırıq üzərində iş prosesinin necə getdiyini təsvir edin;
2. Kompleks tapşırıq vasitəsilə hansı məsələ ilə bağlı biliklərinizi nümayiş etdirdiyinizi izah edin? Yaradılan tapşırığın sizin və ya cəmiyyət üçün nəyə görə faydalı olduğunu düşünürsünüz?
3. Kompleks tapşırıq üzərində iş prosesini necə qiymətləndirərdiniz?
4. Öyrənilən məsələ ilə bağlı biliklərinizi hansı təsvirin daha yaxşı əks etdirdiyini qiymətləndirin (cavabı əsaslandırın):
 - ▶ öyrənilən məsələ ilə bağlı heç bir məlumatım yoxdur;
 - ▶ öyrənilən məsələ ilə bağlı yalnız bir, nizamsız/qarışıq assosiasiyam/təsəvvürüm var;
 - ▶ öyrənilən məsələ ilə bağlı yalnız bir neçə, bir-biri ilə əlaqəsiz, systemsiz assosiasiyam/təsəvvürüm var.
 - ▶ Bacarıram:
 - ✓ öyrənilən məsələ ilə bağlı fakt və hadisələri tənqidi və qarşılıqlı əlaqədə dərk etməyi və təhlil etməyi;
 - ✓ öyrənilən məsələ ilə bağlı məlumatları digər məsələlərlə əlaqələndirməyi.

5. Kompleks tapşırıq üzərində iş prosesində əldə edilmiş bilikləri cədvəldə verilmiş anlayış və alt anlayışlarla əlaqələndirin. Cavabınızı əsaslandırın. Cədvəli bir vərəqə köçürün və cədvəlin birinci sütununda qeydlər aparın.

Vətəndaş iştirakı		
Altanlayışlar		
	Seçkilər	Vətəndaş iştirakı vasitələri
	Azad məhkəmə	
	Manifestasiya	
	Petisiya	
	Plebissit	
	Referendum	
	Qəsəbənin ümumi toplantısı	
	Qeyri-hökumət təşkilatı	
	Hərəkət	Vətəndaş iştirakı pilləsi
	Manipulyasiya	
	Terapiya	
	Məlumatlandırma	
	Məsləhətləşmə	
	Sağollaşma	
	Tərəfdaşlıq	
	Hakimiyyətin heyətiləndirilməsi	
	Vətəndaşlar tərəfindən dövlətə nəzarət	

